

WATER RESOURCES MANAGEMENT AS A SOURCE OF INTERNATIONAL CONFLICTS

Veliko P. Petrov

*Faculty of Artillery, Air Defense and Communication and Information Systems,
National Military University, Shumen, Bulgaria, veliko_pp@abv.bg.*

Abstract: *This report describes the links between water and conflict. Tools for mitigating and resolving such conflicts are also presented. Mankind is already forced to live in conditions of growing water scarcity. Today, more than 70% of the world's population lives in countries experiencing high levels of water stress. Fresh water is a major resource, an integral part of all environmental and social activities, including food and energy production, transport, waste disposal, industrial development and human health. However, freshwater resources are unevenly distributed, and in some regions of the world water is very scarce. In the 21st century, water supply systems are increasingly becoming both objects of war and military instruments.*

Key words: *transboundary water resources, water dispute, water conflicts, interstate relations, international conflicts*

УПРАВЛЕНИЕТО НА ВОДНИТЕ РЕСУРСИ КАТО ИЗТОЧНИК НА МЕЖДУНАРОДНИ КОНФЛИКТИ

Велико П. Петров

Водата е в основата за съществуването на живота и неговото развитие. В продължение на хилядолетия системата за поддържане на човешкия живот не се е променила и се основава на технологии, които използват вода. През последните хилядолетия водните запаси не са се променили, докато населението на Земята се е увеличило стотици пъти за този период, а търсенето на вода също се е увеличило значително. Земеделието изисква големи количества вода. Много индустрии също изискват значителни количества вода. В допълнение към директното потребление, косвеното или неконсумираното използване на вода също е важно. Например водата е от решаващо значение за производството на енергия, било то водноелектрическа, ядрена или топлинна. Използва се за отдых, почистване, поддържане на екологични местообитания, а също така има и много други приложения (икономически, екологични и социални). Няма заместител на такъв важен ресурс като водата. До началото на 21-ви век водата се превърна в най-важния ресурс за оцеляване на човека.

Поради естествения хидрологичен цикъл, водата е възобновяем природен ресурс. Неговата глобална сума обаче е ограничена. В допълнение, антропогенните дейности, влияещи негативно

на много водоизточници, днес доведоха до факта, че те са изчерпани. Въпреки факта, че водата съставлява около 70 % от повърхността на планетата, само 2,5 % от този обем е прясна вода. Трябва да се припомни, че само 0,3 % от световните запаси от сладка вода са на разположение на човечеството, докато значителна част от тях са замръзнали в полярни ледници или са разположени дълбоко под земята.

Сладките води са много неравномерно разпределен природен ресурс: честите и редовни валежи в някои региони са в ярък контраст с продължителните суши в други. Някои региони са надарени с изобилие от прясна вода, докато други са изправени пред недостиг на такава. По този начин сладката вода е била и остава ограничен ресурс. През последните десетилетия бързото нарастване на потреблението на прясна вода в света през 20-ти век и запазването на неговите нива в началото на 21-ви век (поради бързия и неравномерен растеж на населението на планетата, нерационалното използване на водните ресурси и тяхната деградация, урбанизация, глобално изменение на климата) причиняват проблеми с предоставянето им на определени държави и региони. Проблемът с осигуряването на прясна вода достига качествено ново ниво. В резултат на това, както всеки търсен и локално ограничен ресурс, прясната вода става обект на междудържавни отношения.

Човечеството вече е принудено да живее в условия на нарастващ недостиг на вода. Днес повече от 70 % от световното население живее в страни, които изпитват високи нива на воден стрес. В същото време, ако в момента, според ООН, 750 м³ прясна питейна вода се пада на всеки жител на Земята, то до 2050 г. тази стойност заплашва да намалее до 450 м³.

Междуправителствената група по изменението на климата в своя IV доклад¹ предвижда, че до 2030 г. около 3,9 милиарда души ще изпитат недостиг на вода. До 2050 г. около 80 % от страните по света ще бъдат в зона, която според класификацията на ООН е под нивото на недостиг на вода². Според прогнозата на известния хидролог Дж. Род, в периода от 2035 г. до 2045 г. количеството прясна вода, консумирано в света, ще бъде равно на наличните му ресурси³. В същото време, според ООН, почти 50 % от населението на света в една или друга степен зависи от ползите, получени от водните ресурси. По този начин днес проблемът с наличието на водни ресурси се превръща във важен фактор в съвременните международните отношения.

Повечето от сладководните ресурси в света се намират в речни басейни и водоносни хоризонти, които преминават националните граници, така че техните ресурси са собственост на няколко държави и са трансгранични. Терминът трансгранични реки означава река, пресичаща границите на две или повече държави; в същото време, поради хидрологична взаимозависимост, дейностите на една от държавите пряко засягат състоянието и обема на водните ресурси в други крайбрежни държави.

Съществуват редица доктрини, които представляват теоретичните основи на използването и принципите на регулиране на трансграничните водни ресурси (ТВР). Тези доктрини се основават на концепцията за териториален суверенитет, която дава на държавите изключителното право да използват природните ресурси (включително водните ресурси) в своите граници.

Пред недостигът на такъв ограничен и все по-оскъден ресурс като водата, неговото разпределение, използването и достъпът до него могат да доведат до конфликти както в страната, така и на междудържавно ниво.

Като се има предвид факта, че водата, от една страна, както вече беше отбелязано, е необходим природен ресурс за оцеляването на човека и икономическото развитие на държавата, от друга страна, хидрографските граници на водните ресурси не съвпадат с националните граници.

1 International panel on climate change, Fourth Assessment Report Climate Change 2007, Synthesis Report Summary for Policymakers, http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf

2 Изключение ще бъдат: Канада, Бразилия, Русия, някои други европейски страни и тропическите региони Африка, Южна Америка и Южна Азия.

3 Rodda G. On the problems of assessing the World water resources // Geoscience and water resource environment data model. Berlin: Heidelberg. – 1997. – pp. 14-32

Очевидно е, че в контекста на нарастващия глобален недостиг на вода съвместното използване на трансгранични води може да доведе до конфликти между съседните държави. Повече от 280 сключени междудържавни споразумения за водоползване отразяват напрежението, породено от съвместното използване на водите на международни басейни⁴.

Криза е нестабилност в политическата и обществената сфера, предизвикваща рязка промяна на установеното състояние на икономиката и обществения живот. Кризите по своята си същност могат да бъдат политически, военнополитически или хуманитарни. Основни причини за тяхното проявление обикновено са политически противоречия, въоръжени конфликти, промишлени аварии или природни бедствия. Всяка криза се характеризира с време на развитие, възможност за нарастване, обхват и елемент на изненада. Тя може да възникне и се развие много бързо, в остър недостиг на време, за овладяване на възникнали противоречия и за възстановяване нарушени правила на системата. Кризите могат да бъдат с висока, средна и ниска интензивност и различна продължителност. Те се проявяват като *политически, военнополитически или военни (въоръжени) конфликти*, които могат да бъдат вътрешнодържавни или междудържавни. Участващи в конфликта могат да бъдат групи, обединени по политически, социален, етнически, религиозен или друг признак, както и държави или групи от държави в коалиционен или съюзнически формат⁵.

Понятието „конфликт“ предполага наличието на разнопосочни интереси, цели, позиции и ценности. Освен това конфликтното състояние е естествено състояние поради обективното разнообразие от участници на две или повече противоположни страни, най-острата форма на проявление на конфликт в отношенията.

Тясната връзка между понятията „конфликт“ и „противоречие“ повдига въпроса за тяхната връзка. Въпреки че противоречието създава конфликт, тези явления не са идентични. Противоречията показват наличието на противоположни интереси между различни страни, които могат да съществуват за много дълъг период от време, без да се развиват в конфликт. Натрупването на политическо напрежение между страните, разбирането на противопоставянето на техните цели и интереси и формирането на специфична мотивация за действие подтикват страните да започнат конфронтация и да преминат към конфликт. По този начин конфликтът е изостряне в развитието на противоречие.

Съществуват различни основи за класификация на политическите конфликти. В доклада обаче се интересуваме от типологията на политическия конфликт от гледна точка на областите на неговото проявление, според които се разграничават вътрешнополитическите (вътрешнодържавни) и международните конфликти.

Нека отбележим, че политическият реализъм разглежда традиционните участници в международните отношения - националните държави - като субекти на световната политика. Въз основа на това в този доклад се разглежда международният конфликт като междудържавен. За разлика от вътрешнодържавния конфликт, международният конфликт потенциално носи заплахата или възможността за война, изпълнен е с нея и зависи от политическото междудържавно напрежение. Концепцията за „обект“ на международен конфликт се простира до много ограничен набор от определени блага (материални и нематериални), които са обект на съперничество между страните в конфликта. Като пример за материален източник на конфликт може да се посочат територията, обектите на материалната култура, човешките и природните ресурси и т.н.

Терминът „източник“ на международен конфликт в съвременните външнополитически реалности може да се разбира като умишлено действие на субекта на международните отношения, насочено към получаване на едностранни конкурентни предимства, които представляват заплахата (реална или въображаема) за ключовите интереси на други участници в световната политика.

4 Wolf A.T. Atlas of International Freshwater Agreements. United Nations Environment Programme, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2002, Hertfordshire, U.K., UNEP/Earthprint

5 Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г., Национална публикация на въоръжените сили на Република България, НП – 01, МО, стр. 17

Често международните конфликти се превръщат в конфликт на интереси, фокусирани не върху определена стока като такава, а върху промяна на позицията, която осигурява достъп до тази стока и нейното получаване. Днес конфликтите на интереси под формата на конкуренция за природни ресурси стават все по-важни. Водата е един такъв конкурентен ресурс.

Предвид нарастващия недостиг на такъв стратегически важен ресурс като водата, възможността за конфликти по водните ресурси става очевидна и неизбежна. Вероятността от водни конфликти се увеличава в онези региони на света, където няколко държави трябва да споделят водите на международните речни басейни, необходими за тяхното социално и икономическо развитие. Поради трансграничния характер на водните ресурси, естеството на потреблението на вода в една страна влияе пряко върху количеството и качеството на водата, получена от другата страна.

Като се има предвид, че безпрепятственият достъп до вода в онези държави, които вече изпитват воден стрес, е приоритет за гарантиране на националната сигурност и за да защитят националните си интереси, те са готови да стигнат до въоръжен конфликт.

Учени от Тихоокеанския университет твърдят, че водните конфликти имат 5000-годишна история. Достъпът до вода и контролът върху водните системи доведоха до конфликти, които често са били въоръжени.

И така, първият регистриран случай на въоръжен конфликт, цитиран от учени от университета, е войната, която се е състояла преди около 4500 години между двата града-държави Месопотамия, Лагаш и Ума, в басейна на реките Тигър и Ефрат (днес това регионът се нарича Южен Ирак). Урлама, цар на Лагаш от 2450 до 2400 г. пр.н.е., отклонява водата от този регион в канали в границите на държавата си, като същевременно изсушава канавките по границите, за да лиши Умата от вода. Синът му Ил прекъсва водоснабдяването на един от градовете на Ума Гирсу⁶. Като цяло, според Организацията на ООН по прехрана и земеделие (ФАО), интервалът от време между 805 и 1984 г. е белязан от подписването на почти 3600 споразумения за вода. Общите интереси, човешкото творчество и институционалният капацитет постепенно подобриха характеристиките на конфликтните ситуации, свързани с водата. Веднъж установени, базирани на договори водните режими се оказаха впечатляващо стабилни във времето, дори когато са възникнали конфликти между воюващи крайбрежни страни по други въпроси.

Днес около 145 държави споделят водите на 263 международни речни басейна. В същото време международните реки покриват около 46% от повърхността на сушата, където живее половината от световното население⁷. В световната практика има много примери, когато са решавани въпросите за съвместното използване на водите на трансгранични реки от съседни държави мирно (около 67 % от водните спорове)⁸. Въпреки това днес научната общност все по-упорито прогнозира възможността за обновяване както на старите, така и на появата на нови конфликти в областта на използването на трансграничните водни ресурси.

В тази връзка способността да се определи заплахата от водни конфликти е известно предизвикателство за изследователите. Особен проблем е идентифицирането на ключовия фактор, влияещ върху появата на воден конфликт. Трудността се състои в намирането на основния параметър, който би позволил много точно да се предвиди развитието на събитията в определен регион.

Така че в момента, за да се оцени вероятността от воден конфликт, повечето учени и организации, включително ООН, използват индекса Falkenmark⁹, който отразява съотношението на обема на наличните водни ресурси на глава от населението и е основният индикатор за нивото на

6 Hatami H., Gleick P. Chronology of conflict over water in the legends, myths, and history of the ancient Middle East. *Water, war, and peace in the Middle East* // *Environment* 36(3): 6. – 1994

7 Доклада на Програмата за развитие на ООН (UNDP) за човешкото развитие от 2006 г., озаглавен „Отвъд недостига: власт, бедност и световна водна криза“

8 Рысбеков Ю.Х. Трансграничное сотрудничество на международных реках: проблемы, опыт, уроки, прогнозы экспертов // Под ред. В.А. Духовного. Ташкент: НИЦ МКВК, 2009. – С.14.

9 Falkenmark M. The Massive Water Scarcity Now Threatening Africa: Why Isn't It Being Addressed? // *Ambio*, Vol. 18, 1989. – pp.112-118.

наличност на вода в страната. Според теорията на Фалкенмарк, ако една страна няма достатъчно водни ресурси от реки и подземни източници, за да осигури на един човек 4.654 литра вода на ден, тази страна изпитва „воден стрес“. Ако тази цифра спадне до 2,738 литра, страната изпитва „недостиг на вода“; ако човек има 1.389 литра вода или по-малко, това показва "глад за водата", което застрашава качеството на живот и е изпълнено с икономическо бедствие. Шведският хидролог М. Фалкенмарк¹⁰ определи нивото на недостиг на вода, при което се образуват пречки за по-нататъшното социално и икономическо развитие на държавата: от 1000 до 2000 души (млн. m³) годишно. По този начин нивото от 1700 m³ водни ресурси на глава от населението на година се установява като праг, под който настъпва водният стрес. С намаляване на нивото на водоснабдяване под 1000 m³, има хроничен недостиг на вода, а под 500 m³ – абсолютен недостиг на вода. Преодоляването на критичната линия зависи от няколко фактора: наличието на прясна вода, нуждите на населението, както и нивото на очакваното земеделско или промишлено развитие.

П. Глейк¹¹, президент на Тихоокеанския институт за развитие, околна среда и сигурност, предложи следния набор от параметри, отразяващи вероятността от воден конфликт: нивото на недостиг на вода, международност (броят на участниците, принадлежащи към една международна река басейн), силата на съседните държави, достъп до алтернативни източници.

В съответствие с горните показатели, най-„опасните“ региони могат да бъдат наречени Южна, Югоизточна и Централна Азия, Африка и Близкия изток, които са изправени пред сериозен недостиг на вода.

Като цяло, наред с горните фактори, влияещи върху възникването на международен воден конфликт, се разграничават и следните причини за възникването му. Така А. Волф, С. Йофе и М. Джордано¹² подчертават интернационализацията на речните конфликти в резултат на появата на нови държави (Централна Азия), едностранни въздействия на държавите за разработване на инфраструктурни проекти по международни реки (Индия-Пакистан), както и общото напрежение в отношенията между съседните държави, което не е свързано с водните проблеми (Израел-Палестина).

Проблемите във водния сектор могат да бъдат групирани в три основни типа: качество на водата, количество и проблеми на водните екосистеми. Освен това тези три типа обикновено са взаимосвързани. Като цяло появата на международни водни конфликти се влияе от спорове в икономическата и политическата сфера, както и от природни и антропогенни фактори. В същото време икономическите и политическите фактори се разглеждат като отделни движещи сили. Като катализатори на конфликти във връзка с водите, икономическите и политическите разногласия влияят върху положението във водния сектор. От своя страна проблемите във водния сектор също могат да доведат до конфликти / спорове в другите две области.

Сред *икономическите фактори* е икономическото неравенство (бедност), търговските проблеми и екстремните пазарни условия. *Политическите разделения*, които влияят върху вероятността от воден конфликт, са териториални спорове, етническо съперничество, национализъм и желание за регионална хегемония. *Антропогенните фактори* включват увеличаване на населението, допринасящо за увеличаване на търсенето на вода, което често води до нейното нерационално използване, неустойчиво отнемане на вода. Човешките дейности, промишлеността и селското стопанство произвеждат отпадъци, които обикновено се изхвърлят във водни обекти (пести-

10 Фалкенмарк е най-известна с дългогодишната си работа и опит в областта на устойчивото използване на водните ресурси за задоволяване на човешките и екосистемните нужди. Нейната работа се характеризира с интегриране както на естествени, така и на социални научни подходи. Тя е особено известна с разработването на това, което днес е известно като индикатор за воден стрес на Falkenmark, индикатор, използван за измерване и описване на наличната за човешка употреба вода (недостиг на вода).

11 Gleick P. Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security // International security. – 1993. –Vol. 18. – № 1. – p.90.

12 Wolf T.A., Yoffe B. Shira, Giordano M. International waters: Indicators for identifying basins at risk. Oregon StateUniversity, UNESCO-IHP, 2002, 30 p.

циди, химикали), канализация и др.

Природните фактори включват сух и полусух климат, местни природни условия, глобални промени в околната среда (изменение на климата, опустиняване), екстремни климатични явления (като наводнения, суши и циклони). Като се има предвид глобалното изменение на климата като потенциален катализатор на водния конфликт, трябва да се отбележи, че въпреки че няма достатъчно доказателства за връзка между последните тенденции на изменението на климата и екстремните събития, свързани с водата природни бедствия (напр. въздействието на Ел Ниньо, екстремните наводнения, които засягат много региони по света) и глобалните промени в околната среда, обаче тези тенденции към изменението на климата и екстремните събития се отбелязват в световен мащаб и трябва да бъдат надлежно проучени, за да се предотврати ескалирането им във водни конфликти. И накрая, *околната среда и поддържащите екосистеми* също изискват вода, задоволяването на тези изисквания често противоречи на задоволяването на други нужди.

Докато човешката намеса може да сведе до минимум въздействието на тези природни фактори, незнанието за важността на функциите на екосистемата, заедно с липсата на консултации със заинтересованите страни, може да допринесе за възникването и ескалирането на водните конфликти.

Наред с идентифицираните фактори, особена роля при възникването на водни спорове играе географското положение на страните от един международен воден басейн. И така, състоянията, разположени в долните течения на реките, пряко зависят от водната политика на държавите в зоната на образуване на речен отток (проблемът с качеството на водата и нейното количество). Ключовата причина за водните спорове е, че хидрографските граници на реките не съвпадат с политическите граници; водите на международните реки са собственост на една или повече държави, което неизбежно води до международен воден конфликт в контекста на нарастващия недостиг на водни ресурси.

Анализирайки световната практика за причините за водни конфликти, трябва да се отбележи, че повечето от тях са причинени от разногласия по отношение на размера на входящите ресурси и инфраструктура (язовири, резервоари и др.). Така, около 61 % от световните конфликти, които са възникнали, се отнасят до въпросите за обемите на отнемане на вода, докато инфраструктурните въпроси – около 25 %.

При анализ на причините и факторите, влияещи на настъпването и развитието на международен воден конфликт е необходимо също да се вземат предвид политическият режим, както и политическата структура на конфликтните страни. Очевидно е, че в държави с авторитарна система вероятността от конфликт е много по-голяма, отколкото в демокрациите, където спорен въпрос най-вероятно ще бъде решен чрез консенсус и преговори.

Също така е важно да се вземе предвид степента на легитимност на властите, нивото на влияние на гражданското общество върху политическите решения, ефективността на настоящата система от институции за вземане на решения. В държави с високо ниво на тези параметри вероятността от водни конфликти е изключително ниска.

Друг много важен фактор, влияещ върху развитието на международните водни отношения, е липсата на международна правна рамка, уреждаща трансграничните водни отношения. Международното водно право като независима индустрия все още е в процес на формиране, следователно днес няма глобални правила за междудържавно разпределение на водата, които да са еднакви за всички държави. Този фактор може да бъде изтъкнат като един от най-значимите в случай, че не е постигнат консенсус между съседните държави по въпроса за съвместното международно водоползване.

Трудно е да се идентифицира обща тенденция в последователността на развитието на международен воден конфликт, тъй като във всеки случай тя се влияе от специален набор от фактори. Въпреки че водният конфликт е уникален във всеки случай, все пак в основата на всеки от тях може да се разграничи определен набор от причини, който се повтаря в различни конфликти и региони.

Нивото на недостиг на вода оказва значително влияние върху естеството и тежестта на конфликта, което може да варира в различните региони. През сухите години интензивността на конфликтите се увеличава значително. В някои региони различни фактори играят голяма роля, но като цяло основните характеристики на водните конфликти, обсъдени по-горе, са сходни.

По този начин може да се изведе следното *определение за воден конфликт: воден конфликт е противоречие, което възниква както на вътрешнодържавно / локално ниво (между хора, колективи), така и на междудържавно ниво за съвместно използване на трансграничните водни ресурси поради противоположните интереси и липса на взаимно разбиране.*

В същото време целта на водния конфликт е да се осигури контрол и безпрепятствен достъп до водните ресурси. В разработената от специалисти от Тихоокеанския университет класификация на водните конфликти се разграничават няколко типа конфликти за водата:

- борбата за контрол над водните ресурси (Израел-Сирия, 1962 г.);
- използването на водните ресурси като военно средство (Ирано-Иракската война 1980-1988 г.);
- като политическо средство (Малайзия-Сингапур, 1997; Украйна-Крим, 2014);
- като обект на тероризъм (Израел-Хизбула, 2006);
- като военна цел (Израел-Сирия, 1967 г.);
- конфликт за социално-икономическо развитие (Таджикистан-Узбекистан).

От горната класификация следва, че използването на трансграничните водни ресурси води до многофункционални конфликти, които приемат различни форми на конфронтация: водата действа както като политически лост за натиск, така и като военен, икономически инструмент за реализиране на националните интереси. В същото време някои конфликти може да не попадат под какъвто и да е вид класификация, но могат да принадлежат към няколко типа конфликти, нарастващи от един в друг. Например в Централна Азия конфликтът за социално-икономическо развитие се трансформира в политически конфликт. Или вземете примера от днешния ден – селското стопанство на полуостров Крим зависи 85 % от водите на река Днепър, протичащи от Украйна през Севернокримския канал. Действията на Украйна, която напълно прекъсна водата, влизаща на територията на Крим през април 2014 г., според различни оценки, ще нанесат икономически щети на полуострова в размер на 5 милиарда рубли. В същото време повечето природозащитници прогнозираят наводнения на самата територия на Украйна в резултат на предприети от нея едностранни действия. Тази перспектива обаче не плаши украинските власти, поведението им е нерационално: страната се опитва по всякакъв начин да навреди на полуострова, независимо от евентуални икономически и екологични щети на националните ѝ интереси.

С други думи, Украйна използва водните ресурси като политически лост за натиск върху Крим, който се присъедини към Русия, осъзнавайки, че не само социално-икономическото развитие, но и самото оцеляване на полуострова зависи от водните ресурси, идващи от територията на Украйна.

Като се има предвид, че основните характеристики на международните водни конфликти като правило са сходни, могат да се идентифицират някои общи подходи за тяхното разрешаване. Като цяло подходите за разрешаване на водни конфликти могат да бъдат класифицирани в два вида: уреждане с помощта на въоръжени сили (налагане на мир) и без него¹³. Военната намеса обикновено се използва в конфликтни ситуации, които са достигнали висока степен на напрежение, когато взаимното унищожаване може да бъде избегнато само с външна намеса.

Като се има предвид, че тази форма на сериозност на конфликта е много рядка в случай на водни спорове, нека разгледаме по-подробно уреждането на конфликта без използване на въоръжена сила. Този тип разрешаване на конфликти от своя страна може да бъде разделен на следните основни методи: *политически* (наличие / липса на политическа воля); *правни* (склучване на споразумения и договори) чрез процеса на преговори; *институционални* (създаване на ефективна систе-

13 В поиске экономических путей решения межгосударственных трансграничных конфликтов. Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия Центральной Азии, Научно-информационный центр. Т., 2008. – С.67.

ма за вземане на решения) и *технически* (обмен на информация между специалистите по водите).

Гореспоменатите области са основните компоненти на концепцията за интегрирано управление на водните ресурси (ИУВР), която представлява порядъка за управление на водните ресурси чрез басейнов подход, като се вземат предвид интересите на всички страни (както между различните отрасли, така и между водните стопанства на различни нива) в използването на природни ресурси (вода, земя и др.) с цел тяхното рационално и устойчиво развитие без увреждане на екосистемите. Понастоящем тази концепция се използва широко по целия свят и е призната за достатъчно ефективна за управление на водните ресурси.

Програмата за развитие до 2030 г., приета от държавите-членки на Общото събрание на ООН през септември 2015 г., включва целите за устойчиво развитие (SDG) за следващите 15 години. От 2017 г. UN Environment-DHI Centre подпомага страните в мониторинга и отчитането на SDG 6.5.1, която гласи: „До 2030 г. да се приложи интегрирано управление на водните ресурси на всички равнища, включително чрез трансгранично сътрудничество по целесъобразност“. Тази цел подкрепя процеса, който насърчава координираното развитие и управление на водите, сушата и свързаните с тях ресурси, за да се постигне максимално икономическо и социално благосъстояние по справедлив начин, без да се компрометира устойчивостта на жизненоважни екосистеми.

За да се осигури успешно ИУВР, важна роля играе постигането на компромис в конфликтни ситуации. Минималното изискване за уреждане на даден конфликт е признаването на правото на противника да съществува. Трябва да се отбележи, че фундаменталният фактор в уреждането на воден конфликт е наличието на политическа воля за сътрудничество, проявена например в басейните на Меконг, Инд, Замбези.

Съществуващите ИУВР структури могат да подпомогнат вземането на управленски решения с платформа, включваща различни групи заинтересовани лица, и преход към многостойностно управление на водата.

Повечето изследователи отбелязват, че важна роля в уреждането на международен воден конфликт играе сключването на споразумение, без което сътрудничеството по спорни трансгранични води е невъзможно. Всъщност правната и регулаторна рамка е необходима основа, върху която се основава междудържавното взаимодействие в областта на ТВР, и значително улеснява по-нататъшните отношения между държавите, изразили желание за сътрудничество. В същото време липсата на асиметрия във военно-политическия и икономически потенциал на конфликтните страни гарантира голяма вероятност за успешни преговори, водещи до сключване на споразумение. Ако обаче подписаните споразумения не бъдат спазени, е трудно да се очаква някакъв напредък в разрешаването на междудържавни спорове относно съвместното използване на ТВР.

Една от причините за неспазване на басейновите споразумения може да бъде идентифицирана като тяхната неефективност поради недостатъчна изработка (неяснота на ключовите формулировки, за да се избегне тяхното двусмислено тълкуване; универсалност на споразумението, като се вземат предвид възможните промени в основните му условия). Разбира се, едно ефективно споразумение трябва да вземе предвид спецификата на всеки конкретен басейн (неговата география, хидрология, потребление на вода от всяко крайбрежно състояние, показатели за търсенето на вода, размер на населението, климат).

Институционалната насока за разрешаване на конфликти включва създаването на ефективна система от институции за вземане на решения (комисии, комитети). Някои учени¹⁴ смятат, че техническият аспект е централен при уреждане на водни спорове, като се отбелязва, че институционалният инструмент е твърде крехък и следователно по-малко ефективен. Техническото управление се заключава в редовен обмен на надеждни данни за състоянието на водните ресурси между крайречните държави. Освен това е ясно, че експертите по водите и техническите служби играят важна роля при изготвянето на регулаторни споразумения и договори.

¹⁴ Van der Zaag P., Savenije H.H.G. Towards improved management of shared river basins: lessons from the Maseru Conference // Water Policy. – 2000. – Vol. 2. – pp.47-63.

Общата рамка за устойчиво и интегрирано управление на водите в страните-членки на ЕС е установена в Рамковата директива за водите (РДВ), в сила от 2000 г. Същата е транспонирана в българския Закон за водите. Рамковата директива за водите определя Планове за управление на речните басейни (ПУРБ) и Планове за управление на риска от наводнения (ПУРН) като основни инструменти в постигане на целите за устойчиво управление на водите.

Наред с гореспоменатите области на разрешаване на конфликти, технологията за алтернативно разрешаване на спорове (Alternative Dispute Resolution – ADR) наскоро стана широко разпространена. Това е поредица от подходи и технологии, чрез които страните в конфликта се опитват да намерят взаимно приемливо решение. Основните компоненти на ADR са преговори, постигане на консенсус, посредничество. В условията на невъзможност за постигане на компромис от конфликтните страни самостоятелно, е необходимо участието на трета неутрална страна. Освен това, при значителна разлика във военния и политически потенциал на конфликтните страни, една по-силна държава може да наруши правата на по-слабата. В този случай третото лице действа като гарант за спазване на постигнатите споразумения.

ИЗВОДИ:

1. Водата ще става все по-важна за бъдещото оцеляване на човечеството. Това налага преосмисляне на досега водените политики и приоритетно изразходване на средствата за съхранение и използване на водния ресурс.

2. Като се вземат предвид разгледани причини и фактори за възникването на водните конфликти, както и начините за тяхното разрешаване, може да се заключи, че всеки конфликт е уникален, въпреки че имат общи характеристики. Поради липсата на единни международни правни норми, подходът за уреждане на воден спор във всеки конкретен случай винаги е индивидуален.

References:

1. Рамковата Директива за водите 2000/60/ЕС, в сила от 2000 г.
2. Закон за водите (ДВ., бр. 67/1999г. изм. и доп.) в сила от 28.01.2000 г.
3. МОСВ. (2014). Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България 2014–2023 г.
4. Доклад за 2021 г. на Механизма на ООН за водата: www.unwater.org/publication/categories/world-water-development-report
5. Портал на Цел 6 за устойчиво развитие на ООН: www.sdg6data.org
6. Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г., Национална публикация на въоръжените сили на Република България, НП – 01, МО
7. International panel on climate change, Fourth Assessment Report Climate Change 2007, Synthesis Report Summary for Policymakers, http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf
8. Rodda G. On the problems of assessing the World water resources // Geoscience and water resource environment data model. Berlin: Heidelberg. – 1997. – pp. 14-32
9. Wolf A.T. Atlas of International Freshwater Agreements. United Nations Environment Programme, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2002, Hertfordshire, U.K., UNEP/Earthprint
10. Hatami H., Gleick P. Chronology of conflict over water in the legends, myths, and history of the ancient Middle East. Water, war, and peace in the Middle East // Environment 36(3): 6. – 1994
11. Доклада на Програмата за развитие на ООН (UNDP) за човешкото развитие от 2006 г., озаглавен „Отвъд недостига: власт, бедност и световна водна криза“
12. Рысбеков Ю.Х. Трансграничное сотрудничество на международных реках: проблемы, опыт, уроки, прогнозы экспертов // Под ред. В.А. Духовного. Ташкент: НИЦ МКВК, 2009. – С.14.
13. Falkenmark M. The Massive Water Scarcity Now Threatening Africa: Why Isn't It Being

Addressed? // *Ambio*, Vol. 18, 1989. – pp.112-118.

14. Gleick P. *Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security* // *International security*. – 1993. –Vol. 18. – № 1. – p.90.

15. Wolf T.A., Yoffe B. Shira, Giordano M. *International waters: Indicators for identifying basins at risk*. Oregon State University, UNESCO-IHP, 2002, 30 p.

16. В поиске экономических путей решения межгосударственных трансграничных конфликтов. Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия Центральной Азии, Научно-информационный центр. Т., 2008. – С.67.

17. Van der Zaag P., Savenije H.H.G. *Towards improved management of shared river basins: lessons from the Maseru Conference* // *Water Policy*. – 2000. – Vol. 2. – pp.47-63.

USE OF DISINFORMATION IN MILITARY CONFLICTS

Veliko P. Petrov

*Faculty of Artillery, Air Defense and Communication and Information Systems,
National Military University, Shumen, Bulgaria, veliko_pp@abv.bg*

Abstract: *This report describes the use of misinformation in military conflicts. The experience of local wars and military conflicts shows that the goals of disinformation have been most fully achieved when the measures for its implementation are carried out comprehensively and not only in the military, but also in the political and economic spheres, both strategically and operationally. -tactical levels. Thanks to this, it was possible to keep secret deployment plans for military action, disorienting the enemy and imposing one's will. Moreover, the actions to deceive the enemy at the strategic level were mainly aimed at keeping secret the plans of the war as a whole, and at the operational and tactical level - to disorient the enemy's command in terms of position, condition and possible actions. The increased role of disinformation measures is also reflected in their special planning, carried out in a number of NATO countries, where a special place is given to measures to mislead not only the military command of the other country, but also the population of their countries. Disinformation measures are carried out in various ways, using all means of communication, broadcasting, television, the press (including friendly and neutral countries), the constant distribution of false documents, rumors, grouping of "leaks" of "secret" information, etc. .n.*

Keywords: *Misinformation, disinformation techniques, military conflicts*

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДЕЗИНФОРМАЦИЯ ВЪВ ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ

Велико П. Петров

Опитът от локални войни и военни конфликти показва, че целите на дезинформацията са били постигнати най-пълно, когато мерките за нейното прилагане се провеждат всеобхватно и не само във военната, но и в политическата и икономическата сфера, както в стратегическата, така и в оперативно-тактическите нива. Благодарение на това беше възможно да се запазят тайни планове за разгръщане за военни действия, дезориентиране на противника и налагане на волята си. Нещо повече, действията за заблуда на противника на стратегическо ниво имаха за цел главно да запазят в тайна плановете на войната като цяло, а на оперативно-тактическо ниво – да дезориентират командването на противниковата страна по отношение на позицията, състоянието и възможните действия. Целият набор от такива мерки допринесе за ефективното използване на техните войски (сили) в точното време и в решителна посока. Предприетите мерки за дезинформация (особено на оперативно-тактическо ниво) са тясно преплетени с други способности и техники на маскировка – сричане, имитация, демонстративни действия. В същото време опитът от войни и военни конфликти

ти показва, че в редица случаи дезинформацията придобива известна „независимост“, „подчинявайки“ други методи на оперативно маскировка на своите „интереси“. С една дума, широк спектър от тези събития, задължително споразумение за мястото и часа на провеждане, участието на различни органи в тях – от военни формирования до правителствени ведомства (включително държавници) позволяват прилагането на принципите на водене на войни и военни конфликти. Повишената роля на мерките за дезинформация се показва и от специалното им планиране, проведено в редица страни от НАТО, където специално място се отделя на мерките за подвеждане не само на военното командване на другата страна, но и на населението на техните страни.

През последните години редица западни страни забележимо засилиха вниманието си към проблема с военната дезинформация (според терминологията, приета във въоръжените сили на Русия, военната дезинформация е елемент на оперативна или стратегическа маскировка). До голяма степен това беше улеснено от опита на използване на сили и средства за военна дезинформация по време на военните действия в Персийския залив и Югославия, както и от военнотехнологичните постижения (разработване и използване на разузнавателни и ударни комплекси, други високоточни оръжейни системи, въвеждането на *стелт* технологии в развитието на авиационната и военноморската техника, създаването на материали с определени, включително контролируеми свойства и др.). Интересът към този проблем се доказва и от симпозиуми, редовно провеждани от 1989 г. в САЩ с участието на специалисти от страните от НАТО по военнотехнически въпроси CCD (Camouflage – маскировка, Concealment – секретност, Deception – дезинформация, измама, имитация).

В резултат на значителните промени, настъпили във военната сфера в чужбина, военната хитрост на настоящия етап може да се характеризира не като „майсторство“ или „изкуство“, които се владеят само от отделни военачалници, а като теория и ефективна система от практически действия на войските при контролирано въздействие върху противника с помощта на средствата и методите за дезинформация. Военната хитрост позволява на командира да постигне изненадваща, масивна, но икономична употреба на сила. В тази връзка, според военни експерти, занимаващи се с този проблем, е необходимо да се проучи опитът от провеждането на военни дезинформационни мероприятия („операции за измама“), организацията на използването на неговите сили и средства, както и да се анализират основните тенденции в развитието на теорията и практиката на военната хитрост.

Фиг 1. Схема за интеграция на сили и средства за борба със системите за бойно управление¹

Военната дезинформация (въвеждане в заблуждение на противника) включва мероприятия, предназначени да заблудят противника чрез манипулиране, изкривяване или фалшифициране на факти. С цел да въздейства на разбирането на противника за ситуацията и да го принуди да действа по такъв начин, че да е изгодно за своите войски².

1 В. Быстров, М. Крысанов, Некоторые особенности военной дезинформации за рубежом, Зарубежное военное обозрение № 7/2001, стр. 11

2 Велико Петров, учебник Стратегически комуникации, НВУ „В. Левски“, Факултет „А, ПВО и КИС“ Велико Търново 2021, ISBN 978-619-7531-20-6, стр. 203

Основните принципи за провеждане на мероприятия за подвеждане на противника (синоними - „операции за измама“, мероприятия за военна дезинформация, мерки за военна хитрост) се определят от инструкцията Joint Military Deception („Обединена военна дезинформация“, одобрена от председателя на Комитета на началниците на щабовете на САЩ през юни 1994 г.), и също така потвърдена в единния устав на JP-3.58 Joint Doctrine for Military Deception („Съвместна доктрина за военната дезинформация“ 1996). Според „Съвместната доктрина“ във въоръжените сили на САЩ са възприети следните принципи като основни при планирането и прилагането на мерките за измама: **съсредоточеност; целеустременост; централизирано управление; сигурност; своевременност; комплексност (интеграция).**

Съсредоточеност. Според западната терминология този принцип определя обекта на въздействието или по-точно целта на измамата. Според чуждестранни специалисти разузнавателните системи на противника обикновено не са самостоятелна цел (мишена) на измамата, а са само канал за предаване на необходимата (невярна) информация на противника - разработчика на решението. В тази връзка е посочено, че противодействието на неговото разузнаване трябва да бъде избирателно, което се определя преди всичко от особеностите на операцията по измама, която се извършва, която по правило се състои само в коригиране на разузнавателните действия на противника. Основната цел в този случай е разработчикът на решението и само този, който има правомощия да разработва и взема решения, които допринасят за постигането на целта на измамата.

Както отбелязват западните специалисти, всяка ситуация трябва да бъде анализирана, за да се определи противниковия командир, който има правомощията да извърши желаното действие. Например, ако целта на измамата е да премести противниковата дивизия в резерв от заетите позиции на други, по-малко изгодни за предстоящите действия, то основният обект е командирът на противниковия корпус (армия), който включва тази дивизия. В този случай трябва да се има предвид, че командирите, подчинени на него, обикновено нямат правомощия да определят местоположенията на своите части - това е в прерогатива на висшия командир.

Целенасоченост. В съответствие с този принцип измамата включва действия, които ще накарат противника да предприеме (или да не предприеме) определени действия. Целта на военната дезинформационна операция се разглежда като желания резултат от измамата, изразена като това, което противникът трябва или не трябва да направи в решаващ момент от време и / или място. На практика това означава, че при всяка операция и евентуално на всеки от нейните етапи целите на измамата ще бъдат различни, в зависимост от специфичните условия на преобладаващата ситуация.

В ръководните документи за организиране на мероприятия за измамата по време на съвместни операции, провеждани от Съединените щати и техните съюзници, показват, че целта на измамата винаги трябва да се посочва по отношение на специални и конкретни действия, например убеждаване на противника да премести резервните си части от точка А до точка Б към такава по това време. В същото време се подчертава, че карайки противниковата страна да мисли, че основният удар ще бъде нанесен по левия му фланг, не е цел, а само желано възприятие.

Това тълкуване е в пълно съответствие с правилата на формалната логика, тъй като е получено чрез уточняване на целта на дезинформацията („измама на противника“) под формата на определяне на желаните действия на противника. В същото време е много по-лесно да се контролира тяхното изпълнение, по-значима и разбираема за командира е ползата от продължаващите военни дезинформационни мероприятия.

Централизирано управление. Според този принцип една „лъжлива операция“ трябва да се управлява (и контролира) от един орган. Това е необходимо, за да се избегне объркване и да се гарантира, че различните органи, участващи в тази операция, се придържат към един единствен планиран сюжет (замисъл) и не влияят отрицателно върху постигането на други цели на операцията. В същото време се смята, че изпълнението на измамата може да бъде децентрализирано, но само от момента, в който всички, участващи в този процес, вече не трябва да се придържат към плана.

Сигурност (секретност). Изискванията на ръководните документи показват, че противникът не трябва да е наясно с намеренията на войските да мамат и тяхното изпълнение. Успешните действия изискват стриктно спазване на сигурността. За тази цел се препоръчва да се използва критерият „знае само какво е необходимо“, който трябва да се прилага при всяка такава операция.

Своевременност. „Лъжливата операция“ изисква внимателно определяне на времето. Трябва да се остави достатъчно време за изпълнение на следните стъпки: описание на операцията; оценка на възможностите на разузнавателната система на противника да събира, анализира и предава данни; оценка (фиксиране) на реакцията на разработчика на решението на противника, както и данните на неговата интелигентност, с цел откриване на действията, които са резултат от решението. В хода на планирането на операция за измама е необходимо да се изчисли времето на реалните действия на своите войски; определят времето, необходимо на войските им да извършат измамата; анализиране къде конкретни дейности съответстват на обичайната последователност от събития; за изясняване на времето, необходимо на разузнавателната система на противника за събиране, анализ и предаване на показаните данни; определя времето, необходимо за изпълнение на желаното решение и издава заповед за необходимите действия; посочва времето за желаното действие на противника.

Съгласуваност (комплексност, интеграция). Всички усилия за военна дезинформация трябва да бъдат интегрирани в основната операция, която подкрепят. Разработването на концепцията за замисъла за измама трябва да се предприеме като част от замисъла на операцията. Прилагането на този принцип се опростява поради факта, че мероприятията за военна дезинформация се извършват в рамките на т. нар. борба със системите за бойно управление (*Command and Control warfare*), която предвижда тяхното използване заедно с операции за осигуряване на оперативна сигурност, психологически и радиоелектронни, осъществяване на физическо поразяване, всестранно предоставени от разузнаването. Целта е да се предотврати изтичането на информация за собствените им ВС и да се намалят способностите на противника за командване и управление.

Военна дезинформация се извършва в поддръжка на съвместните операции с цел да се повлияе на командването и щаба на противника, да се намалят техните способности за командване и управление.

Разузнаването и контрразузнаването са изключително важни за организирането на военната дезинформация, особено по време на планирането, изпълнението и завършването на всяка операция.

Психологическата операция е системен процес на предаване на специално подготвени съобщения за избран обект на влияние. За разлика от военната дезинформация, целите на психологическата операция обикновено са групи хора, а измамата обикновено е насочена към конкретни личности.

Оперативната сигурност е процесът на идентифициране и разпознаване на важна (критична) информация за въоръжените сили на потенциален противник и неговите съюзници, техните способности, намерения и последващ анализ на действията на техните войски с цел да се предотврати получаването на тази информация от противника; определяне на информация, която може да бъде открита пряко или косвено от разузнаването на противника; оповестяване на своите въоръжени сили и съюзниците за евентуално изтичане на информация; разработване на препоръки за затваряне на каналите за изтичане на информация.

Електронната война е действие, при което се използват средства за електромагнитна, насочена енергия и самонасочващи оръжия за атака на противника чрез въздействие върху неговия личен състав, военна техника и оръжия, радиоелектронна защита на своите въоръжените сили и радиоелектронна осигуряване на техните бойни действия.

Физическото унищожаване (поразяване) може да увеличи ефективността на военната дезинформация чрез „преоформяне“ на способностите на противника да събира информация чрез **поразяването** или ликвидирането на противниковите разузнавателни системи или тяхното местоположение.

Всъщност борбата срещу системите за бойно управление е способ за изпълнение на задачите на информационната война на военно ниво. Командването трябва внимателно да подбере и обучи разработчиците на мероприятията по военна дезинформация. Те трябва да имат голямо въображе-

ние, тъй като способността да се мисли и да се извърши ефективна измама зависи пряко от творческия потенциал, използвана за проектиране и поддържане на легендата за операцията. Такива специалисти трябва да знаят: задачата да заблудят всеки компонент и други способности на борба със системите за бойно управление; задачите на своите специални сили и техните оперативни зони на действие; концепцията за оправдан риск, инициативност, оперативна сигурност и внезапност; възможностите на разузнавателните системи и техническите сензори на приятелски сили и противника, техните характеристики за предаване на информация и методологията за нейната обработка; информация за психологически и културни фактори, които могат да повлияят на планирането на противниковите действия и вземането на решения, както и за способностите на противника да планира и развива измамни действия (както официални, така и неформални); специални средства и оръжейни системи, които могат да се използват за осигуряване на специалните мероприятия.

В хода на планирането на „лъжлива операция“ се разработват няколко варианта, като те се проверяват от гледна точка на тяхната безопасност, осъществимост и степента на въздействие върху реалните действия на войските. При разработването на замисъла за специалните операции се обръща специално внимание на анализа на времевите показатели (определяне на най-неблагоприятното време за противника): кога се изисква неговото действие (или бездействие) – утре, следващата седмица или следващия месец? Обхватът на „лъжлива операция“ може да бъде ограничен от времето, което е на разположение за нейното планиране и изпълнение. Също така зависи от това дали целта на измамата е предпазлива или дръзка, дали противникът ще реагира на първоначалните данни от разузнаването или ще изисква потвърждение чрез други разузнавателни източници, преди да повлияе на решението. Необходимо е също така да се изчисли: времето, необходимо за вземане на решение; силите, които се противопоставят на неговото изпълнение (колко време ще отнеме формулирането и подготовката на заповедта, колко време ще отнеме на противника да извърши желаното действие за противоположната страна). Например, ако целта на измамата е да премести артилерийския дивизион на противника в някоя „отдалечена точка“, то обектът на измамата се нуждае от време, за да издаде заповед за напредване, да го доведе до дивизиона и да го изпълни; процесът на разузнаване (колко време продължават демонстративните действия, за да позволят на системите за откриване и събиране на данни на противника да анализират и да предоставят целта на измамата с невярна информация, причинена от измамата; колко време трябва да се случи това).

Заблуждаването на противника трябва да бъде координирано с висшестоящите, съседните, подчинените и осигуряващите щабове. В същото време се подчертава, че мерките за военна хитрост трябва да бъдат координирани преди всичко с отдела за връзки с обществеността и разработчиците на психологически операции. В нормативните документи на чуждестранните армии са добре разработени разпоредби за координация с обществените и граждански организации. Тези действия се извършват като част от цялостни политически, военни, икономически и информационни усилия и могат да се извършват преди, по време или след военните действия. Те имат за цел да гарантират, че въоръжените сили получават максимална подкрепа от цивилното население, както и да допринесат за успеха на военните действия и да отразят положителния образ на провеждането на операцията.

Мерките за военна дезинформация трябва да бъдат координирани с психологическите операции, за да се осигури благоприятно отношение на цивилното население, военното ръководство на многонационалните сили. Невниманието при разглеждане на това обстоятелство може да доведе до компромис с операцията за измама. В ръководството се посочва, че „фалшивите операции“ не трябва да са насочени или подвеждащи населението на САЩ, Конгреса или националните медии. Измамните транзакции, които включват медии и обществено наблюдение, трябва да бъдат координирани със служителите за връзки с обществеността, за да се идентифицират потенциални проблеми и да се намали рискът от неволно освобождаване на информация, която би могла да разкрие текущи или планирани измамни дейности.

Рискът е ключов в процеса на планиране на измамите. Необходимо е да го сравним с ползата. В същото време се подчертава, че трябва да се вземат предвид и възможните варианти на неуспешни случаи на измама. Контролът върху разкриването на фактите на „лъжлива операция“ или елементи на измама може да бъде труден поради естеството на самата операция. В същото време военните специалисти смятат, че в повечето случаи е необходимо да се скрие фактът на използване на измама по време на операцията, за да се гарантира, че същите техники на измама се прилагат в следващите операции.

Процесът на развитие на категоричния апарат за военна дезинформация продължава, въвеждат се нови термини и определения:

– *обект (мишена) на измама (deception target)* – разработчиците на решението на противника, които имат способността да го разработват и приемат;

– *желано възприятие (desired perception)* – когато е било възможно да се убеди обектът на измама в необходимостта да се вземе решение, необходимо за постигане на целта на измамата;

– *мероприятия за измама (deception event)* – се извършват в определено време и на място в подкрепа на операцията за измама;

– *измамно действие (deception action)* – набор от взаимосвързани измамни събития, които съставляват основния компонент на лъжливата операция;

– *критична информация (critical information)* – изключително необходима за противника информация за войските и техните намерения, която той се стреми да завладее;

– *критерият „да се знае само каквото е необходимо“ (need-to-know)* съдържа списък с неразкрита информация, която се съставя от разработчиците на измамата и се съобщава на конкретен изпълнител;

– *съотношението „риск – полза“ (risk -benefit)* е ключов елемент от планирането на измамите, то трябва да се оценява на всеки етап от операцията;

– *сигнатура (signature)* – съвкупност от демаскиращи характеристики на обект, неговия „портрет“;

– *сигнатурно управление (signature management)* – промяна, изкривяване на характеристиките, открити от противника чрез прилагане на активни или пасивни мерки, използващи технология, оборудване или тактика;

– *профил на военно формирование, обект (unit profile)* – описание на оборудването на военно формирование, както и къде, кога и как се извършват действията му. За да се улесни планирането на измамата, се разработват бази данни за профилите на техните войски и показатели (демаскиращи функции).

Най-често срещаните методи за предизвикване на объркване бяха разпространението на слухове за превъзходството в количество и мощ на своите войски (този метод беше особено често използван от Александър Велики - IV век пр. н. е.), Използването на плашещи стандарти, маски, саундтраци от военни операции и т.н. . Важен метод беше и дезинформацията на противника, за да се осигури изненадата на нападението³.

Класически пример за дезинформация е „троянският кон“, който играе решаваща роля в Троянската война от 13 век пр.н.е. за разделянето на сферите на влияние в Мала Азия между гръцките племена. Благодарение на „троянския кон“, който според изпратеното от спартанците лице е бил подарен на града от богинята Атина, спартанците превземат Троя и я унищожават до основи. Изразът „троянски кон“ се е превърнал в професионална поговорка за разузнавачите за обозначаване на операция за дезинформация на противника, последвана от военното му поражение.

Ханибал (III-II в. пр. н. е.) е смятан за един от най-добрите специалисти в древния свят по дезинформация на противника. И така, древногръцкият историк Полибий е оставил доказателства за това как Ханибал умело е провеждал операции за дезинформация на противника. Дълго време той

³ Сулейманова Ш.С., Назарова Е.А., учебное пособие „Информационные войны: история и современность“, Москва.: Международный издательский центр „Этносоциум“, 2017, с.7

разпространяваше слухове, че в армията му се е появила определена болест, така че римляните да не се изненадат да чуят, че той отдавна стои с армията си на едно място, когато самият той е само на три дни път от Тарент. Тази маневра позволи на Ханибал бързо да превземе града. Друг пример е подготовката на Ханибал за битката с римските легиони при река Требин, по време на която той активно разпространява слухове за неразрушимата сила на новото оръжие на картагенците, което допринася за формирането на психологическата готовност на римляните за поражение.

Техниките на дезинформация са успешно използвани от Чингис Хан и Бату, винаги разпространявайки слухове предварително, преувеличавайки броя и бруталността на монголските войски. Когато нахлуват в Грузия, монголите носят кръстовете пред себе си, за да подведат авангарда на грузинското опълчение. По заповед на Чингис хан на Запад се разпространяват писма, в които се казва, че Чингис хан не е водач на неизвестни варвари, а цар Давид с армия.

Дезинформационната маневра беше успешна. Епископ, поддръжник на петия кръстоносен поход, Яков де Витри в писмо до папа Хонорий през 1221 г. пише за появата на неочакван съюзник с жълта кожа в борбата за „Гроба Господен“ в Палестина: „Нов и мощен съюзник на християнството, индийският цар Давид, се появи. Начело на армията си, която е безброй, той започна да се бори с неверниците“. В Унгария монголите прибегват до разпространение на фалшификати с кралския печат. Те съдържат призив към народа, в който унгарският крал твърди, че призовава за прекратяване на съпротивата и подчинение на монголите.

Значението на дезинформацията по време на планирането на военни операции се вижда особено ясно от анализа на мерките, предприети в навечерието на тяхното отприщване в Близкия изток през 50-80-те години. Тройна агресия срещу Египет (1956). Непосредствената причина за атаките на Великобритания, Франция и Израел срещу Египет беше изявлението на президента на тази страна Гамал Абдел Насер. От този момент нататък Генералният щаб на въоръжените сили на Великобритания и Франция започна да разработва съвместен план за нападение, наречен „Операция 700“. По-късно Тел Авив също участва в планирането. За да прикрият намеренията си и подготовката на въоръжените сили за военни операции, както и да подведат световната общност относно истинските причини за агресията, военно-политическото ръководство на Великобритания, Франция и Израел, с активното съдействие на Съединените щати, прилагат набор от мерки за стратегическа и оперативно-тактическа дезинформация, като ги изпълняват в две стъпки.

На първия етап, който обхващаше събитията от края на юли - средата на октомври 1956 г., тези дейности бяха насочени главно към широкото налагане на „мнение“ за предполагаемата „неспособност на Египет да осигури непрекъснатата навигация по Суецкия канал“. САЩ изиграха активна роля за разпалване на напрежението в региона и дезориентиране на световната общност и египтяните. Американската администрация и държавния секретар на САЩ А. Дълес изложиха очевидно неприемливи за Кайро проекти за разрешаване на кризата с което изкуствено се забави обсъждането на ситуацията в зоната на канала на различни форуми, като по този начин развърза ръцете на потенциалните агресори, които по това време са започнали да подготвят нападението. В публични изявления лидерите на Великобритания, Франция и Израел заявиха, че тяхната „цел е да намерят мирно решение на проблема“ и те се стремят да „разрешат въпроса за Суецкия канал с мирни средства“. Всъщност западните сили прекъснаха работата на специално свикано заседание на Съвета за сигурност на ООН, обвинявайки в това египетското ръководство, чиято „непримиримост“ по-късно ги „принуди“ да нападнат тази страна.

Вторият етап от Суецката криза, който обхваща събитията, които се разгърнаха след прекратяването на работата на Съвета за сигурност на ООН и продължи до избухването на военните действия (29 октомври 1956 г.), се характеризира с увеличаване на мерките за подвеждане на арабите и световната общност за истинските причини и извършители на конфликта. В средата на октомври Великобритания, Франция и Израел решиха да ускорят подготовката за война и да отложат атаката срещу Египет от 6 ноември за 29 октомври. Това до голяма степен беше улеснено от бунта, който избухна в Унгарската народна република и се надява, че СССР, ангажиран от унгарските събития, няма да може да отговори с подобаващо внимание на ситуацията в Близкия

изток. В деня на окончателното решение за началото на агресията (16 октомври) неговите участници съобщиха, че в края на този месец в Женева преговорите по суецкия въпрос с участието на генералния секретар на ООН Даг Хамаршелд трябва да бъдат възобновени. На 28 октомври, тоест ден преди израелското нашествие на Синайския полуостров, британският външен министър направи официално изявление, че „един от тези дни възнамерява да отиде в Ню Йорк, за да продължи преговорите с А. Дълес относно мирно уреждане на проблема“.

За да отклони вниманието от подготовката на нападението срещу Египет, Израел провокира военни инциденти на границата с Йордания. През същия период в официалната преса на Тел Авив бяха публикувани поредица от статии за засилване на дейността на арабското разузнаване. Израелската армия започна активно да прилага мерки за повишаване на бдителността, спазване на радиодисциплината и опазване на официалните тайни. Трябва да се отбележи, че извършените дейности бяха увеличени практически преди началото на войната. В съответствие с разработения сценарий, на 29 октомври израелските войски започнаха военни действия в посоките на Суец и Исмаили. На 30 октомври Великобритания и Франция поставиха ултиматум на Израел и Египет, който съдържаше заплаха: ако условията, очертани в него, не бъдат изпълнени, те ще започнат въоръжена интервенция под претекст за „откъсване на воюващите страни“. Естествено, ултиматумът, умишлено изготвен по такъв начин, че да изключи приемането му от египетската страна, беше отхвърлен от Кайро. На 31 октомври, чрез бомбардировки от въздуха и обстрел от морето, британските и френските въоръжени сили започнаха военни операции срещу Египет.

Агресията срещу Египет, Сирия и Йордания през 1967 г. е поредният опит на западните сили да нанесат удар по национално-освободителното движение в Близкия изток и най-вече по Египет и Сирия, които поеха курс към социално-икономически трансформации в рамките на страна и се фокусира върху Съветския съюз по въпросите за изграждането на въоръжените сили. Те избраха Израел като основен инструмент за постигане на целите си, както в миналото. Причината за отприщването на агресията е рязкото ескалиране на напрежението около териториалните противоречия, останали след Палестинската война 1948-1949 г. и тройната агресия през 1956 г.

В периода на подготовка за агресия израелското военно-политическо ръководство разработи набор от стратегически и оперативно-тактически мероприятия за заблуда на противника, съчетавайки ги в специален план за дезинформация. Основните усилия на стратегическо ниво бяха насочени към засилване на дейностите, за да се убеди световната общност, че именно арабите са подбудителите за ескалацията на напрежението в региона. В оперативния план на израелските въоръжени сили изрично се подчертава: „Светът, по-специално ООН, трябва да бъде убеден, че Египет е започнал пръв“. В същото време Тел Авив се опита да създаде вид на конструктивно отношение към арабското население на страната. Израелската преса съобщи за разработването на „план за ремонт на джамии“ в районите на арабското селище, за откриването на „специален пазар за бедуини“ в Беершеба, за създаването на нови работни места за мюсюлманите, за подготовката на план за „разширяване на жилищата за араби“ и др.

В същото време редица източници на западни медии, повлияни от ционистите, публикуваха материали, предназначени да убедят арабските съседи на Израел, че следващият голям военен сблъсък между тях може да се случи не по-рано от пет до седем години.

Според плана за дезинформация израелското ръководство разрешава Великденски поход към Ерусалим от 17 до 21 април 1967 г. Всъщност под прикритието на религиозно събитие бяха разработени въпросите за проверка на бойна готовност и бяха изяснени възможностите за масово прехвърляне на войски. Едно от най-ранните усилия за дезинформация беше отклонително нападение срещу Сирия, което се проведе около два месеца преди избухването на войната. След това, „открито“ демонстрирайки намеренията си към Дамаск, Кнесетът (израелският парламент) на 9 май 1967 г. даде на правителството правомощията да провежда военни операции срещу Сирия. Агресорът започна демонстративно прехвърляне на войски към сирийската граница. През този период изтече информация, че ако арабите предизвикат война, израелците ще нанесат превантни-

вен удар срещу Сирия, последван от прехвърляне на военни действия на египетска територия, въпреки че по-късно всичко се случи обратното.

Разбира се, дезинформационните мерки бяха проведени заедно с други методи за измама на противника. По този начин, за да заблуди арабите, израелският Генерален щаб извърши обширни демонстративни действия за концентриране на голяма групировка от сили на юг, въпреки че всъщност основното настъпление се подготвяше на север. Поддавайки се на този трик, египетското командване разпореди прехвърлянето на по-голямата част от военноморските си сили от Средиземно море в Червено море, както и авиацията от северните авиобазы, за да предотврати евентуална „основна атака“ от юг. Два дни преди нападението в редица части от втория ешелон на израелските въоръжени сили персоналетът получи седмичен отпуск. По-малко от 36 часа преди началото на агресията израелските медии излъчиха изявление на министъра на отбраната М. Даян, че израелското правителство смята дипломатическите стъпки за по-предпочитани от военните действия. Тези мерки бяха изпълнени толкова убедително, че ден преди избухването на военните действия повечето чуждестранни кореспонденти, след като решиха, че ситуацията ще се нормализира, напуснаха Израел. Освен това израелската преса публикува доклад за отпускането на допълнителни заеми за разширяване на спешните доставки на храна в граничните райони, което е трябвало да дезориентира арабите относно истинската дата на избухване на военните действия, тъй като е ясно, че такова решение е не е възможно ден преди атаката.

Съществена помощ на Тел Авив при подготовката на агресията оказаха САЩ, които, прибегвайки до различни форми на дезинформация и оказвайки натиск върху арабите, осигуриха прикритие за атаката на международната арена. Така президентът на САЩ Л. Джонсън, говорейки на 23 май 1967 г. (две седмици преди началото на агресията) с изявление „За положението в Близкия изток“, предупреди Кайро, Дамаск и Аман срещу всякакви военни действия срещу Израел, като по този начин отвлича вниманието от истинския виновник за ескалацията на напрежението в региона. Знаейки датата на начало на нашествието, американците въпреки това насрочиха посещение на египетски правителствени служители във Вашингтон на 6 юни, за да обсъдят ситуацията в Близкия изток. Всичко това позволи на израелското командване да дезориентира ръководството на Египет, Сирия и Йордания и да постигне оперативна изненада. На 5 юни сутринта три израелски ударни групи започнаха настъпление в морските, централните и южните направления на Синайския фронт. Нашествието в Йордания започна на 6 юни, а в Сирия - на 9 юни.

Арабо-израелска война през 1973 г. („Октомврийска война“). В отговор на непрекъснатите провокации от Израел, военно-политическите ръководства на Египет и Сирия през есента на 1973 г. решават да започнат война срещу тях. Учейки се от предишни неуспехи, сирийците и египтяните се съсредоточиха върху усилията за дезинформация на различни нива. Те се основават на версията за подготовка за отблъскване на евентуално нахлуване на израелски войски, както и за провеждане на военни учения. В развитието на операцията в централата беше включен строго ограничен кръг от хора. Многобройните обмени на военни делегации, чиято цел беше да се установи взаимодействие на всички нива на военно-политическото ръководство, бяха придружени от коментари в арабската преса, че степента на готовност на въоръжените сили на арабските страни по това време не позволяват започване на война с Израел. В Египет и Сирия, в подготовка за настъпление, обемът на антиизраелските и антиционистките публикации започна постепенно да намалява.

Настъплението е насрочено за 6 октомври 1973 г., когато в Израел се отбелязва религиозният празник Йом Кипур (Ден на изкуплението), а арабите продължават поста на месец Рамадан. Египет и Сирия също взеха предвид факта, че израелското правителство начело с Голда Ме-ир през този период беше изцяло погълнато от развитието на вътрешнополитическите събития в страната - разгръщащата се предизборна борба.

Успешното използване на фактора изненада беше до голяма степен улеснено и от стратегическите грешки на американското ръководство (чието мнение беше взето предвид в Тел Авив), тъй като в началото на 1973 г. американската дипломация предприе редица стъпки, насочени към установяване на тайни контакти с египетското ръководство, за да го убедят да поеме по пътя на

отделни сделки. Следователно Вашингтон има пълно доверие, че в случай на нов въоръжен конфликт в Близкия изток, египетският президент А. Садат ще създаде само видимо взаимодействие със своите арабски съюзници и всъщност ще координира тясно както военните, така и политическите действия само с Съединените щати. Във Вашингтон и Тел Авив беше разумно смятано, че курсът, предприет от А. Садат след смъртта на Г. А. Насър, намалява боеспособността на египетските въоръжени сили, включително противовъздушната отбрана на страната, от което са направени погрешни изводи за почти пълната „неработоспособност“ на египетската армия. Освен това опитът от предишните блискоизточни войни допринесе за формирането на мнение сред ръководството на израелския Генерален щаб, че Египет и Сирия няма да започнат военни действия, докато не разполагат с добре оборудвани и обучени военновъздушни сили. И така, въз основа на благоприятния изход за Израел от въздушната битка над територията на Сирия през септември 1973 г., израелското ръководство направи заключение относно небоеспособността на арабските ВВС, както и погрешни заключения за характера на бъдещата война като цяло.

Заедно с мероприятията за дезинформация арабите умело са използвали демонстративни действия и имитация на оперативно-тактическо ниво, допълнени от „изтичането“ на „секретна“ информация. Всичко това допринесе за техния успех. На 6 октомври 1973 г., в следобедните часове, египетските и сирийските сили едновременно започнаха настъпление в Синай и Голанските височини, се втурнаха дълбоко в отбраната на израелците и ги изненадаха.

Агресия срещу палестинското движение за съпротива и национално-патриотичните сили на Ливан през 1982 г. При избора на времето на неговото начало Израел използва редица благоприятни фактори, по-специално промените във ирано-иракския военен конфликт, а именно прехода на оперативната инициатива към Иран и нарастващата загриженост на арабския свят за възникващата ситуация в зоната на Персийския залив. Освен това израелското ръководство също разчиташе на факта, че през този период вниманието на световната общност беше приковано към англо-аргентинския конфликт. Подготовката за агресия е започнала от израелците през декември 1981 г. Както и в миналото, голямо внимание беше отделено на мерките за дезинформация от другата страна, както на стратегическо, така и на оперативно-тактическо ниво.

Ако в подготовка за агресията през 1967 г. Тел Авив подчерта, че демонстрира „мирния“ характер на своите стремежи, парадирайки с „бацинската“ си загриженост за арабите, живеещи в Израел, тогава, подготвяйки се за нападението над Ливан през лятото на 1982 г., Израелците действаха точно в обратната посока: умишлено изостриха ситуацията, систематично отприщиха порой от заплахи срещу палестинците и ливанците, за да изчерпят психологически арабите и, като притъпиха бдителността им, с неочакван удар по време на блицкрига за постигане на поражение. На международната сцена Тел Авив се придържа към традиционната линия на поведение: подвежда световната общност, фокусирайки се върху желанието си да разреши кризата с мирни средства. Две седмици преди началото на атаката израелските медии съобщиха, че „въпреки петчасовите дискусии в кабинета на министрите относно възможността за атака на палестинците, не е взето решение по този резултат“. В действителност планът за агресия вече беше одобрен.

Непосредствено преди нападението над Ливан израелската преса съобщи за провеждането на непредвидени учения на въоръжените сили, по време на които се предвиждаше да се практикува прехвърлянето на определени части и подразделения от вътрешността на страната до ливанската граница и обратно. Изпълнявайки тези мерки, израелците възнамеряваха да подведат палестинците и ливанците относно графика на началото на инвазията и евентуалния състав на групите сили, участващи в нея. Имаше и „изтичане“ на информация за концентрацията на израелски войски по границата с Ливан. Беше посочено, че ударът може да бъде нанесен на кръстовището на израелско-ливанско-сирийската граница и израелците няма да се осмелят да преминават контролираната от ООН ивица в южния сектор. Всъщност ударът е нанесен едновременно в три посоки, включително през позициите на „сините каски“.

Датата на нашествието не е избрана случайно. Израелците разумно предполагат, че арабите, които свързват тъмните спомени за поражението с деня на началото на войната (5 юни 1967 г.) и

оттогава традиционно поддържат повишена бойна готовност на въоръжените си сили, ще загубят бдителността си следващия ден. При подготовката на нападението на Израел срещу Ливан, САЩ, както и в миналото, осигуриха политическо прикритие за агресията, като официално увериха ливанското правителство в мирните намерения на Тел Авив. Обаче ден преди това израелският министър на отбраната беше на посещение във Вашингтон, където в лицето на държавния секретар А. Хейг той действително получи санкцията на американското военно-политическо ръководство да извърши инвазията. Всичко това до голяма степен осигури оперативна изненада и първоначални успехи на агресора.

Измамата, използвана за гарантиране на успеха на операция "Пустинна буря", дава пример за това как термините, свързани с измамата, са свързани помежду си. Целта на измамната операция на командващия на Централното командване на ВС на САЩ беше да използва средствата и способности на оперативно-стратегическата дезинформация, за да завърже или изтегли войските на Иракската републиканска гвардия и други боеспособни бойни части далеч от направлението на главния удар.

Целта на измамата беше иракското висше военно ръководство. Желаното възприятие беше, че „коалицията започва фронтален удар през Кувейт“. Бяха разгледани различни варианти за измама. Един от тях, одобрен от командващия, е представен като основно сухопътно настъпление с направление на главния удар в района на Вади ал-Батин. Това „нападение“ беше подкрепена от десантното нападение по крайбрежието на Кувейт. Тъй като тази опция беше финализирана като част от плана за измама, в съответствие с него бяха идентифицирани три вида измами, които бяха използвани за показване на замисъла на операцията. Бяха определени специални средства, включително електронни и физически симулатори и макети за показване на районите, където са разположени военните части, както и разкриване на подготовката и обучението за десантни операции.

Използването на избраните средства е координирано, за да се гарантира, че намерението на измамата се показва съгласувано и последователно. След определяне на часа и мястото на кандидатстване, тези средства бяха включени в плана като мерки за измама. Някои от тях бяха използвани в комбинация за изпълнение на диверсионни маневри и демонстрационни действия на 1-ва бронетанкова дивизия в района Вади ал-Батин през 30-те дни преди началото на сухопътната операция. В същото време трябва да се отбележи, че значителен брой важни противникови цели (ПУ на ОТР, райони за съсредоточаване на бронирани машини на иракската армия), обявени за унищожени, се оказаха фалшиви и бяха изкуствени макети, а понякога само купчини кутии с тръба, покрити с камуфлажна мрежа.

ИЗВОДИ:

1. Опитът от локални войни и военни конфликти показва, че дезинформацията на противника се превръща в задължителна част от подготвителните мероприятия и е широко използвана във всякакви действия, включващи използването на въоръжените сили. Целите на дезинформацията са били постигнати най-пълно, когато мерките за нейното прилагане се провеждат всеобхватно и не само във военната, но и в политическата и икономическата сфера, както в стратегическата, така и на оперативно-тактическите нива. Повишената роля на мерките за дезинформация се показва и от специалното им планиране, проведено в редица страни от НАТО, където специално място се отделя на мерките за подвеждане не само на военното командване на другата страна, но и на населението на техните страни.

2. За подвеждане на противника са използвани невярна информация и действия, възприети от противника като реални. Заедно с умишлено невярна информация се разпространява и информация, която вече е загубила или в близко бъдеще е трябвало да загуби значението си. Мерките за дезинформация се извършват по различни начини, като се използват всички средства за комуникация, радиоразпръскване, телевизия, преса (включително приятелски и неутрални държави), постоянното разпространение на фалшиви документи, слухове, групиране на „течове“ на „секретна“ информация и т.н.

3. Основните направления на дезинформацията бяха насочени към:

- преориентиране на вниманието на противника към вторични цели, включително на дипломатическо ниво, лишавайки го от възможността да маневрира със сили и средства;
- създаване на невярна представа за времето на началото, естеството и мащаба на предстоящата военна кампания като цяло и по-специално операции (военни действия);
- отклоняване на разузнаването на другата страна от истинските им намерения, както и от обекти и райони за съсредоточение на войски и прегрупирането им;
- формирането на мнение сред населението на страната, приятелски и неутрални държави относно легитимността на техните действия, „справедливия“ характер на предстоящата война, както и предизвикване у противника чувство на загриженост относно евентуалния отрицателен резултат от военни действия;
- изолацията на военно-политическото ръководство на противника и нарушаване на комуникацията между въоръжените сили и населението на противниковата държава.

4. Днес дезинформацията е неразделна част от информационната война. Може да се разпространява както чрез традиционните средства за масово осведомяване (преса, радио, телевизия), така и по интернет канали, а в хода на конфликти и чрез слухове и листовки.

References:

1. Dr. Milan Vego, Joint operational warfare: Theory and practice, 2009.
2. Joint Publication 3-13.4 Military Deception, 26 January 2012
3. JP 3-58 Joint Doctrine for Military Deception, 31 May 1996
4. Велико Петров, учебник Стратегически комуникации, НВУ „В. Левски“, Факултет „А, ПВО и КИС“ Велико Търново 2021, ISBN 978-619-7531-20-6, с. 337
5. В. Быстров, М. Крысанов, Некоторые особенности военной дезинформации за рубежом, Зарубежное военное обозрение № 7/2001, стр. 11-14
6. Сулейманова Ш.С., Назарова Е.А., учебное пособие „Информационные войны: история и современность“, Москва.: Международный издательский центр „Этносоциум“, 2017, с.124
7. Печоров С. Л., О роли дезинформации в подготовке войн и военных конфликтов (По опыту войн на Ближнем Востоке), Военная мысль № 2/1991
8. Фролов Д.Б., Информационная война: эволюция форм, средств и методов, <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-voyna-evolyutsiya-form-sredstv-i-metodov>
9. Bromberger M. S. Les Secrets de L'expedition d'Egypte. - Paris, 1957.
10. Handel M. Military Deception in Peace and War. - Jerusalem, 1985. - P. 15-16.
11. Лобов В. Н. Военная хитрость в истории войн.- М- Воениздат 1988 - С 156.
12. Barton W. Strategem: Deception and Surprice in War. - Cambridge, 1969. - P. 575.
13. Jerusalem Post. -1967.- 4 June.
14. Landau E. Jerusalem the External. - Tel-Aviv, 1968. - P. 17.
15. Handel M. Military Deception in Peace and War. - P. 11.
16. Jerusalem Post. - 1982. - 17 May.

CURRENT REALITIES AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF GLOBAL FOOD SECURITY

Veliko P. Petrov, Kaloyan A. Iliev

*Faculty of Artillery, Air Defense and Communication and Information Systems,
National Military University, Shumen, Bulgaria, veliko_pp@abv.bg, kacho_78@abv.bg*

***Abstract:** The report aims to acquaint readers with the problem of food security, which arose in the late twentieth century in connection with the awareness of the situation when food overproduction in developed countries is accompanied by great hunger in many third world countries. The main causes of the food problem in the world today include: the demographic situation; the depletion of natural resources for food production; the transformation of the consumption structure; food loss and food waste; biofuels; rising world food prices and crises and conflicts. Food security is considered one of the most serious problems affecting world civilization and countries around the world, in the face of growing modern global threats. One of the important challenges facing countries around the world is a sustainable and stable solution to the food problem of a constantly growing world population and a significant increase in food availability in the long run.*

***Keywords:** global food security, pursuing problems*

СЪВРЕМЕННИ РЕАЛНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ГЛОБАЛНАТА ПРОДОВОЛСТВЕНА СИГУРНОСТ

Велико П. Петров, Калоян А. Илиев

Проблемът с продоволствената сигурност възниква в края на XX век във връзка с осъзнаването на ситуацията, когато свръхпроизводството на храни в развитите страни е придружено от огромен глад в редица страни от третия свят. Продоволственият проблем е може би най-старият от всички проблеми, пред които е изправено човечеството. Стабилното снабдяване с храна за населението остава най-важният компонент на световното развитие. Недостатъчното снабдяване с храна и небалансираното хранене влияят негативно върху средната продължителност на живота на хората, тяхното здраве, физическа работоспособност, устойчивост на болести, адаптиране към съвременните високотехнологични производствени процеси и начин на живот.

Продоволственият проблем откъм неговите социални аспекти, произтича и от нееднаквите възможности да се използват природните ресурси за удовлетворяване потребностите на населението от хранителни продукти. Неговата същност се изразява, от една страна, в гладуването на близо 1,2 млрд. души, съчетано с преяждането на също толкова хора по света, и от друга страна –

във влошаване на качеството на продоволствените продукти. От началото на новия век населението на земята нараства с над 80 млн. души годишно. Възможно ли е да се изхранват всяка година 80 млн. души повече, което означава добивите от зърно да се увеличават с 26 млн. т. годишно или 71 000 т. дневно?

Основните причини за продоволствения проблем в света днес включват:

- демографската ситуация;
- изчерпването на природните ресурси за производство на храни;
- трансформацията на структурата на потреблението;
- загубата на храна и разхищението на храна;
- биогоривата;
- покачването на световните цени на храните;
- кризите и конфликтите.

Глобализацията е обективно развиващ се процес, който засяга всички аспекти на човешкия живот: икономика, екология, култура, комуникации. Всички страни, включително и Република България, участват в процесите на глобализация. Глобализацията има както положителни аспекти (засилване на интеграцията на държави и региони, ускоряване на тяхното развитие и т.н.), така и отрицателни (например доминирането на големите транснационални корпорации на световните пазари, което обаче кара националните производители да се борят за повишаване на конкурентоспособността техните технологии и промишлени стоки).

При тези условия продоволствената сигурност на човек, семейство, регион и отделна държава е тясно свързана с продоволствената сигурност на световната общност, тъй като засяга основните нужди на човечеството в храненето. Липсата на храна провокира обостряне на глобалните социални конфликти, допринася за нарастването на военните сблъсъци, развитието на хуманитарни бедствия.

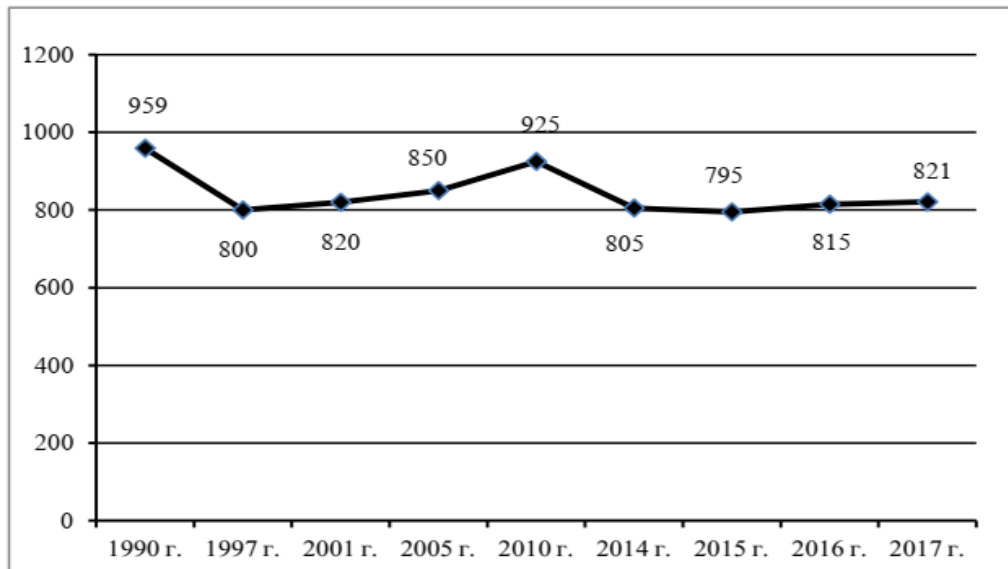
Продоволствената сигурност, разглеждана като способност на държавата да гарантира задоволяването на жизненоважни обществени потребности, има съществено значение и е важно условие за икономическата и социална стабилност на всяка страна. Неоспорим факт, потвърден и от практиката е, че осигуряването на необходимото за населението продоволствие очевидно се явява важен компонент в системата изграждаща общата национална сигурност¹.

Продоволствената сигурност на световната общност изисква колективно създаване на условия за осигуряване на непрекъсната физическа, социална и икономическа достъпност до всички сегменти от населението на естествени, висококачествени основни хранителни продукти, които позволяват на всеки човек да води здравословен, активен, пълноценен начин на живот.

Организацията за прехрана и земеделие на ООН (FAO) наблюдава и си партнира с други организации ежегодно изготвят доклад за състоянието на нещата в областта на продоволствената сигурност и храненето в света. През 2018 г. съответният доклад, в изготвянето на който също участваха IFAD, UNICEF (Международен детски фонд за извънредни ситуации на ООН), МПП и СЗО, представи на обществеността задълбочен анализ на основните проблеми при постигането на целта за осигуряване на храна сигурност и подобряване на храненето в контекста на устойчивото развитие на страните за периода до 2030 г.²

1 Саша Грозданова, Някои аспекти на продоволствената сигурност при присъединяването на България към ЕС, http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/13/13-50_S_Grozdanova.pdf

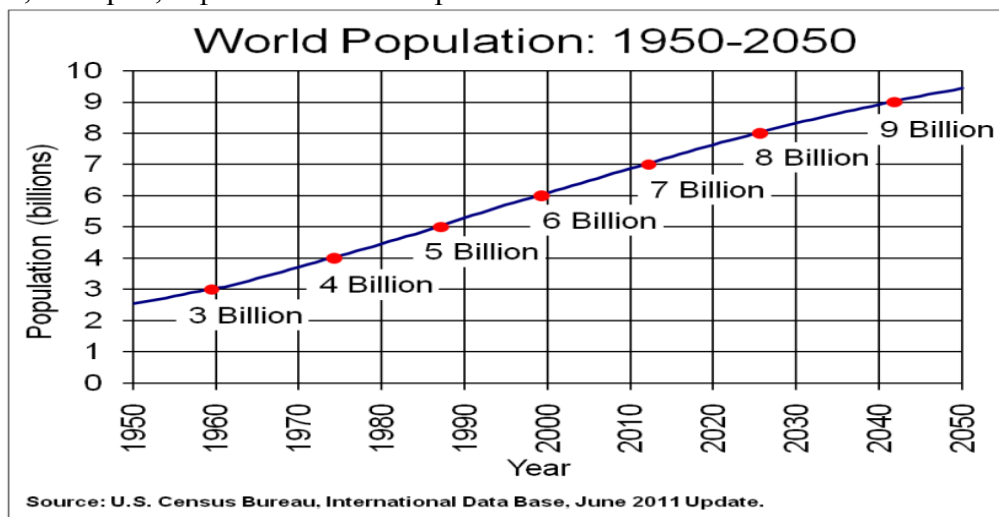
2 Положение дел в области продовольственной безопасности и питания в мире. – <http://www.fao.org/publications/sofi/ru/>

Фиг. 1. Динамика на населението на планетата, изпитващи липса на храна (милиони души).

Според изчисленията на ООН над 0,8 милиарда души, или средно около 12 % от населението на света е било редовно недохранвано през последния четвърт век (фиг.1.). В бъдеще този проблем може да се влоши още повече поради очакваното увеличение на населението. ООН, АТЕС и други международни организации прогнозираят нарастването на населението на света до 2050 г. до 10 милиарда души. В резултат на това при сегашното състояние на нещата в света може да останат до 1 милиард гладни хора. Освен това до 2 милиарда души периодично са несигурни с хранителни продукти поради бедността³.

Човешката популация се е увеличила драматично през последните 200 години и особено през последните 50 години, достигайки 7 милиарда през октомври 2011 г. Според прогнозите на ООН при сегашната скорост на нарастване на човешката популация до 2050 г. населението на Земята ще достигне 9 милиарда души, до 2060 година – 10-11 милиарда, а до 2100 г. населението ще бъде около 27 милиарда. Най-голямо нарастване на населението ще се наблюдава в Африка, Индия, Китай, Нигерия, Афганистан и Австралия⁴.

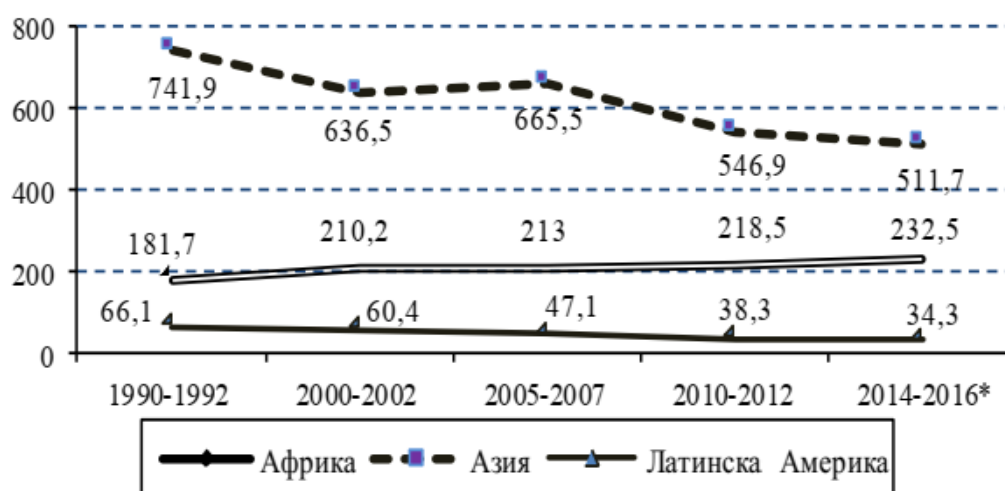

Фиг. 2. Нарастване на човешката популация за периода 1950-2050 г.

³ Food Security Definition and Information. – <http://www.disabled-world.com/fitness/nutrition/foodsecurity>

⁴ Тери Вrabчева, Продоволствената сигурност и безопасност на храните и климатичните промени, https://ncpha.government.bg/uploads/pages/3001/Klimatichni_promeni_i_prodoovolstvena_sigurnost.pdf

Въпреки забавяне темпът на растеж на населението на планетата и очакваното му намаление на световно равнище с 1% годишно, през идните десетилетия, се очаква то да продължи да нараства, предимно в бедните държави.

Фиг. 3. Динамика на недохраненото население в контекста на макро региони (млн. души).

През 2006 г., според ФАО, продоволствената сигурност се е появила в 39 страни по света. Десет години по-късно (в началото на 2015 г.), 55 държави, над 90 % от които са били в Африка, Азия и Близкия изток. Освен това, ако в страните от Азия и Латинска Америка се наблюдава положителна тенденция за намаляване на броя на хората, изпитващи недостиг на храна, то в Африка ситуацията продължава да се влошава с течение на времето (фиг. 2.).

Според Организацията на ООН за прехрана и земеделие (ФАО) се очаква търсенето на храни в световен мащаб да се увеличи със 70 % до 2050 г Световното население от 7 милиарда днес ще достигне 8,5 милиарда през 2030 г и повече от 10 милиарда до 2050 година. Световното производство на храни ще трябва да се увеличи на фона на протичащите глобални промени в климата, на намаляващите природни ресурси, като биоразнообразието, водните ресурси, работната ръка и състоянието и площта на обработваемата земя. Това означава, че светът ще трябва да произвежда повече храна, като същевременно използва по-малко вода, по-малко земя, по-малко енергия, по-малко торове и по-малко пестициди.

Към началото на 2019 г. рисковете от несигурност на храните между 123 изследвани страни, според ФАО, са разпределени по следния начин: над 72 % от страните изпитват недостиг на храна поради климатични фактори и недостиг на вода, а около 28 % страдат от ниска нива на развитие на местното земеделие (таблица 1.).

Таблица 1.

Групиране по държави по рискови фактори при загуба на продоволствена сигурност, 2018г.⁵

Основни фактори	Количество страни	Дял на държавите, %
Природно-климатични условия на производство	46	37,40
Недостиг на вода, суши	27	21,95
Комбинация от природно-климатични условия на производство и недостиг на вода	16	13,01
Нивото на развитие на селското стопанство на страните	34	27,64
Общо	123	100

⁵ The State of Food Security and Nutrition in the World 2018. Building climate resilience for food security and nutrition. Rome, FAO, 2018. – 183 p.

Като цяло проблемите с продоволствената сигурност в различните страни могат да бъдат разделени на три основни групи (таблица 2).

Таблица 2.

Основни ключови проблеми с продоволствената сигурност в страните по света

Ключови проблеми	Основни причини за наличие на проблеми	Типове държави
Необходимостта от премахване на глада	Слабото развитие на селскостопанското производство, бедност и ниски доходи на населението, военните конфликти	Повечето страни в Африка, някои страни в Азия, Близкия изток и Латинска Америка
Недостатъчно ниво на продоволствена сигурност	Недостатъчно развитие и ефективност на селскостопанския сектор на икономиката	Развиващи се страни и някои развити страни, включително страни от бившия СССР
Недостатъчна наличност и безопасност на храните	Наличието на социални, екологични, медицински и социално-културни проблеми	Икономически развити страни от Европа, САЩ и др.

Изследванията показват, че ситуацията в световната хранителна сфера се характеризира със следното:

- поддържане на високо ниво на цените на храните, в резултат на което 2 милиарда от най-бедните хора в света харчат от 50 до 70 % от доходите си за храна;
- ускорен растеж на търсенето на храна в динамично развиващите се региони на Азия;
- увеличаване на площите за засяване на култури, предназначени за производство на биогориво.
- увеличаване на мащаба на глада в света и увеличаване на броя на гладните през последните 5 години с почти 70 милиона души. Целта на Световната среща на високо равнище по храните - да се намали наполовина броя на гладните и недохранените в света - очевидно няма да бъде постигната (табл. 3).

Таблица 3.

Количеството на гладуващите хора в света (според прогнозата на ФАО), милиони души.

Региони	2000 г.	2010 г.	2020 г.	2030 г.	2040 г.	2050 г.
Южна Азия	180	240	300	270	265	240
Източна Азия	360	400	420	310	260	180
Близкия Изток/ Северна Африка	70	40	40	30	25	10
Латинска Америка	70	60	50	30	20	10
Африка	170	160	50	30	25	20
Общо в света	850	900	860	700	580	500

ИЗВОДИ:

1. Продоволствената сигурност се счита за един от най-сериозните проблеми, засягащи световната цивилизация и страните по света, в лицето на нарастващите съвременни глобални заплахи. Едно от важните предизвикателства, пред които са изправени страните по света, е устойчивото и стабилно решение на проблема с храните на постоянно нарастващото световно население и значителното увеличаване на наличността на храни в дългосрочен план.

2. През 21 век гарантирането на продоволствената сигурност е глобален и регионален въпрос за изследване, който ще бъде актуален през следващите десетилетия. Въпреки съществуващите примери за успешно преодоляване на този проблем в европейските държави, много африкански и азиатски държави изпитват недостиг на храна и глад.

3. През 2020 г. пандемията COVID-19 добави към общия брой недохранени в света от 83 на 132 милиона души. Очакваното възстановяване през 2021 г. трябва да доведе до намаляване на броя на хората, страдащи от недохранване, но все още не е до предвидените нива.

4. Разпределението на двата милиарда души, които са изправени пред остри и умерени форми на продоволствена несигурност е както следва: 1,03 милиарда живеят в Азия, 675 милиона в Африка, 205 милиона в Латинска Америка и Карибите, 88 милиона в Северна Америка и Европа и 5,9 милиона в Океания.

References:

1. Доклад о целях в области устойчивого развития. Организация Объединенных Наций, Нью Йорк, 2020
2. Тери Вrabчева, Продоволствената сигурност и безопасност на храните и климатичните промени, https://ncpha.government.bg/uploads/pages/3001/Klimatichni_promeni_i_prodovolstvena_sigurnost.pdf
3. Тери Вrabчева, Климат и продоволствена сигурност, <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/495520.pdf>
4. Българско списание за Обществено здраве, <https://ncpha.government.bg/bg/menu-public-health-journal-bg/library-bjph>
5. Лидия Велкова, Статия Продоволствена сигурност: проблеми и перспективи. Военен журнал, бр. 1, 2013.
6. Положение дел в области продовольственной безопасности и питания в мире, <http://www.fao.org/publications/sofi/ru/>
7. Food Security Definition and Information, <http://www.disabled-world.com/fitness/nutrition/foodsecurity>
8. The State of Food Security and Nutrition in the World 2018. Building climate resilience for food security and nutrition. Rome, FAO, 2018. 183 p.
9. Саша Грозданова, Някои аспекти на продоволствената сигурност при присъединяването на България към ЕС, http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/13/13-50_S_Grozdanova.pdf
10. ФАО, МФСР, ЮНИСЕФ, ВПП и ВОЗ. 2020 год. Краткий обзор. Положение дел в области продовольственной безопасности и питания в мире – 2020. Преобразование продовольственных систем для обеспечения финансовой доступности здорового питания. Рим, ФАО, <https://doi.org/10.4060/ca9699ru>

DISINFORMATION - FACTOR IN THE INFORMATION WAR

Kaloyan A. Iliev, Veliko P. Petrov

*Faculty of Artillery, Air Defense and Communication and Information Systems,
National Military University, Shumen, Bulgaria, kacho_78@abv.bg , veliko_pp@abv.bg*

Abstract: *Misinformation is false or inaccurate information that is intentionally disseminated. Sometimes called "black propaganda." It may include the distribution of forged documents, manuscripts and photographs, or the spread of malicious rumors. In addition, misinformation involves distorting accurate information in such a way as to render it useless. Misinformation is widely spread in modern societies and keeps evolving while damaging the principles of democracy. Social media and traditional media like television and newspapers distribute new information at an unseen speed which results in floods of information impossible to assimilate.*

Keywords: *Misinformation, disinformation techniques, propaganda, military strategy, fake news, conspiracy*

ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА – ФАКТОР В ИНФОРМАЦИОННАТА ВОЙНА

Калоян А. Илиев, Велико П. Петров

Дезинформацията е грешна или неточна информация, която е разпространена умишлено. Понякога се нарича „черна пропаганда“. Тя може да включва разпространението на подправени документи, ръкописи и фотографии, или разпространяване на злонамерени слухове. Наред с това дезинформацията включва и изкривяване на вярна информация по такъв начин, че да я направи безполезна.

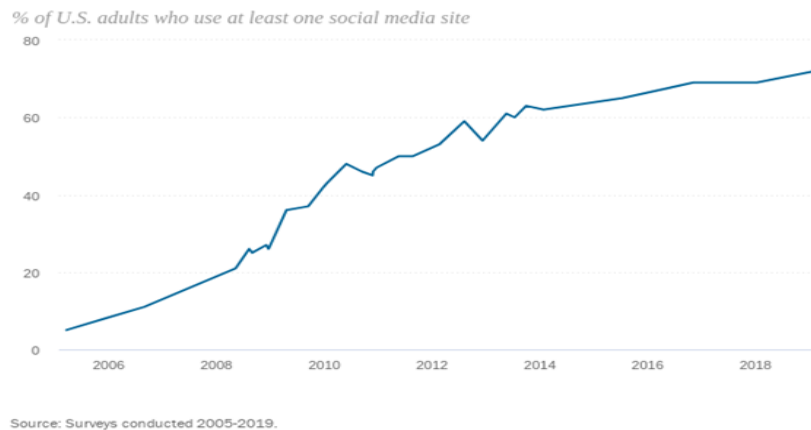
Най-общо, техниката на дезинформация е да се смесят известна доза истина с неверни изводи и лъжи, или да разкрие само част от истината, претендирайки, че се представя цялата истина. Друга техника на дезинформирането е прикриване на фактите, или налагане на цензура, ако заинтересованата група е в състояние да приложи такава форма на контрол.

Във времето на двадесет и първи век информацията и информираността на населението на планетата са по-важни от когато и да било досега. Широкото разпространение на технологии, които позволяват лесния и своевременен достъп до информация, предоставя и трибуна за лесна изява и разпространение на дезинформация сред обществата.

С напредване на технологиите все повече и повече стават възможностите за създаване на подвеждащи новини и факти и тяхното споделяне в интернет, до който почти всеки има достъп. Социалните мрежи няма как да не бъдат споменати като едно от най-добрите места за разпространяване на

дезинформация и лични мнения в онлайн пространството. Двете графики по-долу съответно показват каква част от населението използва социални мрежи през периода от 2005 до 2019 година (фиг. 1) и какъв процент от хората, участвали в анкета от 8. Януари до 7. Февруари 2019 година, използват определени социални мрежи ежедневно, поне веднъж в седмицата и по-рядко (фиг. 2).

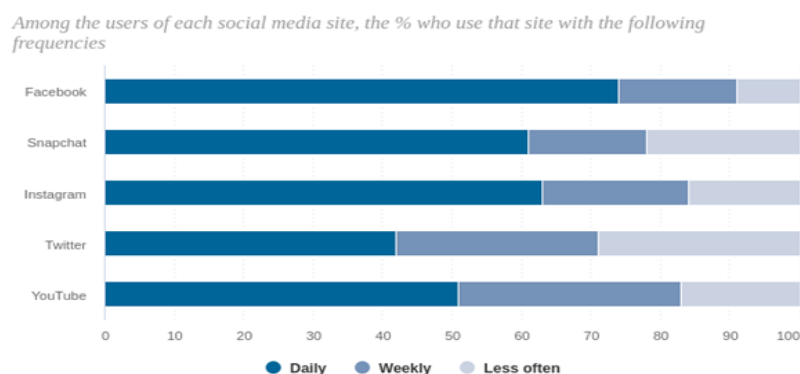
Social media use

Фиг. 1: Процентна част на хората използващи поне една социална мрежа в САЩ през периода от 2005 до 2019 година. източник: <https://www.pewresearch.org/>

С помощта на графиката от фигура 1. се забелязва колко голяма част от населението използва поне една социална мрежа и как тази част не спира да нараства. Информация, зад която не заставаме с името си и за която не поемаме отговорност, е много по-лесна за споделяне и бързо разпространяване в социалните мрежи. Проблемът тук е, че в много случаи разпространението на невярна информация и дезинформация, която поражда съмнения в по-късно представената вярна информация, се случва първо. Много медии, които претендират за сериозност и достоверност, всъщност копират информацията си от други, без да я проверяват. Един от последните примери е разпространението на стари кадри към нови събития, свързани с протестите на движението Black lives matter, което още веднъж показва колко лесно се постига заблуда и каква е нуждата от достатъчна медийна компетентност. Увеличението на използващите социални мрежи само по себе си не е достатъчно за да се потвърди значението на публикуваните там новини.

How often Americans are using social media

Фиг. 2: Колко често американците използват определени социални мрежи. източник: <https://www.pewresearch.org/>

От друго проучване на Pew Research Center става ясно, че 55 % от възрастните американци през 2019 г. „често“ или „понякога“ научават за новините от социалните мрежи. С помощта на диаграма (фиг. 2) може да се забележи огромното значение на социалните мрежи като Facebook, които около 72% от възрастните използват ежедневно.

От казаното по-горе става ясно, че разпространението на невярна информация, дезинформация и достигането на факти до хората е голям проблем във всички сфери на дейности, защото всеки може да влезе в ролята на журналист, но не всеки може да понесе отговорност като такъв и да представи информацията си по неутрален начин и да покаже няколко гледни точки на това, което иска да предаде.

Във военната сфера на дейност, дезинформация е умишлено разпространяване на невярна информация, за да се заблудят противника за заетата позиция или начина на действие. За разлика от традиционната пропаганда, чиято цел е да ангажира емоционална подкрепа, дезинформацията е предназначена да манипулира публиката на рационално ниво чрез оповестяване на противоречива информация или такава в подкрепа на неверни заключения.

Един класически пример за дезинформация е известната Операция „Бодигард“ от Втората световна война, при която британското разузнаване успява да заблуди немската армия, че се готви инвазия над Скандинавия и във Франция откъм Па дьо Кале, с което се отклонява вниманието от подготвяния Десант в Нормандия.

Друг акт на дезинформация е Операция „Минсмит“, чиято цел е да се заблуди германското командване относно плановете на съюзниците да нахлуят в Сицилия и да се пренасочи вниманието и силите им към Балканите. Операцията включва инсценировка с мъртъв майор от Кралската морска пехота, изхвърлен от морските течения на испанския бряг и открит „по случайност“.

Ако преди години информационните технологии не са били развити то днес оперативният командир може надеждно и когато е необходимо, непрекъснато да комуникира с все по-разсредоточени сили в зоната на операцията. Информацията може да бъде предадена и получена в световен мащаб, в рамките не само дадена зона, но също и на стотици и хиляди километри извън границите, в които са разположени приятелските и вражеските сили. Новините за военните действия се излъчват в реално или в почти реално време. Глобалната информационна среда вече има дълбоко въздействие върху геополитиката, икономиката, военните дейности като цяло и операциите. Колкото повече една страна използва информация, толкова е по-уязвима нейната икономика и общество от нарушаване или дори парализа от действията на враждебни правителства или групи, проявяващи прикрита или явна враждебност. В информационната война географското местоположение и разстояние оказват съществено влияние върху използването на интернет.

През последните години особена популярност доби концепцията за информационната война. Тя се основава на твърдението че информацията и информационните технологии са стратегически ресурс, от жизненоважно значение за националната сигурност и за военните действия.

Новите информационни технологии позволяват оперативните командири и техните екипи да имат много по-подробна и точна информация отколкото са имали в миналото за всички аспекти на физическо пространство. Това е критичен елемент в оценката на оперативният командир за ситуацията при планиране и провеждане на кампании или операции. Планирането и провеждането на кампании и операции са значително засегнати от невоенни аспекти на пространството, като чуждестранна и местна политическа дейност, дипломация, икономика, общество и други. Информацията има все по-голямо влияние върху формирането на общественото мнение в отворените общества.

Информацията позволява драматично намаляване на времето за вземане на решение, както и времето, необходимо за планиране. Една от основните предпоставки за постигане на информационно превъзходство е възможността за спечелване на инициативата и бързо реагиране на всяка ситуация, защото противостоящите сили могат да се опита да използват информацията за влияние върху общественото мнение в страната и чужбина.

Информацията получена от военната информационна инфраструктура е неразделна част от фактора сила. Въпреки това, оперативният командир използва и невоенна информация, придобита от глобалната информационна инфраструктура. Информацията включва не само познания и разузнавателни сведения, но и разнообразна информация от страна на медиите, които засягат морала, дисциплината, единството и мотивацията за борба. Военните лидери на всички нива трябва да са наясно, че в ерата на информацията всички военни събития и действия се представят чрез медиите и това може значително да повлияе на общественото мнение, както и на ангажираността на силите. Информацията също оказва влияние върху морала на населението а оттам и на волята на страната да се бори. Това пряко или косвено влияе върху политическото ръководство и оперативния командир. По този начин информацията е едно от най-важните съображения при вземането на стратегически и оперативни решения.

Бързият напредък в областта на информационните технологии предполага значителни предимства за командване и управление на всички нива. В същото време те създават и значителни недостатъци. Усилията за получаване на "информационно превъзходство" довеждат до все по-голяма централизация на събиране, обработване и предаване на информация. Ситуацията може да бъде и по-сериозна ако мрежите се използват главно за пренос на данни, непреработени в информация. При което количеството от информацията събирана и предавана на потребителите вероятно ще затрудни възможностите за обработка на по-ниските нива на командване. Обработката на повече информация води до насищане на командирите и техните щабове с потоп от несмилаеми данни.

Друг фактор с който трябва да се съобразяват командирите и техните щабове са социалните мрежи. Все повече и повече хора получават своята информация през социалните мрежи, където всеки, анонимно или не, може да изрази своето мнение или да публикува невярна информация или факти по определена тема без никаква научна обосновааност. Борбата с дезинформацията е много трудна поради възможността за ошетяване на демократичните ценности и ограничаването на свободата на изразяване на отделните индивиди.

Друг основен проблем е получаването на пълна картина на ситуацията, което води до претоварване с информация на всички нива, но най-вече на оперативното ниво на командване. Проблем е и качеството на получената информация. Освен това съществуват трудности при разграничаването между дезинформация и ценна информация. Информационните технологии днес позволяват дезинформацията или дори вредна информация да бъде предавана по-бързо и неконтролирано. Умишленото манипулиране на информация за пропагандни цели е много по-лесно днес, поради високата скорост с която информация се разпространява.

Информацията е била и ще бъде все по важна за воденето на войната на всички нива. Най-успешните командири са се опитвали неизменно да отсеят дезинформацията и да получат точна и навременна информация за противостоящите сили, докато са прикривали своите намерения. Следователно, това което днес се нарича информационно превъзходство е неразделен и все по-важен аспект на войната, особено в съвременната епоха. Но също така е вярно, че днешната ситуация се различава значително от тези, които са резултат от технологичния напредък в миналото. Съвременните информационни технологии, електронни медии и комуникации допринасят за формирането на истински поток от информация. Много често оценката на военните действия зависи не само от реални факти, но също така се основава на субективното им възприемане от медии, общественост и политици. В интензивната медийна среда, политиците и общественото стават все по непримирими дори и при незначителни грешки и прегрешения, затова военните операции трябва да се планират детайлно, с чувствителност към общественото възприемане на ситуацията и с умелото отсяване на дезинформацията, а в някои случаи и използването на същата в добрия смисъл на думата.

References:

1. The Atlantic: The Very Real Threat of Trump’s Deepfake, David Frum, 27.04.2020 <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/04/trumps-first-deepfake/610750/> [доступно на: 18.10.2020]
2. NBC News: A timeline of Facebook's privacy issues — and its responses, Alyssa Newcomb, 24.04.2018, <https://www.nbcnews.com/tech/social-media/timeline-facebook-s-privacy-issues-its-responses-n859651> [доступно на: 17.10.2020]
3. Reporters Without Borders: 2020 WORLD PRESS FREEDOM INDEX, Reporters Without Borders, <https://rsf.org/en/ranking> [доступно на: 19.10.2020]
4. CNN: How Finland is winning the war against fake news, CNN, <https://edition.cnn.com/videos/business/2019/05/17/fake-news-disinformation-education-finland-eu-russia-lon-orig-ejk.cnn> [доступно на: 18.10.2020]
5. Forbes: More Americans Are Getting Their News From Social Media, Peter Suci, 11.10.2019, <https://www.forbes.com/sites/petersuci/2019/10/11/more-americans-are-getting-their-news-from-social-media/#73c8ef603e17> [доступно на: 16.10.2020]
6. Loftus EF. Planting misinformation in the human mind: a 30-year investigation of the malleability of memory. *Learn Mem.* 2005 Jul-Aug;12(4):361-6. doi: 10.1101/lm.94705 Epub 2005 Jul 18. PMID: 16027179
7. Maksym Gabielkov, Arthi Ramachandran, Augustin Chaintreau, and Arnaud Legout. 2016. Social Clicks: What and Who Gets Read on Twitter? In Proceedings of the 2016 ACM SIGMETRICS International Conference on Measurement and Modeling of Computer Science (SIGMETRICS '16). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 179–192. DOI: <https://doi.org/10.1145/2896377.2901462>
8. Insider: People are seeking plastic surgery to look like their edited selfies in real life — here's why doctors think the trend is 'alarming' , Lacy Yang, 07.08.2018, <https://www.insider.com/plastic-surgery-selfie-filters-2018-8> [доступно на: 13.10.2020]
9. BBC Reality Check: George Floyd protests: Misleading footage and conspiracy theories spread online, 02.06.2020, <https://www.bbc.com/news/52877751> [доступно на: 13.10.2020]
10. Aimee Picchi: OK, you've deleted Facebook, but is your data still out there?, 23.03.2018, <https://www.cbsnews.com/news/ok-youve-deleted-facebook-but-is-your-data-still-out-there/> [доступно на: 13.10.2020]
11. Dr. Milan Vego, Joint operational warfare: Theory and practice, 2009.
12. AJP-3.1, Allied joint doctrine, for Information operations, 2009.
13. AJP-3(B), Allied joint doctrine for the conduct of operations, 2011.

ANALYSIS OF THE PROCEDURE FOR FIRE POSITION DEPLOYMENT OF ARTILLERY PLATOON/BATTERY FOR EXECUTION OF FIRE MISSION

Boyan V. Alexandrov

*Artillery and Geodesy Department, Artillery, Air Defence and CIS Faculty, Vasil Levski National
Military University, Shumen, Bulgaria, bvaleksandrov@nvu.bg*

Abstract: *This report does not contain classified information. Bibliography and other sources that do not contain classified information are used. The report highlights the procedure for occupying an indirect fire position by artillery formations, analyzing the Nagorno-Karabakh conflict in 2020 and a novelty in conduction of military operations.*

Keywords: *Artillery, Occupying of fire position, fire mission, Platoon/battery deployment*

АНАЛИЗ НА ПРОЦЕДУРАТА ЗА РАЗВРЪЩАНЕ НА ОГНЕВА ПОЗИЦИЯ НА АРТИЛЕРИЙСКИ ВЗВОД/БАТАРЕЯ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОГНЕВА ЗАДАЧА

Боян В. Александров

*Катедра „Артилерия и Геодезия”, Факултет „Артилерия, ПВО и КИС”, Национален военен
университет „Васил Левски”, Шумен, България, bvaleksandrov@nvu.bg*

Въведение

През последните няколко години светът и Република България станаха свидетели на няколко военни¹ и въоръжени² кървави конфликти в Близкия Изток и Северна Африка, които са в непосредствена близост до границите на България и ЕС. Особено показателен беше конфликта в Нагорни-Карабах през есента на 2020 година, когато се заостри вниманието на военните експерти във областта на тактиката и по-конкретно използването на ударно-разузнавателни *дистанционно Пилотируани Летателни Апарати “Remotely Piloted Aircraft”*³ – „Байрактар”, също срещани и като безпилотни летателни апарати, в Арменско-азерския конфликт от страна на Въоръжените сили на Азербайджан. Този конфликт показва нагледно, че и в бъдеще ще се използват такива съвременни оръжия. В интернет пространството и по канала *youtube.com* се показваха официални

¹ Военен конфликт е този, при който военните действия се водят от редовни въоръжени сили. Доктрина на въоръжените сили на Република България, чл. 82, с. 19

² Въоръжен конфликт е този, при който поне една от страните е въоръжена, но не е представена от редовни въоръжени сили. Доктрина на въоръжените сили на Република България, чл. 83, с. 19

³ Безпилотен самолет, който се управлява от отдалечена пилотна станция от пилот, който е обучен и сертифициран по същите стандарти като пилота на пилотиран самолет. NATO glossary of terms and definitions, APP-06, 2020, p. 110

видео клипове от министерството на отбраната на Азербайджан, на поразяване на позициите на арменските формирования и особено поразяването на арменски реактивни системи за залпов огън (РСЗО) БМ-30 „Смерч”. Това въздействие върху артилерийските формирования налага да се извършат анализи на тактиката на артилерията и съответните процедури.

1. Избиране на закрыта огнева позиция (ЗОП) и подготовката ѝ за заемане от огневите взводове

Избиране на закрыта огнева позиция и подготовката ѝ за заемане следва да отчитат новостите при воденето на бойни действие. За избиране и предварителна подготовка на огневата позиция се изпраща артилерийска разузнавателна група от състава на артилерийската батарея. След като пристигне в указания район на огневата позиция, командирът на огневия взвод (старшият офицер на батареята), който влиза в състава на артилерийската разузнавателна група, определя възможността за развърщането на огневите взводове и бързото ѝ напускане след изпълнение на огнева задача. Поуките от конфликта в Нагорни-Карабах ни показват, че артилерийско формирование на огнева позиция е препоръчително да изпълни само една огнева задача от една огнева позиция, след което незабавно да я напусне и да се укрие в гориста местност, недостъпна от въздушно наблюдение.

Командирът на огневия взвод избира ЗОП и я подготвя за заемане в следната последователност:

1. Определя къде преминава основното направление на стрелбата на местността и оценява възможностите за разполагане на оръдията, гаубиците, бойните машини;
2. Организира радиационно и химическо разузнаване в района на огневата позиция и проверява дали на местността има минновзривни заграждения;
3. Оценява възможността за скрито подхождане към огневата позиция;
4. Избира място за основното оръдие и го отбелязва с колче;
5. Оценява възможността да се построи фронт на батареята;
6. Разставя над колчето за основното оръдие бусолата;
7. Определя най-малките мерници по Таблиците за стрелба⁴;
- 7.1. Измерва се ъгълът на укритието В (с бусолата, панорамата или долнообразуващата канала на тялото);
- 7.2. Определя се разстоянието до гребена на укритието $R_{гр}$ с точност до 50 м;
- 7.3. По ъгъла до укритието и разстоянието се влиза в таблицата и се определят най-малките мерници (НММ) за три заряда;
8. Определя дълбочината на укритието по формула (1);

$$D_{укр.} = \Delta h_{гр} - (\Delta h_{нп} - \Delta h_{гр}) \cdot R_{гр} / P, \quad (1)$$

където:

$\Delta h_{нп}$ – превишение на вероятен НП на противника над оръдието;

$\Delta h_{гр}$ – превишение на гребена на укритието над оръдието;

$R_{гр}$ – разстояние от оръдието до гребена на укритието

P – разстояние от гребена на укритието до вероятен НП на противника

След като извърши тези работи, прави извод: **Годност на района за огневата позиция** – да/не.

⁴ Ръководство за бойна работа на огневите подразделения от артилерията, Приложение 4, стр. 403-405

9. Указва на местността точките на стоене на оръдията (трасиране фронта на батареята), като местата за оръдията се отбелязват с колчета;

10. Ориентира бусолата (на мястото на основното оръдие) в основно направление по дирекционния ъгъл, като подготвя бусолата за работа (за измерване на дирекционни ъгли);

10.1. Разставя се бусолата над колчето;

10.2. По даден отдалечен ориентир се определя магнитният азимут като средно от три-четири независими измервания и се изчислява дирекционният ъгъл към ориентира по формулата (2);

$$\alpha = Am_{cp} - (\pm \Delta Am) \quad (2)$$

10.3. На бусолния кръг и на барабана се поставя отчет, равен на изчисления дирекционен ъгъл към ориентира и без да се измества отчетът, завърта се барабанът на насочващия безконечния и монокулярът на бусолата се насочва в ориентира, по който е определен магнитният азимут; като се завърта отчетният безконечник, на бусолния кръг и на барабана се поставя отчет, равен на дирекционния ъгъл на основното направление на стрелбата;

10.4. Без да се измества положението на монокуляра, ъгломерният кръг и барабанът се поставят на отчет 30-00 при работа на точката на стоене на оръдието и при построяване на паралелен веер чрез насочване по небесно светило; в останалите случаи се поставя отчет 00-00;

11. Определя правоъгълните координати на точката на стоене на основното оръдие и височината на огневата позиция;

Измерват се:

$$P_{\text{ПАБ-КТ}} = \quad (3)$$

$$\alpha_{\text{ПАБ-КТ}} \pm 30-00 = \alpha_{\text{КТ-ПАБ}} \quad (4)$$

$$\varepsilon_{\text{ПАБ-КТ}} = \quad (5)$$

Изчислява се (права геодезка задача):

$$\Delta X = P \cdot \cos \alpha_{\text{КТ-ПАБ}} = P \cdot \cos (\alpha_{\text{КТ-ПАБ}} \cdot \text{б}) = \quad (6)$$

$$\Delta Y = P \cdot \sin \alpha_{\text{КТ-ПАБ}} = P \cdot \sin (\alpha_{\text{КТ-ПАБ}} \cdot \text{б}) = \quad (7)$$

$$\Delta h = P \cdot \sin \varepsilon_{\text{ПАБ-КТ}} = P \cdot \sin (\varepsilon_{\text{ПАБ-КТ}} \cdot \text{б}) = \quad (8)$$

$$X_{\text{оп}} = X_{\text{кт}} + \Delta X = \quad (9)$$

$$Y_{\text{оп}} = Y_{\text{кт}} + \Delta Y = \quad (10)$$

$$h_{\text{оп}} = h_{\text{кт}} + \Delta h = \quad (11)$$

12. Указва точките на мерача, след което се извършва определяне на ъгломерите и жалониране на основното направление за всяко оръдие, а така също поставяне на вехи за подхождане;

12.1. Основното направление се прокарва с две вехи: далечната веха се поставя на разстояние 40—80 m от оръдието, а близката точно по средата между оръдието и далечната веха;

12.2. На мястото за разполагане на оръдията на разстояние 4,2 m от колчето в основно направление на стрелбата се поставят вехи с височина 1,5 m за правилно подхождане и разполагане на оръдието (вехи за подхождане);

13. Определя величините на интервалите и отстъпите на оръдията спрямо основното;

14. Избира местата за укрито разполагане на останалите машини;

15. На 30—40 m от оръдията зад фронта на батареята избира точка, от която да се виждат панорамите на всички оръдия, отбелязва я с колче, разставя над него друга бусола (визира на машината);

16. Подготвя бусолата за работа (за измерване на дирекционни ъгли от бусолата над мястото за основното оръдие) по формулата (12);

$$\alpha_{\text{ПАБ-ОР}} = \alpha_{\text{ОР-ПАБ}} \pm 30-00 \quad (12)$$

17. Определя дирекционния ъгъл към 1—2 ориентира за следващото ориентиране на бусолата (визира на машината);

$$\alpha_{\text{ОР1}} = \quad (13)$$

$$\alpha_{\text{ОР2}} = \quad (14)$$

18. Определя мероприятия за непосредствена охрана и самоотбрана на огневата позиция;

19. Командирът на артилерийската разузнавателна група нанася на своята работна карта всички избрани огневи позиции, номерира ги, записва резултатите от топогеодезичното привързване (координатите и височината на всяка позиция, дирекционните ъгли на ориентираните направления, основните ъгломери и най-малките мерници) и нанася на картата пътищата за маневър между огневите позиции;

20. Съставя списъци на координатите на огневите позиции за докладване в Тактическия оперативен център на дивизиона, на командира на батареята и на старшия офицер на батареята.

2. Ред за заемане и работа на огневата позиция до откриване на огъня

При заемане на подготвена огнева позиция старшият офицер на батареята (командирът на огневия взвод) спира колоната на огневите взводове близо до огневата позиция в укрито място, извиква при себе си командира на огневия взвод, командирите на оръдията, командира на отделението за тяга, изчислителя и един оръдеен номер с бусолата, придвижва се с тях на огневата позиция и им указва:

- основното направление на стрелбата на местността;
 - местата за всяко оръдие;
- мястото на пункта за управление (машината) на старшия офицер на батареята;
- местата за стоварване на бойните припаси и количеството им;
 - точките на мерача;
- реда и пътищата за излизане на оръдията на огневата позиция;
 - мястото за укриване на влекачите (машините).

Подава командата за заемане на огневата позиция.

Поставя задача на изчислителя за определяне данните за стрелбата.

Заповядва на оръдейния номер да разстави бусолата на мястото, отбелязано с колче, и я ориентира по предварително определения дирекционен ъгъл на ориентираното направление (ориентира визира в основното направление).

Изводи:

1. Анализът на процедурата за избор и заемане на ЗОП налага дейностите да се извършат за много кратко време и отчитайки, че дейността на артилерийската разузнавателна група (АРГ) може да бъде забелязана от въздушни разузнавателно-ударни летателни апарати, без дори да бъдат забелязани от АРГ.

2. Наложително е всяка стреляща артилерийска батарея или огневи взвод да бъдат прикрити от разчет със съвременни носими зенитно-ракетни комплекси (НЗРК) за борба с дистанционно пилотирани летателни апарати.

3. Необходими са съвременни артилерийските системи, които да бъдат с автоматизирани системи за управление на огъня (АСУО), като бъдещето е изцяло на самоходните артилерийски системи.

References

1. Ръководство за бойна работа на огневите подразделения от артилерията. 1994, София: Издателство на Министерството на отбраната „Св. Георги Победоносец”.
2. Alexandrov, Boyan. Lessons Learned from the Nagorno-Karabakh Conflict in Autumn 2020 Related to Artillery Formations Tactics. – В: Сборник доклади от годишна университетска научна конференция. България, Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски”, 2021, Том 6, с. 226-231, ISSN (print) 1314-1937.
3. Доктрина на въоръжените сили на Република България. Национална публикация на въоръжените сили на Република България НП – 01. София: Министерство на отбраната, Издание (А), ноември 2017, с. 19.
4. NATO glossary of terms and definitions, NATO Standartization Office, APP-06, 2020, p. 110
5. Чанев, Стоян, Атанасов, Атанас. Бойно използване и противодействие на тактически безпилотни летателни апарати. Сборник доклади от международна научна конференция Военна академия „Георги Стойков Раковски“ – 105 години знание в интерес на сигурността и отбраната. София: ВА „Г.С.Раковски”, 2018, стр. 151-157, ISBN 978-619-7478-00-6.
6. Кацев, Ивелин. Анализ на предимствата и недостатъците от използването на мобилни GPS приемници за военни цели. Сборник доклади от Международна научна конференция на факултет „Артилерия, ПВО и КИС”. Шумен: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски”, факултет „Артилерия, ПВО и КИС”, 2017, с. 435-441, 2017, ISSN 2367-7902.
7. Бозов, Ивайло. Координатна система UTM и единна система за целеуказване на нато - MGRS. Разграфка, особености при целеуказването и определянето на координатите. Сборник доклади от Международна научна конференция на факултет „Артилерия, ПВО и КИС”. Шумен: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски”, факултет „Артилерия, ПВО и КИС”, 2020, с.112-119, ISSN 2367-7902.

THE COMPREHENSIVE APPROACH OF NATO AND AFGHANISTAN

Danko D. Farazov

*Joint Operations and Planning Department, National Defence College “G. S. Rakovski“, Sofia,
Bulgaria, d.farazov@rndc.bg*

ВСЕОБХВАТНИЯТ ПОДХОД НА НАТО И АФГАНИСТАН

Данко Д. Фаразов

Abstract: *The report does not claim to give us assessments and critical remarks of the Afghan crisis, but only to give us just a short retrospective, with purpose is to represent the main facts relying on the regional and global processes. The purpose of the report is to show up the complexity of the environment in which are conducted series of operations by NATO's Combined Joint Task Forces, facing the challenge of the Comprehensive Approach.*

Keywords: *Afghanistan, USA, Pakistan, Russia, China, NATO, Talibans, Comprehensive approach.*

Въведение

През 2021 година света стана свидетел на края на може би на едно от най-големите изпитания за САЩ и НАТО в новото време след края на Студената война. За близо двадесет години намеса на НАТО, САЩ и ЕС едва ли някой е очаквал сегашния развой на събитията в Афганистан. Най-общото представяне на фактите от изтеглянето на САЩ и НАТО от официалните източници е показано като провал. Дали обаче това е така в действителност? Ако това е така, означава, че най-голямата военна организация в света в продължение на двадесет години с цената на много жертви и огромни материални средства са напълно неспособни да се справят с талибаните, които майсторски са ги лъгали и мамили в продължение на две десетилетия.

Афганистанският възел

Процесите в тази държава могат да се разгледат в две взаимно свързани плоскости. На първо място през погледа на международните процеси свързани със САЩ, Европа и НАТО от една страна и на второ място с процесите свързани с регионалните сили, техните интереси и зони на влияние.

Изтеглянето на контингентите на страните от НАТО започна от 01 май 2021 година като продължи до края на месец август същата година. На 30 юни в България се завърна и 42-ия военен контингент след успешното си участие в мисията на НАТО в Афганистан „Решителна подкрепа“^[1].

Именно по отношение на Афганистан в рамките на борбата с Осама бин Ладин и Ал Кайда, за първи път в историята на НАТО през 2001 г. беше взето решение за активиране на член 5-ти от Вашингтонския договор. Започналата на 07 октомври 2001 г. операция „Трайна свобода“

(Enduring Freedom) постави началото на двадесет годишната афганистанската сага, завършила официално на 15 август 2021 година със завръщане на власт на талибаните, непосредственото след изтеглянето на силите на НАТО. Подобно на съветската инвазия през 1979 г. С влизането си в Афганистан, САЩ направиха бърза победа, но следващите няколко години борбата с тероризма ставаше все по-сложна и трудна. Прилагането само на силов подход дава изключително негативни резултати. Това налага преосмислянето на ситуацията и търсене на други начини и подходи. В този ред на мисли Д. Гинев обобщава, че векторът на господстващата до скоро концепция, основаваща се изцяло на доминацията на военната мощ, постепенно е обърнат в обратната посока - на „приоритетното прилагане на противоборство чрез невоенни (граждански) инструменти, подпомагани само при необходимост от военна сила“^[2].

Така се стига до комплексното използване на военни и невоенни средства, което цели много по-близък контакт с хората, по-пълно разбиране на процесите обхващащо и по-широк спектър от сфери, като в същото време това трябва да доведе до адекватни мерки, с които да се спечели доверието на хората, да се привлекат на страната на силите на НАТО и в крайна сметка да се достигне до трайно решаване на проблемите в бъдеще. Широкото използване на невоенен компонент предоставя гъвкави възможности за ангажиране на всички страни в конфликта и за постигане по-добро съгласие^[3]. На практика това представлява за първи път от 2008 г. прилагане на концепцията за *всеобхватния подход* на НАТО. По-късно този подход се институализира официално в първата *Директива за всеобхватно планиране на операции на НАТО* през 2010 година. Въпреки това, ключовото разположение на територията на тази държава в Азия от векове не спира да кръстосва векторите на различни влияния на регионални и глобални интереси. Това води до излагането на голямо изпитание на многонационалните съвместни формати на силите на НАТО, дори и когато се отнася за прилагането всеобхватният подход даващ много по-широки възможности за управлението на подобни кризи.

Политиката на Турция по отношение на Афганистан в контекста на борбата на НАТО с тероризма и възстановяването на страната формално може да се отбележи с 2000 военнослужещи, както и два пъти оглавява цялата международна операция, всеки за по шест месеца. Основната им задача се състои да участват в охраната на летището в Кабул. Според Кристиан Бракел – шеф на германската фондация „Хайнрих Бьол“ в Истамбул през пролетта на 2021 г. Турция се опитва да организира на своя територия мирни преговори между талибаните и афганистанското правителство, но това начинание се проваля, поради отказа на талибаните.

Фигура 1. Бежанските потоци от Афганистан през Иран към Турция.^[4]

Генералният секретар на НАТО Йенс Столтенберг заявява, че Турция може да изиграе „ключова роля“ в конфликта в Афганистан, което заедно с изказването на говорителя на талибаните Забиула Муджахид по турската телевизия, че талибаните биха желали да се разберат с Турция, защото са „братя по вяра“. Така постепенно се налага мнението, че Турция може да има значителна роля в региона още повече, че има преобладаващо мюсюлманско население, според западни наблюдатели. Допълнителен фактор за активната позиция на Турция към афганистанската криза е и наплива на бежанци от Афганистан през Иран към Турция, който е показан на фигура 1. Това автоматично поставя Турция в ролята на посредник между Афганистан и Европа, подобно на ситуацията през 2014 г. със сирийските бежанци. Огромният поток от бежанци през последните години се дължеше именно на избухналата гражданска война в Сирия^[5]. Поради тази причина Турция ускори строежа на защитна стена по границата с Иран.

Друг регионален играч пряко оказващ влияние и въздействие в тази криза е Пакистан. Няколко са факторите, които обуславят неговото активно поведение от десетилетия в региона. На първо място е факта, че причините на Пакистан да подкрепи талибаните са ясни и стратегически, датиращи от края на Студената война, когато Пакистан и САЩ са били съюзници срещу съветските войски и помагат за подготовката на афганистанската съпротива, която до голяма степен се състояла от ислямистки бойци, според Райън Крокър^[6]. Вторият фактор е агресивното съперничество за регионално надмощие с Индия, което също е традиционно в отношенията им. Така Пакистан е изключително мотивиран да подкрепя ислямистките бунтовници в Афганистан, които се стремят да компенсират влиянието на Ню Делхи в региона. Исламабад се опасява, че силното афганистанско правителство, съобразено с Индия и Запада, би могло да доведе до заобикалянето на Пакистан като фактор. Според пакистанският премиер Имран Хан, ограничаването на заплахата на Индия е от първостепенно значение в стратегическите съображения на Пакистан. Третият фактор, който оказва значително въздействие върху пакистанската политика и отношението на останалите страни е ядреното въоръжение на страната. Това е и причината за сравнително мекият тон на САЩ. Четвъртият фактор е нарастващото влияние на Китай. Това е „икономическият коридор“ с Пакистан, който е мащабна част от програмата „Пояс и път“ на Китай^[7].

Още един допълнителен фактор свързан с пакистанското влияние в конфликта е разузнавателната служба на пакистанското междуведомствено разузнаване *ISI (Inter-Services Intelligence)*. Тази разузнавателна служба от години е посочвана като един от ключовите фактори и дори като основният за афганистанските конфликти още от времето на съветската инвазия. Най-общо може да се каже, че възходът и започва след 1979 г., когато към нея протичат въоръжение и огромни финансови потоци от САЩ и Саудитска Арабия, насочени към муджахидините в Афганистан за тяхното подпомагане срещу съветската окупация през 80-те години. Още от времето на Мохамед Зия ул-Хак – военен диктатор на Пакистан от периода 1977 - 1988 г. и първият ислямистки лидер в страната. Той се явява в ролята на незаменим съюзник на американските интереси срещу съветската експанзия в Южна Азия. В рамките на тази ретроспектива може да се каже, че това споразумение има своите катастрофални последици да наши дни.

След изтеглянето на съветските войски от Афганистан през 1989 г. и последващият период през деветдесетте години до 2001 г. способностите на службата са използвани от пакистанските ръководители да се противопоставят на влиянието на Индия и Иран в Афганистан, като отстояват своята национална политика и интереси в Южна Азия. В този контекст може да се прибави също и многогодишното противопоставяне между Индия и Пакистан в спора за Кашмир. Много сложно обаче, стоят нещата през следващият период 2001 до 2008 година. Тук вече службата като съюзник на САЩ във войната срещу Ал Кайда и талибаните, и връзките и с Осама бин Ладин и ислямските бойци представлява сложен лабиринт, който е труден за разгадаване и разбиране^[8]. Неслучайно Британо-пакистанският журналист Ахмед Рашид пише в своя анализ на провалената американска мисия в Южна Азия между 2001 и 2008 година.^[9]

Кои са талибаните и как станаха фактор в Южна Азия?

Талибаните са власт в Афганистан от 1996 г. Името им идва от *талиб* и означава ученик. Появяват се по време на гражданската война, последвала изтеглянето на съветските войски от Афганистан през 1989 г. Концентрирани са на югозапад и в граничните с Пакистан територии. Идеологията им процъфтява първоначално сред учениците от ислямските училища, намиращи се основно в изгнание в Пакистан, където много бежанци търсят убежище от съветската инвазия през 1979 г. Подкрепяни с финансови средства от Персийския залив и пакистанското разузнаване, те създават своя версия на исляма. В страна, разяждана от корупция и омраза, мнозина разпознават алтернатива в тях. Възходът на талибаните започва през 1994 година и само за две години успяват да вземат властта в Афганистан. Талибаните нямат интерес към тероризма в международен план. Подкрепата им за Ал Кайда има исторически корени, най-вече заради общите им интереси да се бият рамо до рамо с афганистанските *муджахидини* срещу съветските войски^[10].

Какви са разликите между Ал Кайда, Ислямска държава (ИД) и талибаните? Можем да кажем, че и трите организации са радикални джихадисти, но имат и значителни различия, които внасят различни нюанси в техните идеологии, вярвания и практики, и реално ги разделят на три различни организации. Общите черти на Талибаните с останалите две са, че те са радикални ислямски фундаменталисти, възприели идеята, че всички форми на западно влияние представляват екзистенциална заплаха за исляма, но в почти всяко друго отношение те са различни по начин, който често пъти ги поставя в конфликт и противоречие. За разлика от ИД и Ал Кайда, може да се каже, че талибаните са националисти. Ръководството им в нито един момент не е имало реална цел да "изнася" джихад извън границите на Афганистан и Пакистан, а това, което винаги са търсели, е установяването на политически, социален и правен ред, съвпадащ с техните разбирания за исляма. Идеологията им е тясно обвързана с традиционните племенно-кланови обичаи и начин на живот на пушуните в съчетание с консервативна интерпретация на сунитския ислям, появила се в Индия през 19-и век. Именно този вид деобандийски ислям (по името на град Деобанд в Индия) е и най-разпространен и дълбоко вкоренен сред самата общност на пушуните, които са общо около 60 милиона в Пакистан и Афганистан. Това е една от основните причини талибаните имат такова влияние и сила през последните десетилетия, защото те се явяват религиозно-политическо представителство на съществена част от една от най-големите етнически групи в Централна Азия. Тяхното реално управление е за периода от пет години (1996 и 2001 година), като през това време установяват своето Ислямско емирство на Афганистан. Относно тяхната организация, за разлика от популярното схващане, че не съществува единна организация на талибаните. Те имат такава с център в *Афганистан*, както и такава с център в *Пакистан*, като и двете представляват съвкупност от множество по-малки, автономни групи, които имат сложни, и в много случаи, конфликтни отношения помежду си^[11].

Европейските помощи за талибаните са тясно свързани и със западногерманското външно разузнаване през 80-те години. Когато в Кабул е убит просъветски настроеният министър-председател и чрез преврат на власт идва Хафизула Амин. В Москва се опасяват, че Амин може да се съюзи със Запада и да потърси помощ от НАТО, за да укрепи властта си. Така се стига до съветската военна интервенция в Афганистан през 1979 година. Следва кървава деветгодишна война, водена от Съветския съюз и неговите афганистански помагачи срещу „муджахидините“, която взема безброй жертви и превръща милиони афганистанци в бежанци, които търсят убежище в съседните страни, предимно в Пакистан. В средата на 1980-те години западните тайни служби, и най-вече американското ЦРУ, започват да оказват подкрепа на афганистанските въстанически отряди, доставяйки им оръжия и друго оборудване. През лятото на 1985 година Германия очевидно взема решение също да се включи в подпомагането на афганистанските въстаници, и то чрез тайна акция, за която обществеността не бива да узнава. С нейното осъществяване е натоварено БНД. На 30 август 1985 година ръководството на БНД задейства пазената в пълна тайна операция „Летен дъжд“, а на 19 декември същата година е осъществена и първата помощна

доставка: 5 500 чифта ботуши, 1 800 войнишки куртки и 12 700 вълнени пуловери. Пратката е била предадена чрез упълномощен от БНД посредник в присъствието на водещи представители на афганистанската съпротива, сред които и Гулбудин Хекматияр, който днес е водач на групировката "Хизб Ислами". Подаръците от Германия се доставят до Пакистан със самолети на Бундесвера, и само в единични случаи със служебния самолет на БНД. Оттам разпределението им сред афганистанските въстаници е поето от пакистанската разузнавателна тайна служба (ISI). За по-ефективното провеждане на операцията БНД основава и конспиративно подразделение в Пешавар в западната част на Пакистан, на границата с Афганистан. Разузнаването обаче не се е ръководело само от хуманитарни подбуди, а е обслужвало и „интересите на Федерална Република Германия, свързани с нейната сигурност“. Надявало се е да събере ценни сведения за съветското военно оборудване, тъй като в Афганистан съветската армия е използвала модерна военна техника, отчасти непозната в детайли на НАТО до този момент. Със съдействието на муджахидините БНД получава достъп до такава военна техника, която е била прехвърляна в Германия за допълнително проучване^[12].

Глобалните процеси и тяхната връзка с Афганистан

Под глобални процеси разбираме геополитическите отношения между големите играчи, които имат мощни икономики от световно значение и голям военен потенциал. Става въпрос основно за САЩ, Русия и Китай.

На фона на изтеглянето на САЩ от Афганистан, което по план започна от 01.05.2021 г. от 03 август същата година САЩ започнаха най-голямото си военноморско учение от 40 години, чиято цел според анализатори е да изпрати послание към Русия и Китай, че Америка може едновременно да отговори на агресия на много фронтове, според американското издание "Старс енд страйпс". Учението, наречено "Лардж скейл екърсайз 2021", представлява връщане към подобни маневри от времето на Студената война през 80-те години на миналия век, демонстрирайки решителност и нов потенциал, заяви командването на военноморските сили на САЩ в Европа и Африка и Шести американски флот. Учението ще продължи до 16 август и ще обхваща 17 часови зони. В него участваха 36 кораба, а също военен и граждански персонал. В маневрите се включиха пет американски флота и три експедиционни подразделения на морската пехота. Първото учение от този вид включва само войски на САЩ, но в бъдеще се планира в подобни маневри да участват съюзници и партньори, заявиха военноморските сили. Военното учение се провежда на фона на повишено напрежение между Вашингтон и Москва, след като САЩ обвиниха Русия за мащабни кибератаки срещу американски компании и институции^[13].

В Черно море на 28 юни започна военното учение "Sea Breeze-2021", за което се твърди, че е най-голямото досега. То се провежда въпреки острата реакция на Москва, която го възприема като провокация и до последно призоваваше САЩ и съюзниците им да се откажат от маневрите. "Sea Breeze" ("Морски бриз") е ежегодното многонационално учение, което се провежда съгласно Меморандума за взаимопомощ и сътрудничество във военната област, подписан между САЩ и Украйна през 1993 година. Първите маневри се провеждат още през 1997 година. Споразумението предвижда Украйна да предоставя военна и гражданска инфраструктура по черноморското крайбрежие, а САЩ отговарят за финансирането на учението. В него участват военни от страните-членки на НАТО, както и техни партньори от Черноморския регион. Учението е разделено на четири фази, като през активната ще бъдат отработени маневри по вода и под вода за пресичане на противникови морски операции, бойни задачи по суша и във въздуха, както и спасително-издирвателни мисии. Главкомандващият на украинската армия Руслан Хомчак съобщи, че основната цел на учението е да подготви щабовете и подразделенията на украинските ВМС да изпълняват задачи в съответствие със стандартите на НАТО, както и да придобият опит при съвместни операции по поддържането на мира и сигурността. От общо 5000 войници, 32 морски съда, 18 екипа за специални, които ще участват в учението, Украйна ще предостави 24 кораба и катери, 17 от общо 40 самолета, 12 хеликоптери, 80 единици военно оборудване и 1500 военнос-

лужещи. В маневрите участват подразделения от общо 32 страни, сред които и България. Официално е потвърдено и участието на Шести американски флот^[14].

В средата на септември светът стана свидетел на създаването на нов военен съюз – Индийско-тихоокеански съюз (AUKUS). Редица анализатори и специалисти определят този съюз, като антикитайски. Говорителят на външното министерство на страната Джао Лицзян заяви, че новият алианс "сериозно подкопава регионалния мир и стабилност и засилва надпреварата във въоръжаването". Той предупреди още, че Австралия, САЩ и Великобритания по този начин накърняват най-вече собствените си национални интереси^[15].

Тази възможност е историческа за трите страни, които със съюзници и партньори ще защитават общите ценности и ще насърчават сигурността и напредъка в Индо-Тихоокеанския район." Това посочиха в общо изявление САЩ, Великобритания и Австралия, които обявиха сключването на пакт в Азиатско-Тихоокеанския регион, за който анализатори твърдят, че цели противопоставяне на влиянието на Китай. Споразумението е едно от най-големите партньорства в сферата на отбраната за страните от десетилетия и маркира съществен обрат в стратегиите и политиките спрямо региона. Реакцията от Пекин бе незабавна - външното министерство на азиатската държава нарече пакта "безотговорен" и заяви, че той "подкопава стабилността и мира, като стимулира тенденцията за превъоръжаване". Според експертите тристранният съюз, наречен AUKUS, е най-значимата договорка в областта на сигурността между трите страни от Втората световна война насам. Тя ще позволи на Австралия да се сдобие с атомни подводници, използвайки ноу-хау от САЩ. Освен това ще включва технологии като изкуствен интелект, както и споделяне на киберресурси и на други подводни иновации. Споразумението ще се фокусира върху военния капацитет, което го разграничава от разузнавателния съюз "Пет очи", в който също така участват Нова Зеландия и Канада. То бе обявено на виртуална пресконференция на американския президент Джо Байдън, британския премиер Борис Джонсън и австралийския министър-председател Скот Морисън. По време на събитието Китай не бе директно споменат, но тримата лидери многократно подчертаха "нарасналите съществено" притеснения за регионалната сигурност. През последните години Пекин е обвиняван за увеличаващото се напрежение в оспорвани територии, като например Южнокитайско море. Освен това Западът е нащрек относно китайските инфраструктурни инвестиции в тихоокеански острови и също така критикува търговските санкции на азиатската страна срещу държави като Австралия, която в миналото поддържаше добри отношения с Китай, но напоследък това се промени на фона на политическо напрежение^[16].

Германия за първи път от 2016 г. изпраща фрегатата „F 217 Bayern“ в Южнокитайско море, за да изпрати сигнал за нарастващото участие на германците в регионалните процеси.^[17]

Заклучение

Към този момент след официалното изтегляне на силите на НАТО и бързо развилите се неблагоприятни събития, може да се каже, че това е възможно най-благоприятният момент да се направят оценки и изводи за подходите на НАТО при управление на кризи и след кризисното възстановяване. Нещата обаче са доста сложни в рамките на един такъв конфликт и въпреки изключително голямата международна ангажираност е много трудно да се постигне идеално решение, удовлетворяващо всички участващи страни. Това поставя изключително сложни изисквания, които често прави вземането на правилни решения почти невъзможно.

Поради тази причина в доклада е изложена част от основната фактология съпътстваща тази криза още преди нейното начало. Разнопосочните процеси, които протичат както на регионално, така и на глобално равнище, създават трудни и тежки условия, в които се налага да работят многонационалните сили. Въпреки въведеният нов и адаптиран към такива операции подход, кризата в Афганистан е значително сериозно и трудно изпитание за една още повече нова военна концепция.

References

1. Гинев. Д., Изграждане на граждански способности за отбрана на страната, „АЛФА ВИЗИЯ“, София, 2020, ISBN: 978-619-7595-00-0;
2. Стоилов П., Миграционния натиск и бежанската криза – състояние и предизвикателства за нормативната уредба на Република България и Европейския съюз, Сборник доклади от научна конференция на ФНСО "Съвременни предизвикателства пред сигурността и отбраната", Военна академия „Г. С. Раковски“, С., 2017, ISBN 978-619-7478-02-0;
3. <https://www.consilium.europa.eu/bg/european-council/president/news/2021/09/02/20210902-rec-newsletter-afghanistan/>;
4. <https://www.investor.bg/drugi/338/a/vl-chukov-16-mlrd-dolara-sa-primobili-talibanite-tazi-godina-ot-prestupna-deinost-335374/>
5. <https://p.dw.com/p/3zIp>
6. <https://p.dw.com/p/3ziXg>
7. https://bg.wikiqube.net/wiki/Ryan_Crocker

[1] https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations_News.php;

[2] Гинев. Д., Изграждане на граждански способности за отбрана на страната, „АЛФА ВИЗИЯ“, София, 2020, ISBN: 978-619-7595-00-0, стр.13;

[3] Георгиев, Валентин, „Всеобхватен подход – прилагане, проблеми и поуки от прилагането му“, Сборник доклади от годишната научна конференция на факултет „Национална сигурност и отбрана“ 17 – 18 май 2018 г. ВА „Г. С. Раковски“, София, стр. 14 – 20, ISBN 978-619-7478-14-3.

[4] <https://p.dw.com/p/3zIp> ;

[5] Стоилов П., Миграционния натиск и бежанската криза – състояние и предизвикателства за нормативната уредба на Република България и Европейския съюз, Сборник доклади от научна конференция на ФНСО "Съвременни предизвикателства пред сигурността и отбраната", Военна академия „Г. С. Раковски“, С., 2017, ISBN 978-619-7478-02-0, стр. 98;

[6] Райън Крокър (Ryan Crocker) - <https://bg.wikiwagsdisposables.com/938724-ryan-crocker-CMBSUU>;

[7] <https://www.investor.bg/analizi/91/a/kak-pakistan-moje-da-se-prevyrne-v-nai-loshii-vrag-na-baidyn-333376/?page=1>;

[8] Кол, Стив. Ghost Wars: тайната история на ЦРУ, Афганистан и Бин Ладен, от съветското нашествие до 10 септември 2001 г., Пингвин, 2005г.;

[9] <https://bg.socmedarch.org/pakistans-isi-or-inter-services-intelligence-2353442-3182>;

[10] <https://bntnews.bg/news/koi-sa-talibanite-i-kak-zapochna-vsichko-1165942news.html>;

[11] <https://webcafe.bg/analiz/talibani-al-kayda-i-islyamska-darzhava-kade-sa-razlikite.html>;

[12] <https://p.dw.com/p/3zSkI>;

[13] <https://fakti.bg/world/601884-sasht-zapochnaha-nevijdano-voenno-uchenie>;

[14] <https://p.dw.com/p/3vg2M>;

[15] <https://webcafe.bg/svyat/aukus-noviyat-antikitayski-alians-na-sasht.html>;

[16] https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2021/09/16/4254291_sasht_velikobritaniia_i_avstraliia_skljuchiha_pakt_za/;

[17] <https://pogled.info/svetoven/sasht-velikobritaniya-i-avstraliya-sazdavat-nov-troen-voenen-sayuz.134157>.

TARGETING PROCESS OF THE JOINT OPERATIONS

Danko D. Farazov

Joint Operations and Planning Department, National Defence College "G. S. Rakovski", Sofia, Bulgaria, d.farazov@rndc.bg

Abstract: *NATO crisis management process enables the Alliance to use a wide range of non-military sources of power to achieve the desired end state in a more flexible way. However, this does not preclude the use of lethal and non-lethal military means of action. The report presents the basic principles of their application in supplementing non-military sources of power.*

Keywords: *Joint Targeting Process, Targeting Cycle, Collateral Damage Estimation.*

ТАРГЕТИНГ ПРОЦЕСЪТ В СЪВМЕСТНИТЕ ОПЕРАЦИИ

Данко Д. Фаразов

Въведение

Съвременната оперативна среда показва при многонационалните съвместни оперативни сили, под егидата на НАТО трябва да имат необходимите способности да провеждат широк спектър от дейности, които се провеждат едновременно в рамките на една операция. Военните операции, потенциално можещи или използващи чисто силови методи за възпиране и принуждаване на противника, продължават да са необходими и да имат своя смисъл в съвременните операции. Заедно с останалите видове операции за подпомагане на хуманитарни кризи, сигурността, стабилизиране и възстановяване на провалени и нестабилни държави, могат да се използват и за налагане със сила резолюциите на Съвета за сигурност на ООН, такава ситуация може да възникне винаги в рамките на един въоръжен конфликт. Следователно силите на НАТО трябва да могат да координират и използват смъртоносни и несмъртоносни поразяващи способности срещу редица участници в конфликта, като част от приноса на НАТО за всеобхватен подход, в различни сценарии на заплахи по време на операции.

За да отговори на предизвикателствата на съвременните операции, НАТО прилага усъвършенстван, гъвкав съвместен таргетинг процес, който прилага подходи от пълния спектър на съвременните способности на силите, съчетаващ разнообразни подходи за създаване на физически и психологически ефекти върху част от участниците. Стратегическо планиране е водещо в таргетинговият процес на оперативно ниво, като определя специфични ефекти за създаване и синхронизиране на конкретни действия включващи както смъртоносни, така и несмъртоносни средства за въздействие за постигане желаните цели в подкрепа на намерението на командира. На тактическо ниво целите са в съответствие с указанията за таргетинг съгласно утвърдените *правила за поведение* за съответната мисия.

Съвместен таргетинг процес - процесът на съвместните сили за поразяване представлява единен свързващ организационен механизъм за указанията и насоките на стратегическо ниво с тактическите дейности по поразяване чрез таргетинг цикъла на оперативно ниво като фокусиран и

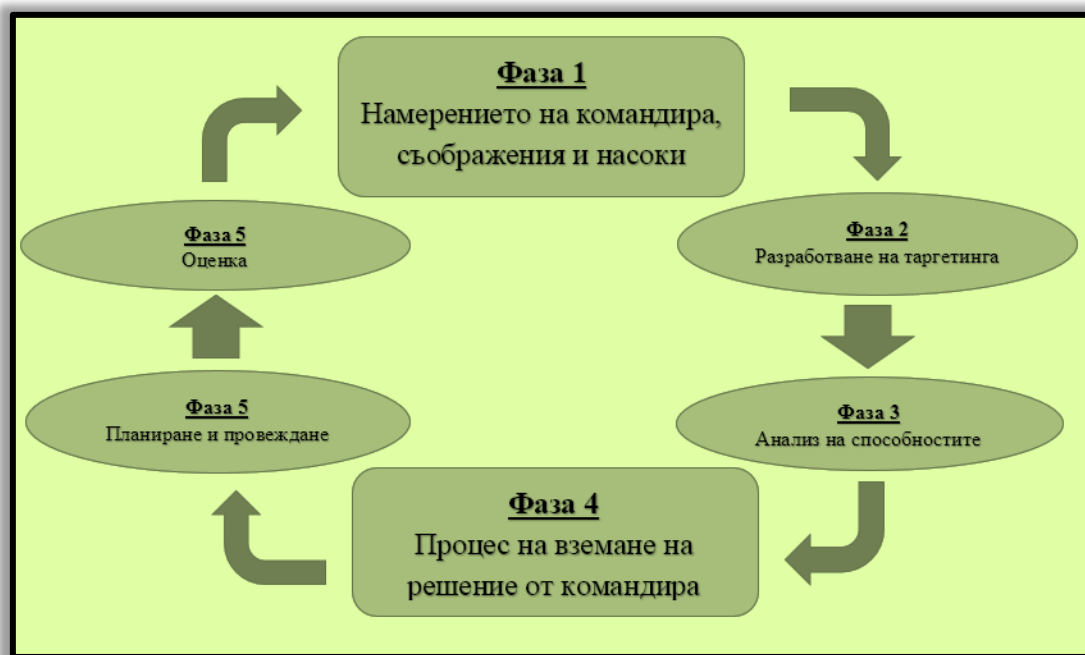
систематизиран начин, за да създаде специфични ефекти за постигане на военните цели и постигане на желаното крайно състояние.

Съвместен таргетинг цикъл - представлява командна функция както на оперативно ниво, така и на компонентно и подпомага провеждането на операцията в следните направления:

- определяне на ефектите, необходими за постигане на целите на командира;
- идентифициране на необходимите действия за тяхното създаване въз основа на наличните огневи и бойни средства;
- избира и приоритизира целите върху, които ще се въздейства;
- синхронизира линиите на операцията и преминаването в отделните фази;
- оценка на сумарната стойност на натрупаната ефективност и предприема коригиращи действия.

Съвместен таргетинг процес

Съвместният таргетинг цикъл на се състои от шест фази^[1]. и е приложим както за плановия, така и за неплановия метод на въздействие върху целите, това е показано илюстративно на фигура 1. Този цикъл фокусира всички опции за определяне на целите от щаба на многонационалното съвместно оперативно командване, като същевременно основна задача е да се намали вероятността от нежелани последици. Съвместният таргетинг цикъл е неразривно свързан с разузнавателния цикъл и процеса на Съвместно разузнаване и наблюдение (Joint Intelligence Surveillance and Reconnaissance – JISR) и двата процеса подпомагат и представлява основна съставна на оперативното планиране.

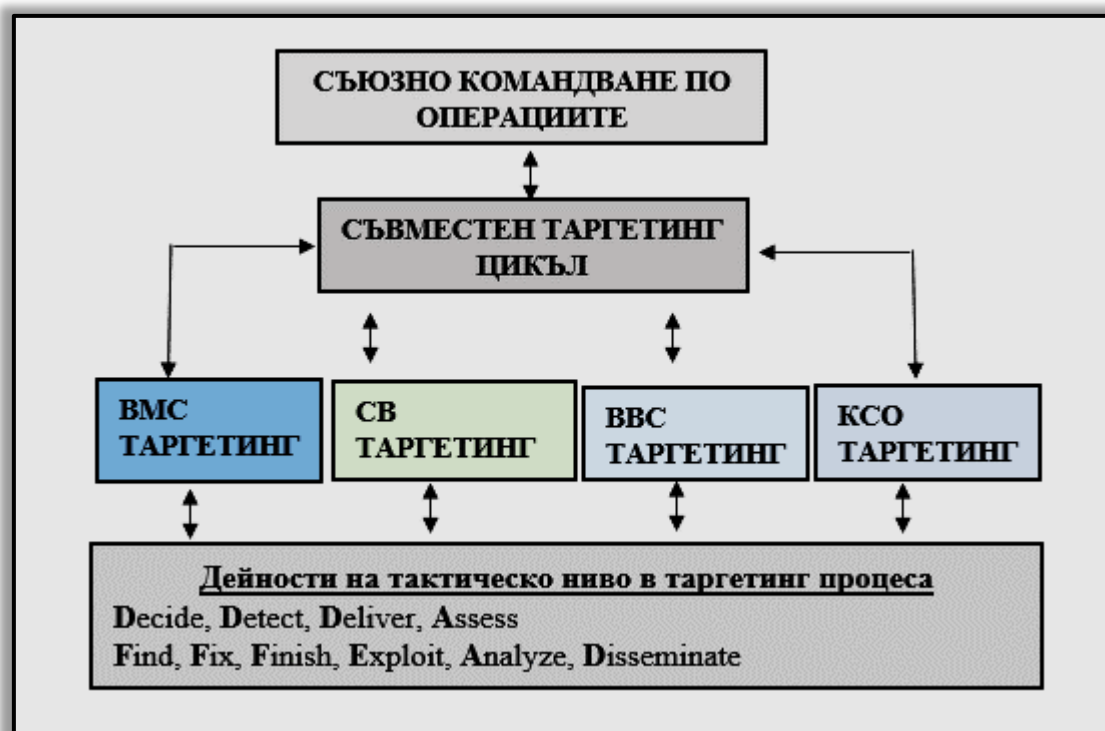

Фигура 1 . Съвместен таргетинг цикъл.

Фаза 1: Намерение, съображения и насоки от командира. Таргетинг процесът се провежда в рамките на политическо и стратегическо ръководство на операцията и мисията. Заповядва се от стратегическото ниво на планиране до оперативното чрез директива за стратегическо планиране и стратегически план на операцията. На оперативно ниво групата за планиране на съвместната операция превежда тези дейности в рамките на плана на операцията на съвместното командване на силите - СКС. Основна задача на съвместното командване е, че трябва ясно да определи какви цели да се постигнат, при какви обстоятелства и в рамките на какви параметри, включително подходящи критерии за изпълнение (measures of performance – MOP) и критерии за ефективност

(measurements of effectiveness – MOE). Първата дейност на съвместния процес по въздействие върху целите, указанията и намеренията на командващия и чрез анализ се съпоставят с одобрените от Северноатлантическия съвет таргетинг категории, за да се създадат специфични ефекти, които логически и пряко да бъдат свързани с общото желано крайно състояние. След това те се трансформират в отделни оперативни задачи, подробно описани в приложението за таргетинг в плана на операцията и последващи съвместни координиращи заповеди. Таргетинг процеса е итеративен процес между съвместното и компонентни командвания, позволяващ на всяко ниво да разработи свои собствени цели и задачи с цел да се осигури необходимия обхват и дълбочина на въздействието и синхронизиране на процесите. Схематично този процес е изобразен на фигура 2.

Фаза 2: Разработване. Разработването на отделните целите, идентифицира допустимите и реални цели, на които може да се повлияе за постигане на целите в подкрепа на съвместното командване. По време на разработването на целите могат да възникнат въпроси, свързани със съпътстващи щети и други нежелани последици, които трябва да бъдат разгледани чрез номинирането и приоритизирането им.

Фигура 2 . Взаимодействие между нивата в таргетинг процеса.

Анализ на целите

При анализът на целите за въздействие от съвместното командване, като правило се търси взаимно свързан механизъм на поведенчески ефект върху целевите категории в зоната на съвместната операция. Следователно отправната точка за анализа на целите ще включва развитието на разбирането за таргетинговите категории и връзката им със съществуващите връзки между участниците. Взети заедно с анализа на център на тежестта, това идентифицира критичните им податливост и уязвимост, което води до разработване на взаимосвързани таргетинг (целеви) системи. Въз основа на този процес идентифицира най-подходящите цели заедно с желаните ефекти, свързани със съответния времеви момент от провеждането на операцията.

В съвместното командване се създава екип за таргетинг анализ, който въз основа на съществуващите обединени разузнавателни данни от пълния спектър източници, експертни мнения и оценки заедно с използването на специфични разузнавателни инструменти идентифицира приори-

ритетите за въздействие и зависимостите между тях. Тази организационна структура обикновено се състои от основен екип допълнен от специалисти, които формират група за шровеждане на таргетинговия системен анализ, за да е възможно да се съсредоточат върху конкретни проблеми. В последствие групата за планиране инициира задването на експертни въпроси рамките на Алианса, както военни, така и граждански за възможно най-задълбочено и адекватно разбиране.

Проверка на целите. След първоначалния избор на цели от таргет анализ процеса, целите се проверяват от J2 (въз основа на разузнаването на всички източници), за да се гарантира, че целта изпълнява определената функция за противостоящите или други участници.

Утвърждаване (валидиране) на целите. Валидирането на целите гарантира следното:

- Последователно спазване на насоките, намерението и желаните ефекти от съвместното командване;
- Спазване на съответното международно право и правилата за употреба на сила;
- Определяне на точността и достоверността на източниците, използвани за разработване на целите;

Номиниране на целите. След като потенциалните цели са валидирани, те се номинират от компонентните командвания за одобрение чрез съвместния процес на координация и се идентифицират за включване и приоритизиране в съвместния списък на целите (joint target list – JTL);

Приоритизиране на целите. Номинираните цели се приоритизират въз основа на насоките и намерението на съвместното командване за максимално ефективно използване на способностите на съвместните сили, като същевременно се сведе до минимум вероятността от непредвидени и потенциално нежелани последици. Основният резултат от тази фаза е съвместният списък с приоритизираните цели (joint prioritized target list – JPRTL). Този списък дава информация за разпределението на разузнавателните способности и актуалните информационни активи, в зависимост от моментната ситуация и детайлите на конкретната задача.

Съображенията по отношение на допълнителните (косвени) щети (Collateral Damage Estimation – CDE) са елемент от разработването на целите, намерението на командира, тъй като командирите от всички нива трябва да оценят и балансират изискванията за успех на мисията и заплахите за приятелските сили, като същевременно предприемат разумни стъпки за смекчаване на за съпътстващи щети. Неуспехът да се сведат до минимум съпътстващите щети може да подложи ръководството на НАТО на негативни стратегически последици, които могат да окажат неблагоприятно въздействие върху цялостния успех на военната мисия.

Фаза 3: Анализ на способностите. Във тази фаза се извършва анализиране и приоритетните цели от фаза 2 и препоръчва на съвместния командир, най-подходящата комбинация от способности (смъртоносни и несмъртоносни), които биха могли да бъдат приложени за създаване на желаните физически или психологически ефекти за постигане на целите. Това включва мнение дали наличните сили имат способността да се ангажират с въздействие върху целите и как да се смекчат всички установени нежелани странични ефекти. Процесът по определяне на съпътстващите щети (косвени) щети (започнал в разработването на целите, проверката, валидирането, номинирането и приоритизирането) остава критичен елемент на анализа от анализа на целите.

Фаза 4: вземане на решение от командира, планиране на силите и възлагане. Тази фаза интегрира резултатите от анализа на способностите, както и всички съпътстващи и допълнителни оперативни съображения. След това съвместното командване издава окончателно одобрение за приоритетните цели, като след това се възлагат на конкретни компоненти за планиране и изпълнение.

Фаза 5: Планиране на мисията и изпълнение. Тази фаза се занимава директно с планирането и изпълнението на тактическа дейност и до голяма степен е отговорност на командирите на компонентните командвания. Ключът към успеха е в гъвкавият подход, позволяващ преразпределяне на ресурсите при промяна на приоритетите, както за щаба на съвместното командване, така и за ща-

бовете на командирите на компонентите да променят приоритетите на мисиите си. По време на тази фаза групата за таргетинг получава окончателна положителна идентификация (final positive identification – PID) на целите. Провеждането на таргетинга се състои от следните **седем** стъпки – *find, fix, track, target, engage, exploit u assess* .

Find – тази стъпка се основава на съвместната разузнавателна подготовка на оперативната среда (joint intelligence preparation of the operating environment – JIPOE) и съответно първоначалните данни за целите се допълват посредством този процес. Допълнителните изисквания за разузнаване, които възникват по време на таргетинг цикъла са интегрирани в плана за събиране на разузнавателна информация. За целта се използва традиционните методи на разузнаване, наблюдение и рекогносцировка (intelligence, surveillance and reconnaissance – ISR) и нетрадиционни способности (non-traditional ISR assets), тези способности не са предназначени за конкретни задачи, но допринасят за откриване на наличието на цели в определените зони на интереси и за откриване на условия, които го правят подходящ за въздействие. Веднъж открити, потенциалните цели, се задейства процедура за да определи дали се изисква допълнително внимание за отклонение от съществуващия план (каквото е случаят с чувствителни към времето цели) и ако е така, да се премине към следващата стъпка. В случай на чувствителни към времето цели, резултатът от стъпката на намиране е чувствителна към времето на номинацията и за последващи процедури.

Fix – с възможностите на фокусираните сензори се дава възможност на щаба да идентифицира и геолокира целта, като получаването на точни геолокационни данни може да изисква поддръжка от група за геопространствена поддръжка или Нация за подкрепа на геопространствена информация (обикновено чрез кръстосана проверка със съвместното разузнаване) потвърждава определянето на целта (NATO Industrial Advisory Group – NIAG) – предоставя възможност за валидиране на целта като: определяне на координатите на целта и точното местоположение на земята за определяне на абсолютна географска ширина, дължина и надморска височина. Използва се при насочване и препращане за въздействие) и извършване на първоначална оценка на за последиците и риска.

Track – възможностите на разузнаването и наблюдението се приоритизират за проследяване и анализиране на целите. Проследяването е непрекъснат процес за наблюдение на цел и се поддържа до успешното преследване на целта и пълна оценката на нейната значимост.

Target – ограниченията, включително ограниченията за оценка на съпътстващи щети, правилата за ангажиране, ограничените цели от съвместния списък на целите (joint target list – JTL) трябва да са изпълнени към този момент. Възможностите за въздействие се привеждат в съответствие с желания ефект, оценката на риска е завършена и се прави окончателното определяне на способностите на силите. Тази стъпка включва окончателно одобрение за въздействие, включително със задачата на избраната система за въздействие.

Engage – по време на тази стъпка целта и въздействието върху нея се следят отблизо, за да има яснота за промяна на ситуацията и за да се осигури успешно управление на процеса на провеждане на операцията (мисията) и да се идентифицират всички възможности за поразяване.

Exploit - ангажирането с всяка едан цел, предизвиква физически или психологически проследствия, това може да представи непосредствени или дългосрочни възможности за ефекти, които да се използват при провеждането на операцията. По време на планирането, таргетинг групата трябва да идентифицират тези възможности и да разработи допълнителни варианти (клонове), които могат да бъдат изпълнени при възникване на подходящите условия.

Assess – по време на фазата на оценка се анализира информацията за резултатите. за да се определи дали посредством тези цели са постигнати или са създадени желаните ефекти. Резултатът от тази стъпка е оценка на успеха на мисията в посока на евентуално решение за последващо въздействие върху тези цели. В случай на чувствителна към времето цел или цел с голяма значимост за ситуацията, бърза, първоначална оценка е от жизненоважно значение, ако трябва да се използва възможност за повторно въздействие.

Фаза 6: Оценка. Фазата на оценка в рамките на съвместния таргетинг цикъл се стреми да удостовери дали планираните ефекти са били реализирани след изпълнение на тактически действия. Това допринася за по-широкия процес на оценка на кампанията и подпомага бъдещото вземане на решения от съвместния командир. Тази фаза включва следните дейности:

Оценка на бойните щети (Battle damage assessment – BDA). Определя оценката на бойните щети в следната последователност: оценка на ефектите, произтичащи от прилагането на военни действия, смъртоносни или несмъртоносни срещу военна цел. Анализира и докладва постигнатото чрез прилагане на дадени способности (смъртоносна или несмъртоносна) срещу съответна цел. Оценката на бойните щети е преди всичко разузнавателна функция и има задължително изискване при планиране да се разглежда и отчита в следните три категории (фази):

- Фаза 1 Оценка на бойните щети – включва първоначална оценка на количествено определяне на размера на физическите щети или последващо действия на целта, постигнати след прилагането на дадено въздействие;

- Фаза 2 Оценка на бойните щети – преразглежда и по-задълбочено анализира, като предоставя функционална оценка, като преценява доколко физическият или психологическият ефект върху дадена цел е влошил способността ѝ да изпълнява предвидената мисия или е променил поведенчески модел;

- Фаза 3 Оценка на бойните щети – прави се оценка на ефекта от въз върху цялата система на целите, включително системата за противовъздушна отбрана – ПВО, електропреносната мрежа дори и политическата система. Тази оценка се основава на разбирането за отделното значение на една цел в общата система на целите и зависи от анализа на всички цели, извършен в началото на таргетинг процеса. Тази фаза се провежда на оперативното ниво. Оценката на текущата ефективност на системата от цели осигурява определянето на главното значение в цялостния процес на оценката за ефективност.

Определяне на ефектите

Оценка за изпълнението. Мерките за изпълнение (MOP) използват система от индикатори за оценка на изпълнението на действията на собствените сили. MOP позволява измерване на напредъка с намерение да отговори на въпроса: действията изпълняват ли се по план? Ако по време на изпълнение не се създават желаните ефекти, за да се осигури напредък към постигане на желаните цели, възможна причина е, че действията не се извършват по план (което би могло да включва функционалността на системи със смъртоносно или несмъртоносно въздействие). Отговаряме на въпросите, какво направихме и направихме ли нещата правилно.

Определяне на ефективността – остойностяванията на ефективността представляват показатели за измерване на дадена система. Така се определя дали действията са на път да създадат очаквания ефект в рамките на планирането. Това може да изисква множество показатели на система за пълно отчитане на всички промени. Съществен аспект за успешното определяне е установяването на базово разбиране за системата преди каквито и да било действия от съвместните сили и механизъм за събиране и идентифициране на характеристиките. По същество определянето на ефективността отговаря на въпроса: „Правили ли сме правилните неща?“

Процес на оценка за информационните дейности. Оценката на бойните щети относно информационните дейности е също толкова важна и може да следва необходимата методология. Щабът, който ръководи тази оценка, трябва да определят ефектите от информационните дейности. Това е изключително важно, но може да отнеме много повече време, отколкото физическите ефекти от смъртоносни поражения. Тяхното идентифициране изисква съвместното командване да използва по-широк спектър от събирателни активи от съвместната работна група и други агенции. По същество прилагането на информационни дейности срещу дадена цел може да доведе до някакъв вид промяна в рамките на тази цел, която би могла да повлияе на системата от цели или в частност на поведението някои от тях. Промяната на поведението е трудно измерима, докато не

се отрази в поведението на дадената цел спрямо останалите и затова определянето на ефективността трябва да се съсредоточи върху взаимовръзките това налага използването на по-сложни механизмите за решаване на специфични задачи при остойностяване на това влияние.

Заклучение

Сложността на съвременните кризи и конфликти изисква за тяхното управление и разрешаване, използването нетрадиционни средства и методи за намиране на по-гъвкави и адекватни на ситуацията и средата механизми за управление при достигане на желаното крайно състояние. Това обаче не изключва и използването на военните способности на силите в съчетание с останалите невоенни източници на мощ при управлението на конфликта в зоната на операцията. Таргетинг процеса се явява една от тези съставни на военните средства за въздействие и от неговото планиране и прилагане зависи успеха на съответната операция. Използването на бойни средства е изключително чувствителен и деликатен въпрос, който винаги поставя на изпитание всички участници и авторитета на международните институции с чийто мандат се провежда мисията. В доклада са представени част от критичните моменти в планирането на таргетинг процеса, които са изключително важни за хармоничното синхронизиране на военните и невоенни средства за въздействие на базата на дългогодишният опит. В доклада не се дава конкретна и изчерпатена информация, а само се насочва вниманието към проблематиката, която е изключително актуална и важна в съвременната среда на сигурност.

References

1. Станчев С., Възможности за планиране и постигане на ефекти в операциите, Сборник от доклади от международна научна конференция „Сигурност - отбрана, наука, индустрия“, ВА „Г. С. Раковски“, 2020, част II, ISBN 978-619-7478-58-7.
2. AJP-3.9 Allied Joint Doctrine for Joint Targeting, Edition A, Version 1, April 2016
3. AJP-3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations, Edition B, Version 1 September 2014
4. AJP-3.7 Allied Joint Doctrine For Recovery Of Personnel In A Hostile Environment, Edition A, Version 1, February 2016
5. AJP-3.22 Allied Joint Doctrine For Stability Policing, Edition A, Version 1, July 2016
6. AJP- 4.5 Allied Joint Doctrine For Host Nation Support, Edition B, Version 1, May 2013

^[1]. Станчев С., Възможности за планиране и постигане на ефекти в операциите, Сборник от доклади от международна научна конференция „Сигурност - отбрана, наука, индустрия“, ВА „Г. С. Раковски“, 2020, част II, ISBN 978-619-7478-58-7, стр. 34

CHARACTERISTICS OF CRITICAL INFRASTRUCTURE SITES AS SITE OF TERRORIST THREATS

Hristo A. Desev

*National Military University "V. Levski", Artillery, "Air Defense and CIS" Faculty
Shumen, "K. Scorpil" str. № 1*

Abstract: *The report analyzes the approaches of European countries to the identification of critical infrastructure according to the accepted definitions. The criteria for assessing threats to key sectors, light targets and cyber threats to industrial management systems are personalized. The connection of the terrorist attacks to the critical infrastructure on the governance of the states has been revealed. Conclusions and recommendations have been made for adapting the protection system to the common European system for protection and mitigation of the effects of terrorist threats.*

Key words: *criticality threshold, crisis management, key factor, counter-terrorism strategy*

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЕКТИТЕ ОТ КРИТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА КАТО ОБЕКТИ НА ТЕРОРИСТИЧНИ ЗАПЛАХИ

Христо А. Десев

Тероризмът създава сериозна заплаха за принципите на върховенството на закона, защитата на правата на човека и тяхното ефективно осъществяване. В контекста на своите задължения по международното право в областта на правата на човека държавите са длъжни да защитават лицата под тяхна юрисдикция, от намеса в правата им от терористични структури. Това задължение е особено важно, като се вземе предвид, че потенциалното въздействие върху критичните важни обекти от инфраструктурата (КВОИ), може да има ефект върху населението, според ролята, която подобна инфраструктура играе в поддържането или прилагането на жизненоважни функции на обществото.

В глобалната стратегия за борба с тероризма в Раздел II "Мерки за борба с тероризма и неговата превенция" държавите-членки решиха да засилят всички усилия за подобряване на безопасността и защитата на особено уязвимите обекти, като например инфраструктура и обществени места, така и отговор на терористични атаки и други бедствия, по-специално в областта на гражданската отбрана, като същевременно признават, че държавите се нуждаят от помощ за тази цел.

На 17 февруари 2017 г. Съветът за сигурност на Обединените нации окончателно приема резолюция 2341 относно защитата на критичните инфраструктурни съоръжения и разширяване на способностите на държавите за предотвратяване на атаки срещу критични инфраструктурни съ-

ръжения и призовават държавите-членки да реагират на опасностите от терористични атаки върху критичната инфраструктура и съоръжения.

Процеса на идентификация на КВОИ, обикновено започва с приемането на всеобхватна дефиниция за това какво следва да се разбира под КВОИ. Това е необходимо за създаване на платформа, върху която да бъде разработена по-голяма политическа и регулаторна рамка. В общи линии, докато определенията в някои страни се подчертава крайност или назначението на инфраструктурата (т.е. критичността е свързана с изпълнението на основните социални функции), то други поставят акцент върху последиците от унищожаване или повреда.

В резолюция 2341 на Съвета по сигурност се фиксира, че "всяка държава сама определя, кои са нейните критични инфраструктурни обекти" при това, тя не препоръчва никакъв специфичен метод за селектиране на КВОИ сред многото инфраструктурни съоръжения, разположени на нейната територия.

По този начин, страните се предоставят голяма свобода на действие при избора на критерии, за да се определи кои инфраструктурни съоръжения, работещи на тяхна територия, съответстват на прага на критичност. Задачата е значително сложна. Разликата между най-важните (значими) обекти на инфраструктурата и тези, които трябва да получат статута "критически важно", е ключов фактор, даващ възможност да разпределят приоритетно ограничени ресурси за защита на огромни активи, системи и процеси. От една страна, включването на твърде много инфраструктури в категорията "критично важни" да се превърне в неуправляема задача (освен, че е и финансово нестабилна). От друга страна, прекалено рестриктивен подход рискува броя на ключови активи и процеси не са защитени с потенциално катастрофални последици в случай на инцидент.

КВОИ, могат да се характеризират, като се има предвид тяхната роля в ежедневието и защитата на правата на човека (например инфраструктура, която е от жизненоважно значение за функционирането на системата за медицинска помощ; системите за аварийно обслужване, водоснабдителните и канализационните системи и др.), както и на въздействието върху правата на човека, което може да се случи поради повреда, нарушения или унищожаване на инфраструктурни съоръжения (например, невъзможността да се осигурят подходящи или дори жизненоважни медицински услуги, екологични щети, които могат да доведат до смъртта на хора, здравеопазване и т.н.). Този подход съответства на духа на съществуващите дефиниции в Европейския съюз "...критични инфраструктурни обекти" като "активи от система или част от нея", която "е необходимо за поддържане на жизнените функции на обществото, здравеопазването, безопасността, опазването, икономическо или социално благополучие на хората", нарушаването или унищожаването на която ще има значително влияние" в резултат на неспазване на тези функции".

В процеса на създаване и експлоатация КВОИ непрекъснато са обект на най-различни опасности, включително природни явления, човешки грешки, технически повреди и престъпни действия в широк смисъл, зараждането на идеята за тяхната защитата като специална област на политиката за национална сигурност е пряко следствие от събитията от 11 Септември 2001 година.

През последните няколко десетилетия, терористите несъмнено засилиха интереса към КВОИ като потенциални обекти за постигане на своите цели. Още през 2002 година са открити явни признаци, че Ал-Кайда се стремят да използват факторите на уязвимост в обществени и частни комунални услуги в САЩ. Откриването в Афганистан на компютър, съдържащ структурна програма за анализ на характеристиките на язовирните стени, което предизвика Националния център за сигурност за Център за защита на САЩ инфраструктура, да разпространи предупредителен бюлетин (NIPC 2002).

Важно е да се отбележи, че едва ли всеки сектор е избегнал последиците от терористични действия или най-малкото не е бил на вниманието на терористични групи. Примери изобилстват. В транспортния сектор, последните събития включват едновременни атаки през 2016 г. до летище Брюксел и метрополитена. Като цяло, 32 души загинаха, а около 300 са ранени.

Енергийният сектор е чест обект на терористична дейност, в резултат на атаки, извършени от Ал-Кайда и нейните клонове за съоръженията и персонала на петролните компании в Алжир, Ирак, Кувейт, Пакистан, Саудитска Арабия и Йемен.

Ключови водни инфраструктури са били обект на специално внимание от ИДИЛ. За периода 2013-2015 г., ИДИЛ ангажира около 20 големи атаки срещу сирийски и иракски обекти. В допълнение към унищожаване на тръбопроводи, санитарни съоръжения и мостове, ИДИЛ стратегически използва водната инфраструктура, като например изключване на подаването на вода (Vishwanath 2015 г.).

В редица случаи съществуват опити да се атакуват обекти от инфраструктурата, съдържаща опасни материали. На 26 юни 2015 г. самоубийствена кола-бомба се блъска в химически завод близо до Лион, като провокира експлозия в газови цистерни. През 2016 г. две атомни електроцентрали в Белгия бяха блокирани по подозрение за опит на ИДИЛ за нападение, проникване или провеждане на саботаж в съоръженията, с цел да се добият ядрени радиоактивни материали.

Паралелно с основните сектори и обекти от КВОИ съществуват като цели на терористична дейност и „леки цели“. Концепцията за "леки цели" обикновено се свързва с места, където хората се събират в големи количества, като музеи, кина, религиозни обекти, търговски центрове и др. Леките цели са противовес на така наречените "трудни цели", които са местата с високо ниво на защита се осигурява от често въоръжени хора и/или където достъпът на обществеността се ограничава или подложени на строг контрол (например, военни съоръжения, посолства, летища).

Според последните атаки в зоните за пешеходци в Ница и Барселона, на Коледния пазар в Берлин и на други места, отворена среда и висока степен на достъпност до леките цели ги направяват особено уязвими по отношение на терористични атаки. В същото време, леките цели предоставят на терористите перфектната платформа за нанасяне на удари с малки организационни усилия и водят до масови жертви.

В този контекст, резолюцията на Съвета за сигурност 2396 (2017) специфично признава опасността, за планирани нападения от чуждестранни бойци-терористи, свързани с ИДИЛ срещу леки цели след завръщането им от зоните на реалните бойни действия. Леките цели не винаги имат характеристиките на критични обекти предоставящи основни услуги, но се превръщат в такива при масови мероприятия (концерти, спортни прояви). В различието си двата вида обекти на КВОИ не трябва да се разглеждат самостоятелно, а в синергично единство, което съдейства за създаване на общи политики за защита и противодействие

Свързаните с тероризма заплахи за КВОИ са многоаспектни и могат да се класифицират по произход, количество, и според своя характер. Еднаквото разбиране за заплахите е основната стъпка за изграждане на обща система за противодействие.

Физическите заплахи са най-често срещаните и са свързани с физическо въздействие върху КВОИ със запалителни устройства, транспортни средства, взривни материали и др. С тях се постига пълен или частичен колапс, или унищожаване на инфраструктурата. Атаките могат да включват също умишлена модификация или манипулиране на системи и процеси в КВОИ (например, включване и изключване, отваряне и затваряне на обтураторите на тръбопроводи, потискане на технологичните сигнали, изпращане на сигнали за грешки или аларми).

Кибер заплахите са новост в терористичните действия и се различават съществено от физическите заплахите по своя характер, но крайният резултат може да бъде същият. Кибер заплахите могат да се групират в няколко направления:

- манипулиране на системи или данни - като злонамерени програми, които използват уязвимости в софтуерните и хардуерните компоненти на компютрите, които управляват работните процеси в КВОИ;
- изключване на критични системи, като например "отказ от поддръжка";
- ограничават достъпа до критично важни системи или информация - с помощта на атаки за изнудване и откуп.

Въздействието върху съвременните интегрирани автоматизирани системи за управление на КВОИ бележат рязко увеличаване на инцидентите. През 2010г. близо половината от предприятията в сектор енергетика от 14 държави не са се срещали със заплахи в мрежите и сериозни откази на оборудването. За 2011г. 80% от същите предприятия са се сблъскали с мащабни откази, а 85% са разкрили проникване в мрежовите структури. В таблица 1 са обобщени основните заплахи за промишлените системи за управление.

Таблица 1

№	Заплаха	Обяснение
1.	Несанкционирано използване на точки за достъп с отдалечено използване	Точки за достъп до техническо обслужване-специални външни входи в ИКТ с недостатъчна защита.
2.	Мрежови атаки в корпоративните мрежи	Офисните връзки които са изградени позволяват несанкциониран достъп.
3.	Атаки срещу стандартните ИКТ компоненти.	Стандартните ИТ компоненти (готови продукти COTS), сървъри, база данни, които имат програмни недостатъци и се използват за атаки
4.	Атака от типа отказ от обслужване	Този тип атаки разконцентрират мрежовите връзки.
5.	Човешка грешка и съботаж.	Предните мерени действия от аут и инсайдъри и прояви на небрежност от служителите застрашават конфиденциалността и целите на защитата.
6.	Внедряване на вредоносно програмно осигуряване	Използване на мобилни ИТ компоненти за заразяване с вредоносно програмно осигуряване
7.	Публикуване на новости по мрежовите връзки на ИКТ	Позволява разкриването и четенето на командите за управление и въздействие върху тях.
8.	Несанкциониран достъп	Използване на небезопасни връзки поради не прилагане на аутентификационни и авторизационни методи.
9.	Атаки срещу мрежовите компоненти.	Злоумишлено манипулиране на мрежовите компоненти.
10.	Технически неизправности	Увреждания от екстремална природна среда, технически откази.

Заплахите за КВОИ традиционно са насочени към отделни обекти, но често имат и широк план за въздействие върху цял сектор от КВОИ или търсене на каскадни ефекти и блокиране на няколко сектора в една и съща географска зона. Така атаките започват като цели кампании или серийни атаки и се разпространяват върху множество институции с мултипликационен ефект, през 2011г. серията от атаки LURID начално насочена към ИКТ на редица дипломатически мисии и с едновременното въздействие върху работещи по изследване на Космоса институции. Не по-маловажен е факта, че за голяма част от секторите информация за получени инциденти в ИКТ не се публикува.

Идентифицирането на модели в такива сценарии често изисква силни аналитични инструменти и обработка на информация от обширни и разнородни източници. За да се усложни ситуацията, като ОССЕ подчертава, по отношение на енергийния сектор, информация за повечето кибератаки не са публикувани, тъй като съответните оператори не искат да докладват тези инциденти. Въпреки това, способността да разпознават основните динамиката и методите възможно най-рано е ключов фактор, който позволява на властите да обменят оперативна информация. Той повишава способността за по-ефективно отговарят на настоящите атаки и предотвратяване на неизбежните нападения срещу вероятните жертви (ОССЕ, 2013 г.).

В някои случаи, това, което изглежда като отделна атака, насочена към относително "маловажни" цели, в действителност, всъщност може да бъде част от по-амбициозна и постепенно разрастваща се атака.

В рамките на едно ограничено емпиричното проучване, проведено в тази област (Акерман, 2007 г.), се оказва, че КВОИ са привлекателни като обекти за атака по редица причини. На първо място, те могат да бъдат важна цел поради стратегическото си значение за обществото, особено в високо индустриалните общества. Интервенцията в областта на функционирането на КВОИ, е с възможност за генериране на каскадни ефекти и позволява на терористите да максимизират щетите и само с един изстрел да генерират щети до нивата, които не могат да бъдат постигнати с атака срещу "обикновените" цели. Разузнавателните централи обобщават, че членове на Ал Кайда са прекарвали значителен период от време на наблюдение, за седалищата на различни американски финансови компании и международни организации.

Други атаки към КВОИ могат да бъдат насочени за демонстриране на безсилието на правителствените институции. Например, терористичните организации могат да атакуват енергийни съоръжения, нефтопроводни и т.н., за да преустановят доставката на основни услуги за населението и да демонстрират уязвимостта на държавни органи и свързаните с политиката на правителството (Акерман 2007 г.).

Третият възможен мотив, свързан с предходните два, и е желанието да се получи по-висока степен на обществена разгласеност, отколкото би било възможно, като се фокусират върху "нископрофилни" цели.

Най-вероятно в редица случаи ще бъде налице комбинация от фактори, които насърчават терористични групи да извършат атаки върху КВОИ. Окончателното решение атаката по целевата инфраструктура ще зависи от оперативните способности на групата да започне конкретна атака. Защитните мерки, взети на определена категория КВОИ естествено ще окаже влияние върху това решение. Това не означава, че терористите ще атакуват обекта, само когато те са сигурни, че може да успеят. Всеки опит, дори и неуспешен, когато предизвиква ограничени щети, може да осигури желаното ниво на резонанс в обществото, особено когато избраната цел е със символическа стойност.

Въпреки че в повечето контра-терористични стратегии конкретно не се визира КВОИ, редица цели и институционални механизми, посочени в тях, допринасят за запазването на целостта им и жизнените социални функции, изпълнявани от тях. Например, терористичните стратегии косвено засягат проблемите на защитата на КВОИ, когато се установяват процедури за общо антикризисно управление след терористична атака.

Глобалната стратегия за борба с тероризма на Интерпол включва областта на КВОИ в своите процедури от действие 4.6 "Оръжия и материали", като определя на мандата на организациите от гледна точка на възможността "увеличаване на способността на държавите-членки да защитават своята критична инфраструктура и уязвими цели от физически и кибер атаки". Стратегиите на защита на КВОИ трябва да съчетават концепциите и процедурите, определени в основите на борбата срещу тероризма, като се адаптират към специфични особености и условия на защита на КВОИ.

Швеция формулира своята контра-терористичната стратегия в три направления: предотвратяване, предпазване и защита. По-специално, в рамките на "защита", целта е да се гарантира надеждна защита на хората, информацията, функциите и средствата - хората трябва да се чувстват сигурни, защитени и свободни в обществото. "

Законът в Белгия от 1 юли 2011 г. за защита на критична инфраструктура съдържа концепцията за федералната стойност "Points d'Interet Federal". Те се дефинират като "места, които не са маркирани като критична инфраструктура, но от особен интерес за обществения ред, за специална защита на хората и имуществото, да управляват извънредни ситуации или за военни интереси и които могат да изискват защитни мерки, предприети от Генералната дирекция на Главна дирекция. Антикризисен център.

Политиките за киберсигурност заемат централно място в защитата на КВОИ, тъй като те осигуряват основата, в която страните определят целите и средствата за защита на критичните информационни инфраструктури.

В САЩ, Департамента по национални инициативи за сигурност ръководи усилията на федералното правителство за осигуряване на безопасността на най-важните обекти на инфраструктурата на страната.[1] За да се предотврати всяка заплаха, смекчаване на последствията от тях и в отговор на тях, инициативите включват:

- развитие на технологично неутрална структура на доброволна киберсигурност;
- насърчаване и стимулиране на прилагането на практики за киберсигурността;
- увеличаване на обема, сроковете и качеството на информационния обмен за киберзаплахите;
- въвеждане на строга защита на неприкосновеността на личния живот и гражданските свободи във всяка инициатива за осигуряване на безопасността на критични инфраструктурни обекти;
- разработване на осведоменост за ситуацията, която взема под внимание както на физическите аспекти и кибер аспекти за това как функционират инфраструктурни структури в реално време;
- разбиране за каскаден принцип на въздействието при пробив в обекти от инфраструктурните съоръжения;
- оценка и развитие на публично-частно партньорство;
- актуализиране на План за защита на националната инфраструктура;
- разработване на интегриран план за научни изследвания и развойна дейност.

Департамента насърчава приемането на системата за киберсигурността на Националния институт за стандарти и технологии, за да се подобри киберсигурността на критични важни инфраструктурни обекти.[3] Структурата на подхода е ревизирана през април 2018 г. съдържа указания няколко ключови функции, които подобряват управлението на риска за киберсигурността:

идентификация – разработване на организационно разбиране на управлението на риск за киберсигурността относно системи, хора, активи, данни и потенциал;

защита - разработка и реализиране на съответните мерки за сигурност, за да се гарантират предоставянето на критични услуги;

откриване - разработване и прилагане на действия, за идентифицират случаите киберзаплахи;

отговор - разработване и прилагане на подходящи действия и предприемане на мерки при откриване на инцидент за киберсигурността;

възстановяване - разработване и прилагане на подходящи действия за поддържане на планове за устойчиво развитие и възстановяване на услугите, които са били повредени в резултат на инцидент в киберсигурността.

Анализа на разгледаните характеристики на обектите и подходите на отделните държави за ЗКВОИ категорично показват разрастващите се възможности за въздействие от страна на терористичните организации към секторите, които представляват основната инфраструктура на държавите. Показателна е устойчивата промяна към използване все по-често на киберсредата за осъществяване на терористичните актове. Общите категории в процеса на идентификация на обектите и оценката на стойността им за икономиката на отделните държави са основата за осъществяване на системна защита и дават възможност да се интегрират действията за защита. Персонализирането на факторите които характеризират вида на атаките е подход с който се позволява да се разкрият крайните цели на терористичния акт и да се насочат усилията за неговото неутрализиране или намаляване на ефекта от въздействието му. В международен аспект е необходимо да се подобри взаимодействието в определянето на стандартите за критичност на киберсредата за да се усъвършенства управлението на риска за киберсигурността.

References:

1. Министерство на националната сигурност, Бюлетин: EO 13636 "Подобряване на киберсигурността на критичната инфраструктура, безопасност и стабилност на критични инфраструктурни обекти PPD-21", на адрес: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/eo-13636-PPD-2F-FACT-LIST-508.PDF;

2. Министерство на националната сигурност, доброволно подпомагане на програмата Cyber Общността на критичната инфраструктура на обекти, в WWW.US-CERT.GOV/ccubedvp <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/CSWP/NIST.CSWP.041620t8.pdf>;
3. Каранешев С, Копроративно управление на киберсигурността, София, 2020г.;
4. Концепция и стратегия за разработване на Система за ранно реагиране на киберпрестъпления”, проект НОМЕ/2011/ISEC/AG/ 40000002481 на Български кибер център по компетентност за обучение и изследвания, който се изпълнява от Международна академия за обучение по киберразследвания, 2014, София, 5с.

TECHNOSPHERIC SAFETY MANAGEMENT METHODS

Hristo A. Desev

*National Military University “V. Levski”, Artillery, “Air Defense and CIS” Faculty
Shumen, “K. Scorpil”str. № 1*

Abstract: *Technical malfunctions and violations of the mode of use of technical systems leads to the emergence of traumatic situations and the appearance of waste (emissions into the atmosphere, hydrosphere, solids on the earth's surface, emissions of energy radiation and fields) is accompanied by the formation of harmful effects of man, the natural environment and elements of the technosphere. The wide and increasing range of man-made hazards, the lack of natural defense mechanisms against them, requires the acquisition of skills to detect hazards and apply means of protection. The exhibition formulates methods for management of technospheric safety related to the policies and strategies of the company and depending on the attitude of contractors to the risk of accidents. The parameters and criteria for optimal human performance are indicated in order to minimize the risk of accidents.*

Key words: *methods for management, human performance, protection.*

МЕТОДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ТЕХНОСФЕРНАТА БЕЗОПАСНОСТ

Христо А. Десев

Технологичната безопасност се тълкува чрез функционалните свойства съответстващи на системите „човек-машина“, в общия случай, включват обекта за управление, източниците на опасности (директно технологичния процес, технологичното оборудване) и потенциалните жертви на вредните му енергийни и материални емисии (обикновено хората и околната среда). Количеството на опасности поражда много мерки за неутрализирането им.

Теориите за технологична безопасност имат комплексен характер, качествените и количествените оценки се формират въз основа на анализ на съотношението на много опасности и мерки, които неутрализират тези опасности. Анализът на различни житейски ситуации позволява да се формулират аксиоми на теорията за безопасност на живота в техносферата:

Аксиома 1: Съществуват техногенни опасности, ако ежедневните потоци от вещества, енергия и информация в техносферата надвишават праговите значения.[3]

Прагове или максимално валидни стойности на опасностите се определят на базата на факторите на опазването на функционалната и структурна цялост на човека и природната среда. В същото време спазването на максимално допустимите стойности на потоците, засягащи човек, създават безопасни условия на жизнената дейност и изключва негативното въздействие на техниката върху околната среда.

Аксиома 2. Основните източници на техногенни опасности са елементи на техносферата.

Опасностите възникват при наличие на дефекти и грешки в технически системи, при неправилно използване на технически системи, поради появата на отпадъци, съпътстващи експлоатацията на техническите системи.

Технически неизправности и нарушения на режима на използването на технически системи води до появата на травмоопасни ситуации и появата на отпадъци(емисии в атмосферата, в хидросферата, твърди вещества върху земната повърхност, емисиите на енергийни лъчения и полета) се съпровожда от образуването на вредни въздействия на човек, природната среда и елементи на техносферата.

Аксиома 3. Техногенни опасности работят в пространството и във времето.

Травмоопасните въздействията, като правило, кратко и спонтанно в ограничено пространство. Те се възникват при аварии, произшествия и катастрофи, с експлозии и внезапно разрушаване на сгради и съоръжения. Зоните на влияние на такива отрицателни фактори обикновено са ограничени, въпреки че е възможно те да се разпространят с техните вредни ефекти върху значителни територии, например, с злополуки на АЕЦ.

Аксиома 4. Техногенните опасности оказват негативно въздействие върху човек, естествена среда и елементи на техносферата едновременно. Техногенните опасности не действат селективно, тяхното отрицателно влияние засяга всички компоненти на гореспоменатите системи едновременно, ако те се окажат в зоната на влияние на тези опасности.

Аксиома 5. Техногенни опасности влошават здравето на хората, причиняват наранявания, материални загуби и разрушават околната среда.

Въздействието на травматичните фактори води до наранявания или смърт на хората често са придружени от унищожаването на околната среда и техносферата. Крайните ефекти от въздействащите фактори се характеризират със значителни загуби.

Аксиома 6. Защитата от техногенните опасности се постига чрез подобряване на условията на използване на източниците на опасност, увеличаване на разстоянието между тях и прилагане на защитни мерки.

Намаляването на потоците от вещества, енергии или информация в зоната на човешката дейност е възможно чрез намаляване на тези потоци на изхода от източника на опасност (или увеличаване на разстоянието между източника и основното количество хора). Ако това не е възможно, трябва да се прилагат защитни мерки: защитни технологии, организационни мероприятия и др.

Аксиома 7. Компетентността на хората в света на опасностите и начините за защита срещу тях е необходимо условие за постигане на сигурност в жизнена дейност на човека.

Широката и увеличаваща се гама от техногенни опасности, липсата на естествени защитни механизми срещу тях, изисква придобиване на умения за разкриване на опасностите и прилагане на средства за защита.

Това е постижимо само в резултат на обучение и придобиване на опит на всички етапи на образование и в процеса на човешка практическа дейност.

Методи за управление на техносферната сигурност могат да бъдат класифицирани в няколко групи.

1. Организационни и правни методи, които определят основните граници на дейностите: направлението за работа на компанията, структурата на организацията, нейната организационна и правна форма, условия за функциониране, както и регулиране на правата и отговорността на персонала.

2. Административните методи за управление предполагат, че дейността в организацията се основава на подчинение на служителите и за безспорно изпълнение на определените им предписания.

3. Икономическите методи за управление са базирани на материалния интерес на работниците и ще ви позволи да се повиши ефективността на тяхната дейност. Тази група от методи в комбинация с административните методи могат да доведат до високи резултати. Това се дължи на факта, че заедно с дисциплината и отговорността за взетите решения на предприятието е стимулирани от инициативата на служителите и се повишава ефективността на организацията. В ре-

зултат на това компанията получава допълнителни печалби чрез намаляване на разходите, от този печалби се изплащат премии за конкретни изпълнители или за всички служители.

4. Социално-икономическите методи са най-ефективни, в сравнение с административните и икономическите. Това се дължи на факта, че същественото възнаграждение удовлетворява основните нужди на служителя и той има нужда от потребности от по-висок ред (на теорията за мотивацията на Маслоу). Освен това приложението на тази група методи може да не окаже значително влияние върху творческите личности, занимаващи се с интелектуален труд.

5. Социално-психологическите методи са разделени на два вида на въздействие:

- създаване на благоприятен морален и психологически климат в екипа и уважителни (дове-рителни) взаимоотношения между ръководството и подчинените;

-предоставяне на възможности за развитие и прилагане на способностите на работниците, което води до подобряване на удовлетвореността им, в резултат на това се повишава ефективността на служителите и фирмата като цяло.

Развитието на съвременната цивилизация огромно влияние оказва информационния пробив, характеризира се с увеличаване на комуникационните отношения между държавите, хората общности, отделни индивиди. Този фактор влияе върху безопасността на техносферата.

Общественото развитието и задълбочаване на знанията доведе до увеличаване на списъка на опасностите, от друга страна, човек постоянно се стреми да подобри условията на живота си и проявява и по-високи изисквания към допустимото ниво на рисковете.

При такива условия има тенденция да се трансформира факторът опасност в ограничител за развитието на съвременната цивилизация. Трябва да очакваме да се запази тази тенденция в бъдеще. Търсенето на пътища за излизане от тази ситуация може да се извърши както по традиционни модели така и чрез разработване на фундаментален интегриращи теории за сигурност.

Последният модел предизвиква появата и на нова област в знанието - "Социално-икономически основи на техносферната безопасност". Значението на задълбочаването на това направление е без алтернатива, но забавянето в неговото развитие може да бъде опасно за цялото човечество. В същото време, един от основните недостатъци на основите на теорията за безопасността е липсата на развитие на мениджмънта на техносферната безопасност.

Устойчивото развитие и процеса на промени, в които експлоатацията на природните ресурси, разширяването на техносферата, (в резултат на научно-техническия прогрес) инвестициите, развитие на личността и институционалните промени, съгласувани помежду си укрепват настоящия и бъдещия потенциал да удовлетвори на нуждите на хората.

Значителен брой международни организации и ООН, включиха в своята дейност екологичен компонент, фокусиран върху прехода към устойчивото развитие на страните. В същото време експертите на Световната банка определят устойчивото развитие като процес на управление на комплекс от активи насочен към съхранение и разширяване на възможностите на хората. Активите включват не само традиционно считания физически капитал, но и природния и човешкия капитал. За да бъде устойчиво, развитието трябва да осигури растеж или поне поддържане на даденото ниво на тези активи.

Критериите за безопасност в техносферата са свързани с ограничения на въздействието върху човека от вредните и опасни отрицателни фактори:[2]

1. Максимално допустими нива на дозите на нежеланите ефекти върху човека от различни видове енергийни потоци (механични, електромагнитни, термично, йонизиращо);

2. Пределно допустими нива на дозите от нежелателни въздействия от получени човешкото тяло по време на активното влияние на отрицателно техногенни фактори (електромагнитни, йонизиращи);

3. Максимално допустими концентрации нежелателни за човека от токсичен произход или промишлени замърсители;

4. Максимално допустимите емисии изпуснати в атмосферата, както и максимално допустими замърсители в хидросферата, нежелателни за човека и екологичната среда токсични или замърсители;

5. Максимално допустимото време на въздействие върху човека на негативните фактори без заплаха за неговата безопасност;

6. Пределно допустим риск от въздействието на негативните фактори на техносферата без нарушения върху човека и състоянието на окръжаващата природна среда.

Основният смисъл на критериите за безопасност е да се съхрани човешкото здраве и живот, като го опазваме от вредните и опасни факторите на техносферата. Критериите за комфорт са насочени към осигуряване на нормално, удобно човешко благополучие, независимо от характера неговата дейности. Най-важните критерии за комфортност на дадено лице се явяват следните параметри за неговата жизнена среда:

1. Енерго баланса между човека и околната среда, в това число потреблението на енергия за работа и термични параметри, определящи от различни видове топлообмен.

2. Параметри на микроклимата на местообитанието, свързания с това енергобаланс. Удобна състояние на жизнено пространство

Като критерии за комфорт мога да се определят стойностите на температурата на въздуха в помещенията, нейната влажност и др.

3. Параметри за осветление, включващи в своят състав спектрално ниво, пулсации, осветеност, контраст, яркост, пространствено разположение и др.

4. Ергономични параметри на средата, се характеризират от степента на преспособяемост на формите и размерите на околните елементи от техносферата към размерите на човешкото тяло, удобството на дългосрочната употреба на градска инфраструктура, сгради и сгради, вътрешен интериор на помещенията, производствено оборудване, технологични устройства, работни инструменти, превозни средства и др.

5. Параметри на обработката на информация от човек характеризираща преди всичко, физиологичните възможности на човешкото тяло за възприятие и разбиране на външните информационни сигнали, както и формирането на адекватен отговор на тях. Определящи фактори са обемът и скоростта на представената информация, форма и честота на информационните сигнали, сложността на обработката на информация от човека, необходима скорост и форма на реакция на външни влияния и др.

6. Параметри за труд и отдых на човека, което предоставя възможност за поддръжка на нормалното му здраве, активност и продължителност на живот, висока ефективност на трудовата дейност. Те обхващат човешко представяне в трудовия процес, неговата работоспособност, гарантираните периоди на почивки. Възможните състояния на човешкото взаимодействие и техносферата имат пряко отношение към безопасността :

- *оптимално* - когато потоците от вещества, енергия и информация съответстват на оптималните условия на взаимодействие създават оптимални условия за дейност и отдых, гарантират запазването на човешкото здраве и целостния на компонент на местообитание;

- *допустимо* - когато тече, засягащи човека и местообитание, а нямат отрицателно въздействие върху здравето, но водят до дискомфорт, намаляване на човешката дейност. Допустимо взаимодействие гарантира невъзможността за възникване и развитие на необратими отрицателни процеси при хора и в местообитанието;

- *опасни* - когато потоците надхвърлят допустимите нива и оказват отрицателно въздействие върху човешкото здраве, причиняващо дългосрочно излагане на опасните въздействия, или да довежда до унищожаване на природната среда;

- *изключително опасни* - когато са потоците са с високи нива действат за кратък период от време и могат да причинят травми, смърт и да причини щети в околната среда.

Системата за управление на професионалния риск е неделима част от общата административна система за управление на фирмата. Това е комбинация от процеси, процедури, правила,

организационна структура и ресурси разработена за постигане на целите на предприятието в областта на професионалното управление, изградена върху следните основни принципи:

- участие на персонала на всички нива за намаляване на професионалните рискове и подобряване на системата за управление на тях;
- лична отговорност на всеки служител за поддържане в съответствие на изискванията за свеждане до минимум на професионалните рискове, способни да причинят щети на здравето и живота на служителите, заобикалящата среда и собствеността на предприятието;
- мотивация персонал за идентифициране на потенциал за подобряване управлението на професионалния риск;
- приоритет на превантивните мерки пред мерките за реагиране на заплахите;
- непрекъснато подобряване на системата за управление на професионалните рискове.

Основна част от системата за управление на професионалните рискове са политиката и стратегията на фирмата за справяне с тези рискове. Политиката на предприятието в областта на професионалното управление на рисковете отразяват стратегическите цели в индустриална безопасност и защита на труда. Политиката е базова за създаване на цели на организацията, дейностите в предприятието в областта на професионалното управление на рисковете.

Нейните задачи са:

- осигуряването при дейностите, продуктите и услугите от фирмата, съизмеримост с въздействието върху здравето на персонала, околната среда и имуществото на тези дейности;
- съвместимост с други политики на предприятието;
- внедряване и поддръжка на всички нива в предприятието;
- достъпност за заинтересованите страни;
- спазването на законодателството, както и други изисквания с които предприятието се ръководи в своята дейност;
- непрекъснато подобряване на системата за управление на професионалните рискове;
- предотвратяване на опасни и вредни ефекти върху организма и състоянието на персонала.

Стратегически цели и цели на предприятието (стратегия) в областта управление на професионалния риск са:

- запазването на живота и здравето на работниците в процеса на трудова дейност;
- осигуряване на нивото на защита на труда и промишлената безопасност в опасни производствени съоръжения, в които рискът от индустриалните аварии е минимален и ориентация към най-сигурните технологии, производствени процеси, машини и механизми;
- постигане на нивото на професионалния риск, съответстващ на показателите на световни компании.

Постигането на посочените цели се осъществява чрез изпълнение на индустриални политики и защита за безопасността на труда в следните основни направления:

- признаване и предоставяне на приоритет на живота и здравето на служителите във връзка с резултатите от производствената дейност;
- създаване на обезщетение за тежка работа и работа с увреждания при условията на труд които не могат да се преодолеят с модерното техническо равнище на производство и организация на труда;
- установяването на единни изисквания за организацията на работа в промишлена безопасност и охрана на труда, на базата за най-добрия опит на местни и чуждестранни дружества;
- многократно сътрудничество и сътрудничеството с органите от държавната администрация по надзора и контрола, стандартизация, лицензиране и сертифициране;;
- икономически стимули за създаване на дейности все повече и безопасни условия на труд, намаляване на риска в производствени мощности, развитието и изпълнението на безопасни технологии и техники;

References

1. Владимиров В.А., Воробьев Ю.Л., Малинецкий Г.Г., и др. Управление риском. Риск, устойчивое развитие, синергетика. – М.: Наука, 2000.
2. Измалков В.И., Измалков А.В. Техногенная и экологическая безопасность и управление риском. М.-СПб: 1998.
3. Мельникова Д.А., Яговкин Н.Г., Управление техносферной безопасностью управление безопасностью производственных процессов, Самара 2017.

CHARACTERISTICS OF THE MAIN CRISES AND CONFLICTS IN THE BLACK SEA REGION AND THE REASONS FOR THEM

Anastas M. Chitakov

*National Military University “V. Levski”, Artillery, “Air Defense and CIS” Faculty
Shumen, “K. Scorpil”str. № 1*

Abstract: *The report analyzes the approaches for characterization of the main crises and conflicts in the Black Sea region and the reasons for them according to the adopted definitions. The main conflicts and security challenges in the Black Sea region The relations and connections in the field of security between the main Geopolitical forces are revealed. Conclusions and recommendations for future development of the situation have been made.*

Keywords: *Security challenge. Crises and conflicts in the Black Sea region, security environment, political relations, threats, conflicts, regional identity, factors.*

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОСНОВНИТЕ КРИЗИ И КОНФЛИКТИ В ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН И ПРИЧИНИТЕ ЗА ТЯХ

Анастас М. Читаков

*Национален Военен Университет „Васил Левски“, Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ – гр.
Шумен, ул. Карел Шкорпил № 1*

Съвременната среда за сигурност се характеризира със своята сложност, непредвидимост и непостоянност. За да може една държава или международна организация да отговори адекватно на източниците на несигурност, влияещи върху средата за сигурност, е необходимо да бъде извършен анализ на характеристиките на всяка една заплаха и конфликт и по възможност да бъде дефиниран техният произход и първоизточник.

Основните кризи и конфликти в Черноморският регион са с критическа и стратегическа важност не само за регионалните сили, но придобиват значителна важност и на глобално ниво¹. Характеристиките на тези кризи и конфликти са обусловени от:

¹ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-black-sea-basin-a-new-axis-in-globalmaritime-security>

- висок риск на възможен провал в държавното управление в Черноморския регион в сравнение с останалите части на Европа. Конфликтът в Украйна показва уязвимостта на държавното управление, особено в условия на криза;

- замразените конфликти с тяхната вероятност за ескалиране и влиянието, което оказват върху икономическото развитие са източник на миграционен натиск насочен към икономически стабилната част на Европа;

- рискът от провал в прехода към демокрация и пазарна икономика директно има отношение към интересите на ЕС в региона. Споделянето на неолибералните ценности от новите демокрации предполага стабилност на процесите, свързани със сигурността и икономическото развитие, а от това и споделяне на общи стратегически цели;

- икономическото развитие на пазарите в Черноморския регион е определящо за редуциране на асиметричността в качеството на живот спрямо това в Европа.

Тези рискове са взаимно обвързани и проявлението на един от тях има синергичен ефект в проявата на останалите, като води до бързо ескалиране на проблемите за сигурността. Основната причина за това е, че регионът е формиран на политическа основа без да се отличава с ясно изразена идентичност. Това определя преобладаващите центробежни сили в отношенията както на държавите от Черноморския регион, така и на глобалните сили, които имат интереси в него.

Факторите, възпрепятстващи формирането на така необходимата обща регионална идентичност са:

- междинно положение на Черно море – граничен между два коренно различни региона – Кавказ и Балканите. Дори в по глобален мащаб – между Европа и Азия. Това създава проблем при създаване на регионален маркетингов клъстер, което е и причината за трудното функциониране на регионалните икономически инициативи като Организацията за черноморско икономическо сътрудничество (ОЧИС);

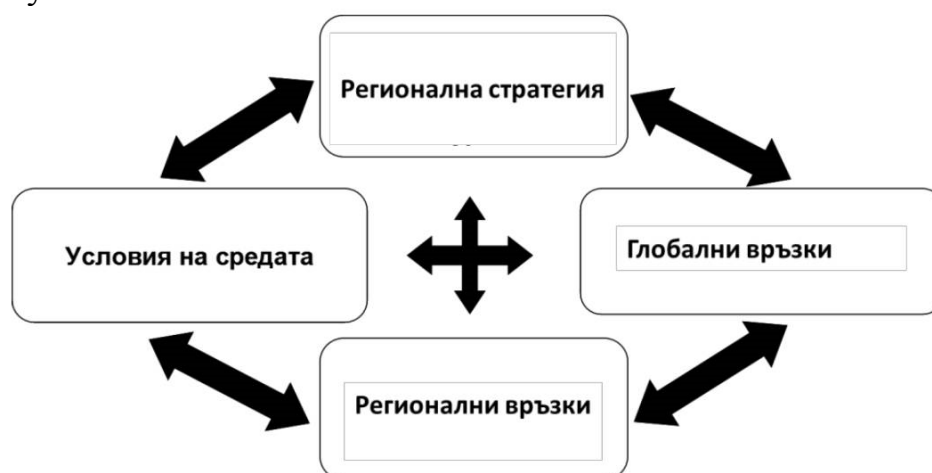
- културни и езикови различия – преобладаващо страните от региона изповядват източното православие и в този смисъл притежават и сходни културни характеристики. Изключение прави не маловажния икономически и политически фактор в региона – Турция, където, особено в азиатската част, различията с останалата част от региона са осезаеми, дори за непрофесионални наблюдатели. В региона присъстват езици от три основни езикови групи (славянски, романски и тюркски) плюс пълната палитра от множеството кавказки езици;

- постсъветско политическо устройство – остава напрежението с различна интензивност между Украйна и Русия, и Грузия и Русия;

- надрегионална конкуренция. По време на Студената война Черноморският регион е зона на сблъсък между НАТО на юг (Турция) и Варшавския договор (останалите черноморски държави). Този разделителен етикет продължава да определя рамката на дебатите относно сигурността в региона. Променено е съотношението, но разделението продължава да се задълбочава, особено със засилване на процесите на евро-атлантическа интеграция в Украйна и Грузия и острата реакция на Руската федерация;

- различни теглови характеристики в политическите отношения между държавите в региона. Държавите от Черноморския регион са представители на трите групи държави в международните отношения – регионална сила в лицето на Турция, световна сила в лицето на Руската федерация и останалите регионални държави, които притежават сходни възможности за влияние върху международните политически процеси, като България и Румъния са склонни да се стремят към присъединяване на целия регион към съюза. От тук произтичат различията в интересите им и тяхното различно отношение към проблемите на сигурността.

Невъзможността за формиране на обща регионална идентичност води до сблъсък на две корено противоположни стратегически концепции – тази на евроатлантическата интеграция на държавите и на Евроазиатската икономическа общност – на държавите от постсъветското пространство. Така в Черно море се кръстосват интересите на ЕС, от една страна и Русия, от друга. Тъй като стратегическите интереси на ЕС остават неясни (ясно е само, че Външната политика на ЕС е насочена към разширяване, но нищо специфично), това улеснява постигането на руските стратегически интереси. Например през 2008 г. руският посланик в НАТО Дмитрий Рогозин определи Крим, Абхазия и Южна Осетия като група от територии, с които Русия няма да прави компромиси пред НАТО и ще следва своите интереси.² В същото време Русия недвусмислено показва, че разполага със силите, средствата и желанието да се върне на световната политическа сцена. Пряк резултат от това са замразените конфликти в Абхазия и Южна Осетия, присъединяването на Крим към Руската федерация и развитието на конфликта в Приднестровието, Донецка и Луганска област.

Фиг. 1. Детерминанти на регионалните отношения

Независимо от описаните вече фактори, възпрепятстващи формирането на регионалната идентичност, съществуват все още множество възможности, които да доведат до значителен напредък в тази област. Интеграцията, а не кооперирането, е основния фактор, който може да доведе до положителни промени в региона.

Да разгледаме характеристиките на самите конфликти в региона:

² MAKARYCHEV, Andrey. Securitization and Identity: The Black Sea Region as a “Conflict Formation”, PONARS Eurasia Policy Memo, No. 43, Washington DC, 2008, pp.83

Съперничеството между Русия и Запада е предпоставка за напрежение в региона, която е дългогодишна и с нарастващ интензитет. Това напрежение не се отразява директно на изменението на военната сигурност в източната част на Черноморски регион, т.е. то не поражда промени във военната политика на страните, нито поражда въоръжени конфликти. Една от основните кризи, се поддържа от решението на Русия едностранно да преустанови част от отговорностите си по Договора за конвенционалните въоръжени сили в Европа. Това значително влошава сигурността. Тя се сдоби със свобода да разполага военно оборудване както си поиска. Това ѝ позволи да наруши и Истамбулските ангажименти на ОССЕ от 1999г. за оттегляне на въоръжените сили от региона. Така страната има възможност за военно разполагане и маневриране на внезапни атаки, които понижават или изцяло неутрализират ефекта на мерките за взаимно изграждане на доверие и значително покачва нивото на напрежение в региона, най-вече след войната с Грузия през 2008г.

Основните предизвикателства за сигурността в Черноморския регион са в Южен Кавказ. Военната база в Гюмри е най-южната точка на руското военно присъствие. В последните години руския контрол беше подкопан в региона от реформисткото правителство на Грузия, което се присъедини към евроатлантическата стратегия за отваряне на този коридор, свързващ Европа и Изтока за свободна търговия и енергиен поток. Материално-техническата военна инфраструктура беше разклатена от искането на Грузия за оттегляне на Русия от територията ѝ. След оттеглянето, единствената логистична връзка между базите в Гюмри и военната инфраструктура на територията на Русия останаха малките контингенти руски пазители на мира в грузинските отцепнически райони – Абхазия и Южна Осетия. Грузия искаше да сложи край на етническите конфликти. Това отслаби контрола на Русия. В последствие тя инициира серия провокативни действия на територията на Южна Осетия 2008г, за да предизвика сблъсък на грузинските военни сили и местните сепаратисти, за да се възползва от ситуацията. Целта беше да се попречи на присъединяването на Грузия и Украйна към НАТО.

Една друга гореща зона е конфликтът между Армения и Азербайджан. Този конфликт тлее през последните две десетилетия. Но балансът на силите между двете страни се промени. Бързо нарастващите приходи на Азербайджан от износ на петрол и газ предоставят възможност на Баку за бърз военен растеж. Нарастването на военния потенциал и липсата на решение може да поднови конфликта неочаквано в даден момент

Общо взето може да се каже, че основните кризи и конфликти в региона са по-скоро непредсказуеми от гледна точка на това, кога могат да бъдат активирани. Но техните характеристики са ясни, а позициите им конкретни. Военните решения преследващи определени стратегически интереси остават възможни, но само под формата на ограничени действие с нисък интензитет. Масивни и продължителни военни кампании не се очертават като вероятни. Всички 'замразени конфликти на бивша съветска територия обслужват едни и същи интереси да държат определена страна или регион в състояние на нестабилност и уязвимост с цел блокиране на

свободната им роля и предотвратяване на стратегическото откъсване от руския контрол.

Друг конфликт е този на Русия и повечето страни от ЦИЕ относно енергийната сигурност. Всяка една съвременна енергийна система – национална, регионална или континентална, е базирана на концепцията за разнообразие (от енергийни източници и видове енергия). Енергията е била винаги стратегически ресурс. След изпадането на Западна Европа в още по-дълбока зависимост от енергийните ресурси на Близкия изток, последваха отрицателни демографски и политически ефекти и Европа все повече настоява да разнообрази енергийното си портфолио. Предвид географските и стратегически реалности, единствено Каспийско-Централноазиатския басейн може да осигури алтернативни доставки за Източна Европа.

Корупцията и организираната престъпност са други структурни ключови предизвикателства. В много посткомунистически общества има дълбоко срастване между държавните институции и структурите на организираната престъпност. Крехките институционални системи са изложени на заплахата от проникване от собствените им бивши комунистически кръгове и от международната мрежа за организирана престъпност. В този контекст специално място е отделено за разузнавателните операции на днешна Русия на територията на бившите ѝ сателити и съветски републики. Институциите на ЕС са отдавна притеснени от неприемливите корупционни практики на някои страни членки.

В същото време, правителствата на България и Румъния смятат за приоритет сътрудничеството с ЕС и НАТО, чиито членки са, а не това с държавите от Черноморския регион. Сериозно влияние върху стратегическата сигурност в региона продължават да оказват САЩ (пряко или чрез структурите на НАТО).

Шансовете държавите от Черноморския регион да активизират взаимодействието си в икономическата сфера, използвайки за целта ОЧИС, не изглеждат големи по ред причини. В частност, тази организация има прекалено широк състав (12 държави, от които само половината имат пряк излаз на Черно море) и обединява твърде разнородни и нерядко намиращи се в конфликт помежду си членове (Сърбия и Албания, Русия и Грузия, Армения и Азербайджан), по-голямата част от които са ориентирани към присъединяване към ЕС и не разглеждат многостранното регионално сътрудничество като основен приоритет. По правило, икономиката на държавите от ОЧИС не се отличава със стабилен растеж и балансирано развитие. Като цяло, търговско-икономическото сътрудничество в региона няма многостранен характер, а страните в него обикновено решават външноикономическите въпроси, заобикаляйки структурите на ОЧИС, като, в най-добрия случай, поддържат тесни контакти и динамични търговски отношения само с 2-3 членки на организацията.

Другото регионално интеграционно обединение BlackSeaFor (Оперативната група за военноморско сътрудничество в Черно море, създадена през 2001, в която участват България, Турция, Русия, Украйна, Румъния и Грузия), също не се справя

с възложените му задачи за гарантиране на военната сигурност и развитието на военноморската съвместимост между толкова различни, по военния си потенциал, държави-членки. Идеята за членството в една организация на потенциални противници демонстрира несъстоятелността си по време на грузинско-руската война през 2008. Допълнителни трудности пред успешното функциониране на BlackSeaFor създаде инициативата на НАТО в Черно море, известна като Active Endeavor (Активни усилия), чиято цел е борбата с тероризма. В крайна сметка, и без това зле функциониращият механизъм на BlackSeaFor (в чиято структура липсва дори централен щаб) окончателно бе лишен от реални перспективи за развитие заради дълбоките разногласия между някои страни-членки (Грузия и Русия) и външната намеса (НАТО).

От една страна, липсата на едноличен хегемон в Черноморския регион и наличието, вместо това, на няколко силови полюса поставя основата за формирането на мултиполярна система за стратегическа сигурност, а от друга – заради наличието на много играчи и на редица конфликтни зони за държавите от региона е твърде трудно да постигнат взаимноизгодни решения и да формират стабилно развиващи се интеграционни институции, които да станат залог за взаимната зависимост и сигурността на черноморските държави.

Нерегламентираната миграция и организираната трансгранична престъпност са друг вид заплаха за сигурността. През Черноморския регион преминават важни канали за незаконна миграция и това придава особена значимост на регионалното сътрудничество по тези теми. В тази връзка бежанският и миграционният натиск върху Европа поставят на сериозно изпитание принципа на европейската солидарност функционирането на Дъблинската система за отговорността за предоставяне на убежище, Шенгенската система за граничен и визов контрол, а в някои държави и икономическите способности за отговор на хуманитарни кризи. Във фокуса на Черноморската синергия е подобряването на граничното управление и митническото сътрудничество на регионално равнище, като средство за борба с тези заплахи.

Ставаме свидетели на събития, при които държави по целия свят биват въвличани в ожесточени конфликти с групировки, които по своята същност не са държавни, но дейността им е едновременно вътрешнодържавна и трансгранична. Ситуация от такъв тип поставя под въпрос класическото разбиране за международни конфликти прието в международното хуманитарно право. След първите десет години на XXI век се очертават четири геополитически проблема, които доминират през следващото десетилетие. Тези рискове се пораждат и произтичат от развоя на средата и събитията в Русия, Китай, Близкия изток. Балканско-Черноморският регион се оказва пресечна точка на противопоставянето между основните геополитически играчи. За Русия разширяването на НАТО извън формата на досегашните държави членки се разглежда като преминаване на "червена линия" и с действията си в Крим, с подкрепата на Донецк и Луганск тя даде ясен знак, че ще се придържа към очертаванията от Мюнхенската реч на Путин през 2007 г. на своето виждане за региона. През последното десетилетие все по-осезателно от Балтийско до Черно

море се чувства и присъствието на Китай. Това бе затвърдено чрез стратегията "Един път - един пояс" и нейната регионална инициатива "17 плюс 1". Отговорът на САЩ бе задействането на т.нар. стратегия "Интермариум" или "Три морета", която президентът Тръмп подкрепи във Варшава при първото си посещение в Европа и преди да отиде в Берлин, Париж или Лондон.

Пресичането в един регион на три големи стратегически инициативи на основните геополитически играчи показва вниманието, което му се отделя в техните стратегически замисли. А в подобно противопоставяне на глобалните субекти регионалните конфликти са важен инструмент за постигане на техните цели. Ако вземем косовския и украинския конфликт, можем да намерим сходни характеристики, но различни интерпретации на техния генезис и оттук на евентуалните подходи, на които залагат геополитическите субекти за тяхното решение. В нашия пример и двата избрани конфликти са междуобщностни, етнически конфликти. Този вид конфликти много често проявяват тенденция към ескалация.

Заплахите и рисковете за международната и национална сигурност са от различно естество и с непредсказуема динамика. Средата е силно фрагментирана и нестабилна, степента на конфликтност е висока в източната част на Черноморския регион, страните имат прекалено различна стратегическа ориентация, а икономическото им развитие е със големи дисбаланси. Повечето от тях имат и сериозни социално-икономически проблеми, генериращи повишени нива на престъпност и корупция. Миграционни и бежански заплахи има за почти всички страни от региона. Регионът се характеризира с висока степен на замърсеност на Черно море и липса на единен регионален подход в управлението на морето и неговите ресурси. Наличието на замразени конфликти и периодичните заплахи над тях вследствие на противоборството на интересите на големите държави и наднационални организации създава една „спяща“ но много сериозна заплаха.

Заплахата „Ислямска държава“. Нейните действия застрашават глобално сигурността. Ислямска държава е съвременно чудовище с майка „Ал-Кайда“, родено от инвазията в Ирак, чието ДНК съдържа най-лошите черти от полицейската държава на Садам Хюсеин. От момента на инвазията през 2003 г. до днес то се преобрази от малка банда екстремисти в напълно развита, ръководена от терористи държава, ламтяща да господства над целия свят със сектантската си апокалиптична идея. Джихадистката групировка стои зад множество кръвопролития в Европа. Освен жертвите и мащабните разрушения нейните действия заплашват мира на глобално, национално и регионално ниво. Кръвопролитните нападения в Афганистан например (2020г.) нагнетиха напрежението в страната и заплашиха да провалят мирния процес. Кръвопролитията взеха повече от 50 жертви и отприщиха нова вълна на насилие, противопоставяйки правителството и талибаните в Афганистан. Президентът Ашраф Гани погна бунтовниците с обвинения, че създават благоприятна за тероризъм среда. Те на свой ред отвърнаха с покушение срещу военна база на силите за сигурност. Ескалацията на напрежението постави на карта крехкия мирен процес в страната, а Вашингтон е решен на всичко, за да го съхрани. Затова

и неколkokратно американски представители подчертаха, че е по-вероятно зад атаките да стои именно ИДИЛ и призоваха Кабул и талибаните да запазят конструктивния си диалог, съгласно подписаното в края на февруари споразумение.

Общата оценка за средата за сигурност на нашата страна по линия на тероризма показва, че без да съществуват преки данни, заплахата от извършване на терористичен акт срещу обекти в страната ни или използване на територията ѝ за терористична дейност срещу трети страни е реална. В специфичната национална среда тя намира конкретно измерение в:

- опити за изграждане на терористични клетки на наша територия, които биха могли да изпълняват логистични задачи и пряко или косвено да участват в осъществяването на терористични действия срещу български и чуждестранни обекти в България или на територията на трети страни. В тази връзка основен носител на заплахата е бежанският поток от регионите с повишена терористична активност;

- опасност от ангажиране на съществуващи у нас структури (в т.ч. криминални) с доставка на оръжие, незаконен трафик на хора, схеми за финансиране на терористична дейност (напр. трафик на наркотици) и други логистични задачи;

- извършване на терористичен акт от лица, попаднали под радикализиращото въздействие на различни източници, между които следва да бъде открит Интернет. Терористичната заплахата имплицира рискове за националната сигурност, свързани със значителни вредоносни последици в материалната и нематериалната сфера:

- накърнява основни права и свободи на гражданите, и на първо място – правото на живот. В общия случай терористичните актове са ориентирани към постигане на максимален брой жертви. Това е предпоставка за възникване на чувство за несигурност и паника и води до цялостно подкопаване на държавността и демократичните устои на обществото;

- застрашава устойчивото икономическо развитие и благосъстоянието на населението – осъществяването на терористичен акт често предизвиква значителни материални щети, включително разрушаване на инфраструктурни обекти, води до преки икономически и финансови загуби. В дългосрочен план наличието на терористична активност генерира негативи, породени от представата за страната като несигурно и ненадеждно място за инвестиции и развиване на бизнес;

- има негативен ефект върху реализацията на националните приоритети на България – свързването на страната ни с терористична активност би имало дълготраен негативен ефект върху конкретните усилия за утвърждаването ни като надежден и пълноценен партньор в европейската и евроатлантическата система за сигурност. Рисковите процеси, съдържащи потенциал за проявление на терористична активност, са обект на непрекъснат мониторинг от страна на ДАНС – осъществява се текуща актуализация на системата от контраразузнавателни мерки, периодично се прави преглед и се актуализират мероприятията за установяване и поставяне под оперативен контрол на лица с доказана, вероятна или възможна причастност към международни терористични или екстремистки организации.

Наличието на точки на латентно напрежение и на обективни възможности за неговото изостряне създават рискове за стабилността на Балканите и възпрепятстват тяхното развитие, в т.ч. интегрирането в евроатлантическите структури на част от балканските страни. Регионът продължава да бъде основна точка на нестабилност в Европа, като в отделни страни присъствието на международни военни и полицейски контингенти остава безалтернативно. При планирането на чуждестранни инвестиции, склонността да се разглеждат Балканите като цяло, без отчитане спецификите в отделните държави, предполага традиционно висока оценка за регионален риск. Проблемите се усилват в условията на икономическа криза. На този фон България, като зона на относителна стабилност и сигурност, предопределя засиления интерес с оглед възможността за реализация на геополитически цели, както и интереса на отделни държави и техните специални служби към страната ни. Анализът на информацията показва, че основните процеси в Черноморския регион с възможна негативна проекция върху регионалната и национална сигурност са:

- дезинтеграция, свързана с нерешени етнически проблеми и териториални претенции;
- радикализиране на определени религиозни общности;
- опити за реализация на конкурентни икономически интереси;
- опити за реализация на специфични интереси чрез легитимиране на „национални малцинства“;
- активност на трансгранични организирани престъпни групи;
- миграционни процеси.

Крайнолевите и анархистките групи в Европа са разнородни и с ограничена членска маса. В редица държави те имат само виртуално присъствие, базирано на пропаганда в интернет. Мобилизират се на база обща идеология на антифашизъм, неприемане на капиталистическите общества, подкрепа за мигрантите, екологични проблеми, права на животните, противопоставяне на расизма и на десните екстремисти. Много от левите структури в различни държави поддържат контакти помежду си. Като цяло заплахата за България, произтичаща от дейността на крайни десни и леви структури, се оценява като ниска. Групите и организациите от дясното екстремистко крило остават с ограничена членска маса и ниска популярност. Активността им се свежда основно до участие в отбелязване на исторически събития и в протести срещу мероприятия на лица с нетрадиционна сексуална ориентация. Не се констатират опити за изграждане на екстремистки структури на радикална основа у нас, за подготвяни насилствени действия и за изразявана подкрепа за нападения в други държави. Крайнолевите структури у нас имат силно ограничена членска маса и незначителна обществена подкрепа. Мероприятията им преминават мирно и при слаба посещаемост. Както и през предишни години те се включват предимно в протести срещу изяви на крайнодесни структури, политиките на различни държави в Близкия изток и в различни обществени събития.

Възникващите в различни региони на света огнища на нови и силно заразни вирусни заболявания продължават да създават рискове за живота и здравето на на-

селението, особено в контекста на големите възможности за разпространение посредством придвижване на хора. Разходите за организация на лечението на заразените, превенцията и карантинните процедури вероятно ще наложат натиск върху бюджетите, в т.ч. необходимост от допълнително преразпределение на ресурси към сектор „Здравеопазване“. В глобален и национален план могат да се очакват негативни икономически ефекти поради временна нетрудоспособност на нарастващ брой хора, намалено търсене в целеви пазари, затруднен транспорт, нарушени вериги за доставки на материали и продукция, влошени фирмени финанси и увеличаване на задлъжнялостта, както и засягане на различни обществени отношения, в т.ч. комуникации, образование, спорт, култура и др.

С ниска или средна вероятност за проявление, но висока степен на силата им на влияние, тъй като засягат големи групи от населението и повече от един отрасъл от икономиката за териториите и националните морски пространства се определят рискове като: нападение върху територията на страната, застрашаване на демократичните устои, тероризъм, незаконна търговия на оръжия за масово унищожение и конвенционални оръжия, замърсяване/опасност от екологична катастрофа.

С висока вероятност на проявление, но средна сила на влияние (проявлението не се определя като застрашаващо националната сигурност на страната и наличие на реални възможности за противодействие) се определят трафикът на наркотици, контрабандата, трафикът на хора/незаконна миграция и опитите за разграбване на морски ресурси.

Динамиката на съществуващите и на възникващите нови заплахи, процесите на изостряне на международната политическа и военна среда на сигурност водят до нови рискове и заплахи за гражданите и обществото от геополитически и транснационален характер. Пълномащабен военен конфликт срещу Република България е все още малко вероятен, но расте заплахата от хибридни действия и кибератаки.

Наблюдава се трайна тенденция към повишаване на общата несигурност в международен аспект. Задълбочаването на процесите на дестабилизация в Черноморския регион и Източното Средиземноморие и на кризите с геополитическа значимост, нарастващият в световен мащаб риск от извършване на терористични актове, както и продължаващият миграционен натиск създадоха нови предизвикателства пред сигурността. Кризисните процеси в Близкия изток, Африка и някои страни от Централна Азия, наред с влошаващите се икономическа и хуманитарна обстановка оформиха огромна зона на нестабилност в регионален и глобален план. Несигурност генерират политическата нестабилност в отделни държави от тези региони, разрастването на етнорелигиозните сблъсъци, сепаратистките нагласи, потенциалните рискове от преначертаване на национални граници, амбициите на регионалните и международните фактори и др.

За сички обхванати в анализа, предизвикателства се намират във високия сегмент на променливите. Полученият резултат показва, че е относително нестабилна и осезателно динамична средата за сигурност. За част от посочените предизвика-

телства пред международната и национална сигурност са необходими национални решения, за други съществува възможност за включване на страната ни в добрите европейски практики, чрез споделяне на опит и съвместни действия, резултат от ползотворно сътрудничество. При обединяването и споделянето на усилията в колективната отбрана и съвместните многонационални операции за разрешаване на кризи постоянно възниква въпросът кои задачи могат най-добре да се изпълнят от едни съюзници и кои от други. За предимствата на специализацията и очевидната неизбежност от това в известен смисъл рисково начинание се заговори особено настойчиво в последните години. Предимствата на специализацията са, че отделни страни могат да концентрират своите отбранителни усилия в ясно определен пакет на задачи и способности, което също така ще избегне фрагментирането и дублирането на усилията в многонационален контекст. Това обаче изисква доверието и желанието на страните да споделят традиционни и то суверенни права за вземане на решения за използване и осигуряване на взаимен достъп до способности. В момента не се вижда особен ентузиазъм за специализация сред съюзниците и всъщност това, като посока на усилията, принципно се приписва на по-малките държави.

References

1. Бузов, В. Модели на решаването на кризи в международните отношения в условията на Новия световен ред. В: XXI век Геополитически и морскоправни аспекти на международните отношения. Сборник с доклади от научна конференция на ВСУ “Черноризец Храбър” (съст. Н. Дюлгерова). Варна, 2008, с. 53–60.;
2. Е.Манев Манев, Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софт-трейд, София, 2012г.
3. Казаков, К., Идентифициране и оценка на потенциални заплахи, насочени срещу стратегически обекти и дейности от значение за националната сигурност, 2018.
4. MAKARYCHEV, Andrey. Securitization and Identity: The Black Sea Region as a “Conflict Formation”, PONARS Eurasia Policy Memo, No. 43, Washington DC , 2008, pp.83
5. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-black-sea-basin-a-new-axis-in-globalmaritime-security>